

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE
AFYONKARAHİSAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Doç. Dr. Murat ZENGİN**

**Hazırlayan
Emine ERGEN**

MALATYA-2021

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE
AFYONKARAHİSAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine ERGEN

**Danışman
Doç. Dr. Murat ZENGİN**

MALATYA-2021

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Murat ZENGİN danışmanlığında hazırlamış olduğum” “**TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE AFYONKARAHİSAR**” başlıklı yüksek lisans tez çalışmam, bilimsel ahlâk ve geleneklere uygun olacak şekilde tarafımdan hazırlanmıştır. Tez çalışmamda yararlandığım tüm kaynakları hem dipnot hem de kaynakça bölümünde olduğu haliyle ve yöntemine uygun bir şekilde gösterdiğimi belirtiyor ve onurumla doğruluyorum.

Emine ERGEN-2021

ÖNSÖZ

Stratejik açıdan önemli bir konumda bulunan Afyonkarahisar, tarihin her döneminde farklı siyasi teşekküllerin kontrolünde olmuştur. Bölgede yapılan çeşitli kazılarla Karahisar bölgesinin en eski çağlardan beri bir kültür merkezi olduğu kanıtlanmıştır. Sırasıyla Frig, Pers, Roma hâkimiyetlerin ardından Doğu Roma/Bizans'la uzun süreli bir siyasi hayat görülmüştür.

Horasan'dan Anadolu'ya göç ile gelen ve daha sonra burayı yurt haline getiren Selçuklular bu topraklarda hâkim olmaya başlamıştır. Bizans toprakları üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan Selçuklular, Anadolu'nun doğusundan başlayarak orta ve batı uç kısımlara doğru ilerlemişlerdir. Romalılar ve Bizans döneminde “Akronion” olarak adlandırılan şehir, Selçuklulardan sonra Karahisar-ı Devle/Karahisar-ı Sahîb olarak bilinmiştir. 1071 Malazgirt Zaferi ile durdurulan Bizans, 1116 Bolvadin Seferi ile ciddi bir darbe almış, 1176 Miryakefalon Savaşıyla da Batı Anadolu hâkimiyetini Türklere kaptırmıştır. Bu tarihten sonra her ne kadar Haçlı tahribatına uğrasa da Selçuklular Karahisar'ı imar ederek doğudan gelen Türkler için yerleşim yeri haline getirmişlerdir.

Tezimizde Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karahisar olarak bilinen bu şehirdeki hâkimiyeti ve buradaki faaliyetleri incelenmiştir. Bu tezin ortaya çıkmasında emeği geçen başta danışman hocam Doç. Dr. Murat Zengin olmak üzere diğer hocalarıma teşekkür ederim.

Emine Ergen

Malatya-2021

ÖZET

Dünyanın en eski kıtalarından biri olan Anadolu, farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. IX. ve X. yüzyılda Türklerin Anadolu'ya gelişi ile Bizans Devleti Amoriom'un da içinde olduğu topraklarının tehlikede olduğunu fark etmiş ve bunun için önlemler almaya başlamıştır. Avrupa'dan yardım isteyen Bizans Devleti, gelen haçlı ordularının Anadolu içlerine sevk edilmesinde yol gösterici olmuştur. Bu husus Anadolu'nun yeni ev sahibi olan Türklerle karşı karşıya gelmelerinin nedenini oluşturmuştur. Türkler Anadolu'nun kilidi olan Afyonkarahisar'da haçlı ordularını durdurduğu gibi Bizans Devleti'nin Anadolu üzerindeki emellerini de bitirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Amoriom, Karahisar, Bizans, Selçuklu

ABSTRACT

Anatolia, one of the oldest continents in the world, has hosted different civilizations. IX. With the arrival of the Turks in Anatolia in the X. and X. century, the Byzantine State realized that its lands, including Amorom, were in danger and began to take measures for this. The Byzantine State, which asked for help from Europe, guided the incoming crusader armies into Anatolia. This was the reason why Anatolia came face to face with the new host Turks. The Turks stopped the crusader armies in Afyonkarahisar, which is the lock of Anatolia, and also ended the ambitions of the Byzantine State on Anatolia.

Keywords: Anatolia, Amorium, Karahisar, Byzantium, Seljuk

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	xi
ANA KAYNAKLAR ve ARAŞTIRMA ESERLER.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'YA YAPILAN TÜRK AKINLARI VE KARAHİSAR'IN TÜRKLER TARAFINDAN KUŞATILMASI

1.1. Büyük Selçuklulardan Önce Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları.....	10
1.2. Büyük Selçuklular Döneminde Anadolu'ya Yapılan Akınlar.....	11
1.2.1. Çağrı Bey'in Anadolu Seferi.....	12
1.2.2. Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Süreci ve Tuğrul Bey Döneminde Anadolu'ya Yapılan Akınlar	13
1.2.3. Alparslan Döneminde Anadolu'ya Yapılan Akınlar	20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE KARAHİSAR

2.1. Karahisar'ın Türkler Tarafından Kuşatılması	23
2.1.1. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu.....	23
2.1.2. Birinci Haçlı Seferi ve Haçlı-Bizans- Selçuklu Mücadelesi Çerçevesinde Karahisar	25
2.2. Şahin Şah Döneminde Karahisar.....	29
2.3. Sultan I. Mesud Döneminde Selçuklu-Bizans Mücadelesi Çerçevesinde Karahisar	32
2.3.1. İkinci Haçlı Seferi ve Karahisar'ın Durumu (1147-1149).....	36

2.4. Sultan II. Kılıçarslan Döneminde Selçuklu-Bizans Mücadeleleri ve Karahisar	38
2.4.1. II. Kılıçarslan'ın Anadolu'da Birliği Sağlaması	38
2.4.2. Miryakefalon (Kumdanlı) Zaferi (17 Eylül 1176).....	39
2.5. Karahisar'ın Selçuklu Hâkimiyetine Girişi	42
2.5.1. Gıyâseddin Keyküsrev'in İlk Saltanatı Döneminde Karahisar (1192-1196).....	44
2.5.2. II. Rükneddin Süleymanşah Döneminde Karahisar (1196-1204)	45
2.5.3. Gıyâseddin Keyhüsrev'in İkinci Saltanatı Döneminde Karahisar (1205-1211).....	46
2.5.4. İzzeddin Keykâvus Döneminde Karahisar (1211-1220).....	49
2.5.5. Alâeddin Keykubad Döneminde Karahisar ve Moğol Baskısı (1220-1237)	50
2.5.6. II. Gıyâseddin Keyhüsrev Döneminde Karahisar (1237-1246)	52
2.6. Köseadağ Savaşı'na Kadar Karahisar	52
2.6.1. Köseadağ Savaşı.....	54
2.7. II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Ölümünden Muineddin Süleyman Pervâne'nin Tahakkümü Dönemine Kadar Karahisar (1246-1262)	55
2.7.1. Üç Kardeşin Ortak Yönetimi Döneminde Karahisar.....	55
2.7.2. İki Kardeşin Ortak Yönetimi Döneminde Karahisar	56
2.8. Muineddin Süleyman Pervâne'nin Tahakkümü Döneminde Karahisar	57
2.9. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı Sürecinde Karahisar	63
2.9.1. Sahîbataoğulları Beyliği Devrinde Karahisar.....	64
2.10. Selçuklu Devletinde Moğol Tahakkümü	67
2.10.1. II. Gıyâseddin Mesud Döneminde Karahisar	68
2.10.2. Sâhib Ata Fahrettin Ali'nin Ölümü ve Moğolların Selçuklu Devletine El Koyması	70
2.10.3. III. Alaeddin Keykubat'ın Saltanatı (1298-1301) ve Selçuklu Devletinin Yıkılışı	73
2.10.4. Germiyanogulları Döneminde Karahisar	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
**ANADOLU SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE KARAHİSAR'DAKİ SOSYAL-
KÜLTÜREL VE MİMARİ GELİŞMELER**

3.1. İdari ve Sosyal Yapı	78
3.2. Kültürel ve Mimari Hayat.....	81
3.2.1. Karahisar Kalesi ve Camisi	81
3.2.2. Hisarardı Medresesi	81
3.2.3. Karahisar Ulu Camii	82
3.2.4. Attar Yusuf Efendi Mescidi	82
3.2.5. Gazlıgöl Alaeddin Külliyesi	82
3.2.6. Salar Köyü Cami	83
3.2.7. Sahîb Ata Kervansarayı.....	83
3.2.8. Çayhanı Kervansarayı	83
3.2.9. Boyalı Köy Külliyesi	84
3.2.10. Altıgöz Köprüsü	84
3.2.11. Kadınalar Türbesi	84
3.2.12. Hodalı Çeşmesi.....	85
3.2.13. İshaklı Kervansarayı	85
3.2.14. Bolvadin Alaca Çeşmesi	86
SONUÇ	87
BİBLOGRAFYA.....	91

KISALTMALAR

Çev	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DTCFD	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
Ed.	: Editör
Haz	: Hazırlayan
MEB İA	: Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Trc	: Tercüme eden
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TYD	: Türk Yurdu Dergisi
USAD	: Selçuklu Araştırma Dergisi
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

ANA KAYNAKLAR ve ARAŞTIRMA ESERLER

Farsça Kaynaklar

Minhâc-ı Sirâc Cûzcânî' nin (ö.1266 sonrası) “Tabakat-ı Nâsırî” adlı eseri 1260’da tamamlanmış Farsça bir eserdir. Üç bölümden oluşan bu eserde sırasıyla Peygamberler tarihinden başlanarak Emeviler, Abbasiler, İran’da hüküm süren hanedanlar, Gazneliler, Selçuklular ve Moğollar hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Eser, Büyük Selçuklu Devleti hükümdarları ile doğum-ölüm tarihleri ve savaş tarihleri hakkında bilgiler vermesi açısından değerlidir. Tezimizde eserin iki ayrı bölümünün Türkçe çevirisinden istifade ettik.

İbn Bîbî'nin (ö.1285 sonrası) “el-Evâmirü'l Alâ'yye, Fi'l umûri'l- Alâ'yye” adlı eseri Farsça kaleme alınmıştır. İyi bir eğitim almış olan müellif, devlet erkanının yanında yetişmiştir. Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın münşisi olarak görevini sürdürmüş ve Anadolu Selçukluların hizmetinde çalışmıştır. Anadolu Selçuklu devleti açısından en önemli kaynaklardan biridir. Tezimizde Anadolu Selçuklu tarihiyle alakalı olan konularda ve Karahisar’da hâkim olan Sahibataoğullarına dair bilgilerden istifade ettik. Eserin Türkçe çevirisi Mürsel Öztürk tarafından yapılmıştır.

Kerîmüddin Mahmûd Aksarâyî'nin (ö.1332) “Müsâmeretü'l-ahbâr adlı eseri Anadolu Selçuklu Tarihi için en önemli kaynaklardandır. Farsça kaleme alınan bu eser dört bölümden oluşmaktadır. Büyük Selçukluların kuruluşundan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e kadar olan Selçuklu tarihini ihtiva etmektedir. Eser, Osman Turan tarafından neşredilmiş, bu neşir esas alınarak Mürsel Öztürk tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Moğolların Anadolu'ya gelişi, Karahisar'a hâkim olan Subaşılar ve Sahibataoğulları hakkında bilgi verirken bu eserden istifade ettik.

Niğdeli Kadı Ahmed'in (ö.1333 sonrası) “el-Veledü's-şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk” adlı eseri tezimizde kullandığımız diğer önemli Farsça eserlerdendir. Eser, müellifi tarafından İlhanlı hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'a ithaf edilmiştir. Eserin ikinci bölümünde Anadolu Selçuklularına dair bilgiler bulunmaktadır. Tezimizde eserin Ali Ertuğrul tarafından yapılan Türkçe çevirisi kullanılmıştır.

Ermeni Kaynakları

Urfalı Mateos, Vekâyinâme adlı eserinde, genel olarak Ermeni tarihini kaleme almıştır. XII. Yüzyıl Türk Tarihi içinde önemli bir kaynak olan bu eser, Hrant D. Andreasyan tarafından Urfalı Mateos Vekâyi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Tezimizde eserin bu çevirisinden ayrıntılı bir şekilde istifade ettik.

Aknerli Grigor, XIII. yüzyıl Moğol tarihi için önemli bir kaynaktır. Moğolların Yakındoğu'daki faaliyetleri, Anadolu'yu işgalleri ve Ermeni bölgesinde bulunan Moğol egemenliği için önemli bir kaynaktır. Hrand D. Andreasyan tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olan eserden tezimizin Moğol-Anadolu ilişkileri konularını yazarken istifade ettik.

Bizans Kaynakları

George Ostrogorski'nin "Bizans Devleti Tarihi" adlı kitabı Doğu Roma İmparatorluğunun siyasal ve sosyal hadiselerini içeren bir eserdir. Tezimizde Bizans-Selçuklu münasebetleri hakkında bilgi verirken bu eserden istifade ettik. Almanca olarak kaleme alınan bu eser daha sonra Fikret Işıltan tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Ernst Honigmann'ın "Bizans Devletinin Doğu Sınırı" adlı eseri Bizans Tarihi açısından önemli araştırma eserlerdendir. Anadolu'nun sınırlarını anlatarak buradaki hükümdarlar hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca yer ve şahıs adları için ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Fikret Işıltan tarafından Türkçeye tercüme edilen bu eserden özellikle Karahisar'ın tarihî coğrafyasından bahsederken istifade ettik.

Araştırma Eserler

Süleyman Gönçer' e ait olan ve Karahisar Tarihi ile ilgili kapsamlı bilgiler ihtiva eden "Afyon İli Tarihi" adlı eser, Karahisar'ın ilkçağlarından Cumhuriyet dönemine kadarki siyasi tarihi hakkında bilgiler ihtiva etmektedir.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "Anadolu Beylikleri" ve "Kitabeler" adlı eserleri Karahisar'da bulunan Sahibataoğulları Beyliği hakkında önemli bilgiler içermektedir. Kitabeler kitabında ayrıca Karahisar'da bulunan Selçuklu dönemine ait Kültürel ve Mimari eserler hakkında da ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır.

Editör yayını olarak hazırlanan ve birçok konuda hazırlanmış farklı makaleleri bir arada toplayan "Afyon Kütüğü" adlı çalışma tezimiz açısından son derece önemli bilgiler içermektedir.

Ali Sevim'in "Ünlü Selçuklu Komutanları" adlı eseri, Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya gerçekleştirdiği akınlarda önemli emirlerin seferlerini ve yaptıkları faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

Osman Turan'ın "Selçuklular Zamanında Türkiye" adlı eseri Selçukluların Horasan'dan Anadolu'ya kadar göçlerinden başlayarak Anadolu Selçuklularının son zamanları ve Moğol tahakkümünü ele almaktadır. Selçuklu Tarihi açısından önemli bir araştırma eser olan bu eserden tezimizde fazlasıyla istifade ettik.

1934 yılında M. Ferit ve M. Mesut tarafından kaleme alınan "Selçuklu Veziri Sâhib Ata ile oğullarının Hayat ve Eserleri" adlı kitab, Karahisar'da hüküm süren Beyler ve bıraktıkları mimari eserler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Mehmet Altay Köymen'in "Büyük Alaeddin Keykubad ve Zamanı" adlı eseri Selçuklu Tarihinin Köseadağ Savaşına kadar olan tarihi açısından önemlidir. Moğolların Anadolu'ya gelişine dair bilgileri yazarken bu eserden istifade ettik.

Erkan Göksu'nun "Türkiye Selçuklularında Ordu" adlı eseri, Selçuklu Devletinin idari yapılanması, Beylerbeyi, Subaşılık kavramlarına dair önemli bilgiler sunmaktadır.

Makaleler ve Ansiklopedi Maddeleri

1- Makaleler

Ebru Altan'ın "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar" Adlı Makalesi, Anadolu'nun batı ve uç kesimlerindeki Haçlı orduları hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca orduların geçiş güzergâhını ve Karahisar'daki askeri faaliyetlerini anlatmaktadır.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş" adlı makalesi İlhanlıların Anadolu'da bulunan valileri ve bu valilerin faaliyetlerinden bahsetmektedir.

Mustafa Uyar'ın "Moğol İstilas döneminde Selçuklular" adlı makalesi Selçukluların Moğol akınları karşısındaki tutumları ve o dönemde yaşanan siyasi olaylar hakkında önemli bilgiler içermektedir.

2- Ansiklopedi Maddeleri

Erdoğan Merçil'in Diyanet İslam Ansiklopedisinde yer alan "*Sâhib Ataoğulları*", Besim Darkot'un MEB İslam Ansiklopedisindeki "Karahisar", Feridun Emecen'in Diyanet İslam Ansiklopedisinde yer alan "Afyonkarahisar", Mücteba İlgürel'in Diyanet

İslam Ansiklopedisindeki “Subaşı”, Muharrem Kesik’in Diyanet İslam Ansiklopedisindeki “Muinüddin Süleyman Pervane”, Faruk Sümer’in Diyanet İslam Ansiklopedisinde yer alan “Kösedağ Savaşı” maddeleri tezimizde kullandığımız önemli Ansiklopedi maddelerindendir.

GİRİŞ

Tarihi bir geçmişe sahip olan Anadolu'da ilk yerleşmeler günümüzden yaklaşık 10 bin yıl öncesine dayanmaktadır. İlk siyasal örgütlenmeler, bölgenin farklı farklı isimlendirmelerini de neden olmuştur. Antik çağda Anadolu için Asia ya da Küçük Asia kavramları kullanılmış; fakat sınırları çok geniş olduğundan, antik çağlarda kullanılan Küçük Asia tabiri günümüzde farklı ve daha geniş alanı kapsamaktadır. Yunanca güneşin doğduğu yer anlamına gelen Anatole, yerini Anadolu sözcüğüne bırakmıştır.¹ Diğer bölgelerde olduğu gibi Anadolu da doğu, orta, batı diye ayrılmış ve bazı bölgeler böyle tanımlanmıştır. Karahisar da bu tasnifte Anadolu'nun orta kesimlerinde yer almaktadır.

Karahisar ilinin deniz seviyesinden yüksekliği 1021.m'dır. 38' 45' Kuzey enlemi ile 30'32' doğu boylamının birleştiği enlemde bulunmaktadır. Karahisar bölgesine ait ilk coğrafi bilgileri veren Strabon, bu bölgenin genel adının Frigya olduğunu ve bölgeyi doğudan batıya uzanan bir dağ silsilesinin böldüğünü söylemektedir.² Karahisar İç Batı Anadolu bölümü ile Ege Bölgesi sınırları arasında yer almaktadır. Bölge Akarçay ile Eber ve Akşehir göllerine dökülen ovanın güneybatısında kurulmuştur.³ Anadolu'nun batısında bir kavşak noktası olup, doğuyu batıya, kuzeyi güneye bağlayan kavşak konumundadır. Jeomorfolojik açıdan en çok göze çarpan özelliği dağlık alanlar ve genişlikte yer alan ovalardır; ancak bölge topraklarının büyük bir bölümü akarsu vadileri tarafından yarılmış derin bir plato görünümündedir.⁴

Sakarya ovası, Emirdağları ile kuzeyde yer alan Sivrihisar dağları arasında uzanır. Bu dağlar bölgenin doğu sınırını belirler. Sakarya Nehri bölgenin kuzey-doğu sınırını çizerken emir dağları ise doğu ve güney-doğu hududunu çizer. Doğusunda Turgut ili, Güneydoğusunda ise Akşehir Sancağı yer alır. Sakarya Nehrinin üst bölümleri Sultanönü sancağına aittir. Eski Frigya mezarlarının bulunduğu Yazılıkaya

¹ Veli Sevin, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I**, Ankara 2019, s. 1-3

² M. Ferit-M. Mesut, **Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri**, İstanbul 1934, s. 132

³ Besim Darkot, "Karahisar", **MEB İA**, s.277

⁴ Uçler Bulduk, **XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar Sancağı)**, Ankara 2013, s.1.

yaylaklarının eteklerine kadar uzanmış olan kuzey sınırının ucu, Seyitgazi'ye ulaşmaktadır.⁵

Şehir Ege bölgesinde olduğu halde bölgenin iklimiyle benzerlik göstermemektedir. İç Anadolu karakterini taşımaktadır. Sebebi ise denizden uzak ve yükseltinin fazla olmasıdır. Bu sebeple yazları kurak ve sıcak, kışları soğuk ve kar yağışlıdır. Tipik karasal iklime sahiptir. Afyonkarahisar'ın %50'ye yakın kesimi dağlık alanı oluşturmaktadır. Bu alanın %10'u ormanlarla kaplıdır. Bölgenin tarım alanı %20'yi oluştururken tarımdan ziyade hayvancılığa daha elverişlidir. Afyonkarahisar ilinin merkezi kapalı havza konumunda olması, Bolvadin ve Emirdağ bölgelerini ekonomik, sosyal açıdan Konya ve Eskişehir hinterlandına bağlı kılmaktadır.⁶

Karahisar'ın bilinen eski adı Latince *Akronio* olduğu yunanca yazılı metinlerden anlaşılmaktadır. Karahisar ismini, şehrin ortasında yükselen kayalıkların renginden ve üstünde bulunan hisardan almaktadır.⁷ *Sâhib* ismini ise, Anadolu Selçuklularının son devirlerinde, Moğol istilâsından sonra bölgeye sığınan Sâhib Ata Fahreddin Ali Bey'den almıştır.⁸ Selçuklular ve Beylikler döneminde Karahisar-ı Sâhib, Karahisarı-devle, Osmanlı döneminde ise Karahisar denilmiştir. XVII. yüzyıldan itibaren bu bölge Afyonkarahisar olarak adlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile resmi adı Afyonkarahisar olmuştur.⁹ Afyon ise Hititler döneminden beri yoğun olarak tarımı yapılan haşhaş bitkisinin Latince adı olup *Opium* kelimesinden *Afion'a* dönüşmüştür. Antik dönemde *Apema-Aperemea* olarak anılan isim, Frigler döneminde kale anlamına gelen *Akronium* olarak adlandırılırken Roma döneminde *Akroenos*, Doğu Roma döneminde ise *Akronion* şeklini almıştır.¹⁰ Bazı İslami kaynaklarda Karahisar bölgesi *Karasar* olarak da bilinmektedir.¹¹ Şehrin adı Bizans Kaynaklarında ise *Amorion/Amorion*¹² olarak geçmektedir. Çoğunluk kullanılan isim de budur.¹³

⁵ Özer Yılmaz, "Anılarda Afyonkarahisar", (haz. Muzaffer Uyan), s. 5.

⁶ Özer Yılmaz, "Afyon ili Genel Coğrafya Özellikleri", **Anadolu'nun Kilidi Afyon**, (haz. Muzaffer Uyan-İbrahim Yüksel-Nermin Avşar), Afyon 2004, s. 3-7

⁷ İbrahim Yüksel, "Şehrin Adı (Afyon Değil Afyonkarahisar)", **Anadolu'nun Kilidi Afyon**, s.45.

⁸ Feridün Emecen, "Afyonkarahisar" **TDVİA**, C.I, s.443

⁹ Ö. Yılmaz, "Anılarda Afyonkarahisar", s. 9.

¹⁰ Ahmet İLASLI, "Afyonkarahisar Yer Adları", VI. **Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (10-11 Ekim 2002)**, (haz. Mehmet Sarlık), Afyon Belediyesi Yayınları:10, Ankara 2003, s.268.

¹¹ Kaynaklarda Karasar olarak geçen Karahisar günümüzde Afyonkarahisar bölgesinin İslami dönem kaynaklardaki adıdır. Şarki Karahisar diye adlandırdıkları bölge ise Şebinkarahisar'dır. Bkz. Şihabeddin

Afyonkarahisar şehri ve çevresinde yerleşim tarihi M.Ö. 3000-2000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Yoğun bir yerleşim olduğunu o dönemden kalan birçok höyük kanıtlamaktadır. Bu höyük yerleşimleri Eski Tunç Dönemi ile başlamaktadır. En önemli höyük 1935-37 yıllarında yapılan kazıda bulunan Kusura höyüktür. Kusura A ve B evleri bu dönem için önemli bir yerleşim yeri idi.¹⁴ M.Ö. 2000-1750 yıllarını kapsayan bu dönem Asur Ticaret Kolonileri çağı olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde bölgede Hattiler yaşamaktaydı. Hattiler bütün Anadolu'ya hâkim durumundaydılar. Daha sonra M.Ö. 1700-1500 yıllarında Anadolu Hititler tarafından yönetilmiştir. Hititlerin Anadolu'ya tamamen hâkim oldukları dönem M.Ö 1500-1200 yıllarıdır. Hititler bu dönemde Mısır ve Asur dışında dünyanın üç büyük devletinden birisi konumuna gelmiştir.¹⁵

Karahisar ili eski Hitit döneminde (M.Ö 1700-1500) Ege Bölgesine egemen olan Arzava Krallığının eline geçmiştir. Hititlerin Arzavalılarla savaştığı yazılı belgelerde geçmektedir. I. Hattuşili döneminde Arzava' ya yapılan seferde bölge ele geçirilmiştir. Hitit imparatorluğu döneminde (M.Ö. 1500-1200) II. Murşili M.Ö. 1344 yılında tekrar Arzava' ya büyük bir sefer düzenlemiştir. Bu sefer esnasında Karahisar önem kazanmıştır. Arzava üzerine sefere çıkan II. Murşili döneminde Arzava' ya yapılan bir seferde buraya bir kale yapılmıştır. Yapılan bu kale bugünkü Afyonkarahisar kalesidir. Hititler döneminde adını Hapanova (yüksek tepe şehri) olarak almıştır. Karahisar ilinin stratejik önemi bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Anadolu bölgesi birçok ana bölgeye ayrılmaktaydı. Bunlardan biri de Ankara, Afyonkarahisar ve Eskişehir'in tamamını kapsayan Phrygia (Frigya) bölgesidir. Bölgenin adı, Balkanlar üzerinden Küçük Asia'ya gelen Thrak boylarından birini oluşturan Phrygler'den almıştır.¹⁶ Hitit İmparatorluğunun yıkılmasından sonra Anadolu'da Frigler dönemi başlamıştır.¹⁷ Uzun süre göçebe hayat süren ve daha sonra

b. Fazlullah El-Ömerî, **Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım Mesâlikü'l-Ebsâr**, İstanbul 2014, s. 155

¹² Amoriom kaynaklarda geniş bir araziye verilmiş isimdir. Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesi ve Sandıklı-Hisarköy arasındaki bölgeyi kapsamaktadır. Bazen de Amûriyye olarak geçmektedir. Bkz. Veli Sevin, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I**, s. 304; Ekrem Memiş, **Tarihi Coğrafyaya Giriş**, Bursa 2016, s. 73

¹³ Üçler Bulduk, **XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib**, s. 4

¹⁴ Ahmet İlaşlı, **"İlk Yerleşimden Roma Dönemine Kadar Afyonkarahisar"**, **Afyonkarahisar Kütüğü I**, Afyon 2001, s.84.

¹⁵ A. İlaşlı, **"İlk Yerleşimden Roma Dönemine Kadar Afyonkarahisar"**, **"Afyonkarahisar Kütüğü I** s. 90.

¹⁶ Veli Sevin, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I**, s.233-235.

¹⁷ Üçler Bulduk, **XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar Sancağı)**, Ankara 2013, s.3.

Anadolu'ya Sâhib olmak isteyen Frigler önce Sakarya vadisine yerleşerek devletlerini kurmuşlardır. Devam eden göç dalgaları neticesinde güneye ve güney batıya yayılarak Karahisar ve çevresini tamamen işgal etmişlerdir. M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında siyasi üstünlük elde eden Frigler, Kral Midas döneminde güçlü bir devlet yapısına kavuşmuşlardır. Friglerin Karahisar'ı bu dönem tanıdığı kabul edilmektedir. Frigler M.Ö. 6. yüzyılın sonların itibaren siyasi üstünlüğünü yitirseler de Afyon ve çevresindeki illerde Frig kültürü, dini ve mitolojisi uzun yıllar devam etmiştir. Öyle ki Karahisar bölgesi Frigya veya Frigya Bölgesi olarak adlandırılmıştır. Karahisar ve çevresinin Frigya'nın merkezi olduğu bilindiğinden Friglere ait eserlerin kaya anıtlarını bu çevrelerde görmekteyiz.¹⁸

Friglerin zayıflaması ile birlikte Karahisar'ın güney kesiminde artık Lidya egemenliği görülmektedir. Persler M.Ö. 6. Yüzyılın ortalarından itibaren bir dünya devleti haline gelerek Karahisar bölgesinde siyasi üstünlüğü ele geçirmiştir. Ancak Pers egemenliği Büyük İskender'in İpsos zaferi¹⁹(M.Ö. 333) ile son bulmuştur. M.Ö. 333-30 yılında Büyük İskender ile Hellenistik dönem başlamıştır. Anadolu'da olduğu gibi Afyon ilinde de kentler oluşmuştur. Bu kentlerden "Apameia ve Synnada "kent merkezi konumundadırlar. Hellenistik dönem diye adlandırdığımız bu dönemde tarımda haşhaş ekiminin başladığını görmekteyiz. M.Ö 150 yıllarında kentlerden Synnada ve Amorium'da bazı sikkeler üzerinde buğday ile birlikte haşhaş da resmedilmiştir.²⁰

Selevkosların Batı Anadolu'ya sefer düzenlemeleri burada yerleşmeye başlayan Romalıların ilerlemesine engel olmuştu. Romalılar ile Selevkoslar arasında Manisa civarında yaşanan savaşın ardından Romalılar Anadolu topraklarına yerleşmeye başlamışlardır. M.Ö 30'lu yıllardan itibaren Anadolu'da başlayan Roma hakimiyeti M.S 395 yılına kadar devam etmiştir. Roma imparatorluğu tarafından Frigya' da yeni kent ve kasabalar kurulmuştur. Bu kentlerden Malos kentini Gallienus; Orkistos kentini Büyük Konstantin kurmuştur. Anadolu'da ekonomik refah seviyesinin de artmasıyla köyler şehir konumuna yükselmiştir. Afyon ili Roma döneminde Frigya bölgesinin bir parçasıydı. Frigya bölgesinin Kuzeyinde Bithnia, kuzeydoğusunda Galatia, doğusunda

¹⁸ M.Saffet Devrim, "Frigya Uygarlığı", 1. **Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 10-11 Mayıs**, (Yayına Hazırlayan: Mehmet Sarlık- Emel Can) Afyon Belediyesi Yayınları, Afyon 1990, s.119.

¹⁹ İpsos Savaşı'nın geçtiği yer eski adı Sipsin olan şimdiki Çayırbağ Köyü'dür. Kaynak: <http://cay.gov.tr/ilcemizin-tarihi>

²⁰ A. İlaslı, "İlk Yerleşimden Roma Dönemine Kadar Afyonkarahisar", **Afyonkarahisar Kütüğü I**, s. 93.

Lycania, güneyinde Pisidia ve batısında ise Mysia Abbaitis bölgeleri bulunmaktadır. Frig halkının M.Ö. ikinci ve üçüncü yüzyılda konuştuğu dile ait yazılı belgeler Karahisar müzesinde yer almaktadır. Afyon, Roma döneminde başkenti Efes olan Asya eyaletine bağlı bulunmakta idi. Eyaletin yönetim biçimi şehir yönetimidir. Bu şehirlerin meclisleri ve yöneticileri vardır. Kendi içinde bağımsız olup, bazı önemli noktalar devlet tarafından korunmaktadır Roma döneminden Afyon'da kalan pek çok mimari eser, yazı ve kalıntılar, şehrin ekonomik ve politik konumunu anlaşılabilir kılınmaktadır.²¹

Roma İmparatorluğu M.S. 395'te ikiye ayrıldıktan sonra İmparatorluğun doğu kısmına Doğu Roma denilmiştir. İmparator Konstantin (305-337) üçüncü yüzyılda Roma'da başlayan, iktidar kavgalarını fırsat bilerek yeni bir devlet merkezi kurması gerektiğine karar vermiş ve bu yeni merkez Asya ile Avrupa'nın kesiştiği nokta da yer alan Byzantion olmuştur.²² 330 yılında resmi bir törenle açılan bu şehir kurucusuna atfen Konstantinopolis adını almıştır.²³

Karahisar bölgesi bu dönem, Pers imparatorluğunun doğu sınırına kadar uzanan, başkentten Anadolu'ya giden yolların kavşağında yer almaktaydı. Stratejik konumu gereği yeni yollar yapıldıkça Afyon'un önemi artmıştır. Afyon'un kuzeyindeki en büyük şehir olan Amorium bu şehirlerden biridir. Şehrin önemli bir askeri üs olması, Doğu Roma dönemi boyunca imparatorlar ve din adamları tarafından tercih edilen; yabancı orduların da dikkatini çeken bir bölge haline gelmesini sağlamıştır.

VII. ve VIII. yüzyıllarda Doğu Roma'da önemli düşüşler yaşayan şehirler yerine yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Bunlardan ikisi Akroinon ve Kedrea olmuştur.²⁴ Savunmaya imkân sağlayan doğal kale yapısına sahip olduğu için önem arz etmektedir. Kedrea bugünkü Ankara-Karahisar yolundadır. Doğu Roma döneminde doğu-batı yolunu koruyan şehir konumundaydı. Ayrıca Kedrea 'da bazı Bizans sur kalıntıları ayakta kalmayı başarmıştır. Bu kaleler kilise idaresine hizmet vermekte olup Arap istilalarından korunmak amacıyla kurulmuşlardır. Frigya ili bu dönemde Galatia

²¹ Thomas Drew-Bear, “Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar”, **Afyonkarahisar Kütüğü I**, s. 98.

²² Timothy E. Gregory, **Bizans Tarihi**, (çev. Esra Ermert), İstanbul 2020, s.77.

²³ C. S. Lightfoot, “III. Bizans Döneminde Afyonkarahisar”, **Afyonkarahisar Kütüğü I**, s. 113.

²⁴ Akroinon Afyonkarahisar kale civarı; Kedrea ise bugünkü Bayat ilçesidir. Kaynak: [https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecek/asar-kalesi-kedrea#:~:text=Asar%20Kalesi%20\(Kedrea\)%20%2D%20Afyonkarahisar,k%C3%BCtlesini%20olup%2C%20%C3%BCzeri%20surla%20%C3%A7evrelenmi%C5%9Ftir.](https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecek/asar-kalesi-kedrea#:~:text=Asar%20Kalesi%20(Kedrea)%20%2D%20Afyonkarahisar,k%C3%BCtlesini%20olup%2C%20%C3%BCzeri%20surla%20%C3%A7evrelenmi%C5%9Ftir.)

Secunda ve Phrgia Salutaris olarak ikiye bölünmüştür. Bu iki şehir Hristiyan Kiliselerinin önemli merkezi haline gelmiştir. VI. yüzyıldan itibaren küçülerek önemini yitirmiştir.²⁵

VII. yüzyıldan itibaren Roma eyaletleri Themata diye adlandırılan sisteme dönüştürülmüştür. Eyalet yönetimi ve askeri yapılanmadaki değişim kriz yaratmıştır. Bu dönemde Mısır, Suriye ve Mezopotamya Arapların hâkimiyetine geçmiştir. Anadolu Müslümanlar tarafından saldırıya maruz kalmıştır. 610 Yılında Doğu Roma tahtına imparator Herakliaus geçmiştir. Tahta çıktığında devlet ekonomik açıdan kötü durumdaydı. Onun döneminde Sasaniler, Anadolu içlerine kadar uzanarak doğu eyaletlerine saldırıya geçmişlerdi. Anadolu’da birkaç şehir dışında Doğu Roma hâkimiyeti tamamen çökmüştü. Doğu Roma Döneminde, Karahisar da varlığını sürdürebilen tek şehir Amorium olmuştur. Bu şehir başkent olup Anadolu’nun en büyük ve en önemli Bizans şehri konumundaydı. Dönemin kaynakları Amorium’dan IX. yüzyılın en büyük şehri olarak bahsederler. Kudüs’e hac yolculuğu sırasında bu bölgeye uğrayanlar şehrin itibarını artırmıştır. Sykeon’lu Aziz Theodore’nin VI. yüzyılın sonlarına doğru Karahisar üzerinden yolculuk yaptığı da bilinmektedir.

Karahisar 610-620 yıllarında Sasanî ordularının işgaline maruz kalmış, daha sonra Amorium bölgesine ilk Arap akınları Hz. Muhammed (sav)’in ölümünden bir süre sonra gerçekleşmiştir. Sırasıyla bölgeye Araplar daha sonra Türkler akınlar gerçekleştirmişlerdir.

Doğu Roma Devletinin başkentine giden yollar Karahisar’dan geçmekteydi. Bu sebeple Doğu Roma-Arap mücadelesi bu şehrin sınırları içinde yaşanmıştır. O dönemde Suriye valisi Muaviye, 641-647 yılları arasında Anadolu’ya akınlar yapmış, Amorium kalesini kuşatmış; fakat şehri ele geçiremeyince yağmalamıştır.²⁶ 666 yılında Anadolu’ya giren Emevi halifesi Muaviye’nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Yezid, Amorium-Emirdağ kalesini kuşatmış ve bölge iki yıl Arapların elinde kalmıştır.²⁷ Bu dönemde Amorium Bizans Devletinin Suriye’ye geçişte önemli bir üssü idi. Doğu Roma İmparatoru Zenon Müslüman Araplar bölgeye gelmeden önce

²⁵ C.S. Lightfoot, “III. Bizans Döneminde Afyonkarahisar”, **Afyonkarahisar Kütüğü I**, s. 114.

²⁶ Şahin Uçar, **Anadolu’da İslam Bizans Mücadelesi**, İstanbul 1990, s.69.

²⁷ Osman Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu’da İslâmiyet’in Yayılışı**, İstanbul 1981, s.20; Süleyman Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, İzmir 1971, s. 222

kaleleri tahkim etmiş, duvarları yeniden onartmış ve mermerler kaplatmış böylece sağlam ve kuvvetli bir kale haline getirmiştir. Yezid emrindeki ordusunun bu bölgeye gelmesi, ateşli silahlarla saldırılarda bulunması kalenin gücünü düşürmüştü. Daha sonra dönemin Doğu Roma İmparatoru II. Konstantin tarafından görevlendirilen ordu Amoriom'a gelerek şehri Müslüman Araplardan geri almıştır. Emevi Halifesi Mervan b. Abdülmelik, Abdullah Battal'ı (Battal Gazi) 685 Yılında Misis şehri Valiliğine atamıştır.²⁸

Akronion bölgesi Abdullah Battal tarafından, 716-740 Yılları arasında Emevilerin Doğu Roma'ya karşı mücadelesinde rol almış Anadolu'ya akınlar düzenlemiştir.²⁹ Bu akınlardan birinde 716'da Emirdağ Kalesini ele geçirmiştir. 717'de Habib b. Mesleme'nin komutasındaki İslâm ordularının İstanbul kuşatmasına Abdullah Battal da katılmıştır.³⁰ Hem karadan hem denizden başlatılan bu büyük kuşatmada Abdullah Battal Akronion kalesinin savunmasını üstlenmiş; fakat İmparator III. Leon'a karşı yeterince savunma gerçekleştiremediği için yenilmiştir.³¹ Halife Mervan oğlu Süleyman kalenin çok sağlam surlarla korunmasından dolayı barış anlaşması yapmak zorunda kalır. Halife Hişam (724-743) zamanında Anadolu'ya yeniden gelinmiş Amoriom bölgesi kuşatılmış, Karahisar kalesi alınmıştır. Kalenin tahkimatıyla Abdullah Battal ilgilenmiştir. 739 yılına gelindiğinde halife, iki oğlu Muaviye ve Süleyman komutasında 90.000 kişilik ordusuyla Anadolu'ya gelir. Abdullah Battal da orduya kılavuzluk eder. Akronion kalesini kuşatmışlardı fakat bu sırada III. Leon ani bir hareketle Abdullah Battal'ı yaralayıp esir alır.³² Bu kuşatmada esir düşen Abdullah Battal bir süre sonra şehit düşmüştür.³³ İslâm ordusu Şuhut'a çekilmiş Battal Gazi de Akronion'a yaklaşık 100 km. uzaklıktaki bugünkü Seyitgazi'ye defnedilmiştir.³⁴ 740 yılında Emeviler Synnada'yı ele geçirmişlerdir.³⁵

Bu tarihlerde Bizans Devletinde hanedan değişikliği yaşanmaktaydı. Devlet içinde yaşanan kilise sorunlarından dolayı hanedanla arası kavgalar yaşanıyordu.

²⁸ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.222-223;

²⁹ Ahmet Yaşar Ocak, "*Battal Gazi*", **TDVİA**, C. V, s.204-205.

³⁰ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.224; T. E. Gregory, **Bizans Tarihi**, s. 184; Mustafa Sabri Küçükaşcı, "*Savâif*", **TDVİA**, C. XXXVI, s. 185-186.

³¹ Casim Avcı, **İslam Bizans İlişkileri (610-847)**, Ankara 2018, s. 71-72

³² Goerge Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, (çev. Fikret Işıltan), Ankara 1981, s. 146

³³ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.225; C. Avcı, **İslam Bizans İlişkileri**, s. 78, 225; N.Boratav, "*Battal*", **MEB İA**, II. s.344-351.

³⁴ Üçler Bulduk, **XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib**, Ankara 2013, s.4

³⁵ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.226.

Halk yönetime karşı isyan hazırlığı içindedir. Bu isyana katılanlar arasında ordu komutanlarından Amoriom'lu Mihail'de bulunmaktadır. Halk ona güvendiğinden Amoriomlu Mihail'i II. Mihail adı ile Bizans tahtına oturtular.³⁶ 820 yılında başlayan Amoriom Hanedanlığı 47 yıl sürmüş, üç kral ve bir kraliçe Hanedanlığı sürdürmüştür.³⁷ Mihail döneminde Amoriom bölgesinde Hristiyanlığın ilk zamanlarında Ortodoksluğu benimsemişlerdir. Kral Teofilos döneminde Amoriom kalkınmış ve zengin bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Öyle kalabalık bir şehir olmuş ki Doğu Romanın Anadolu'daki ikinci başkenti olmuştur.³⁸

Emeviler'den sonra başlayan Abbasi halifeliği döneminde Karahisar bölgesine akınlar devam etmiştir. 803 yılında Harun Reşid'in komutanı Malik b. Salih Karahisar kalesini kuşatmış ancak ele geçirememiştir.³⁹ Halife Mutasım, Amorion kalesini almak için 837-838 yılında Samarra'dan hareket etti.⁴⁰ Yapılan plan neticesinde Anadolu'ya iki koldan girilmesine karar verildi. 838 yılında Halife Mutasım'ın başında olduğu ordu, Tarsus, Gülek boğazı yoluyla Anadolu'ya hareket ederken, burada önemli Türk akıncı komutanlardan Afşin idaresindeki otuz bin kişilik kol, Malatya taraflarına ilerler. Anadolu'da ilk hedef Ankara'yı almaktır. Halife Mutasım, komutan Afşin ile birleşerek Amorion üzerine yürüyecektir.⁴¹ Doğu Roma İmparatoru Teofilos Yeşilirmak'ın güney kısmında bulunan Dazmana (Kazova)'da Afşin'in komuta ettiği orduyla karşılaştı. 838 senesi temmuz ayında zorlu bir savaş başlar. İlk önce, Doğu Roma kuvvetleri galip durumdadır. Fakat Afşin'in ordusunda bulunan on bin civarındaki Müslüman-Türk askeri Doğu Roma kuvvetlerini ok yağmuruna tutunca, orduları geri çekilmeye başladılar. Doğu Roma İmparatoru gece karanlığından faydalanarak kaçtı. Artık Arap ordularına karşı çıkacak gücü kalmamıştı. Sulh yapmak istediğini Halife Mutasım'a

³⁶ T. E. Gregory, **Bizans Tarihi**, s. 203-208; C. Avcı, **İslam Bizans İlişkileri**, s. 90; Mehmet Ertan Bamyacı, "Amorium Hanedanı Döneminde (820-867) Bizans İmparatorluğu'nun Siyasi Yapısı", **Journal of Social and Humanities Sciences Research**, C. V, S. 24, 2018, s. 1721-1728

³⁷ Yaşar Bedirhan- Zeki Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, Konya 2019, s.24

³⁸ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.228-230; T. E. Gregory, **Bizans Tarihi**, s. 203-206

³⁹ Halife Harun Reşid Amorion'da gerçekleştirilen kuşatmanın ardından burada bulunan kütüphanelere ve kitaplara dokunulmamasını ve korunmasını emretmiştir. C. Avcı, **İslam Bizans İlişkileri**, s.188

⁴⁰ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.230; Bahriye Üçok, **Emeviler-Abbasiler**, Ankara 1979, s.117; C. Avcı, **İslam Bizans İlişkileri**, s.94.

⁴¹ O. Çetin, **Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı**, s.21; Ali Hatalmış, **Anadolu'nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi**, İstanbul 2020, s.88-90.

bildirdi ise de halife; sulh görüşmelerinin Amorion'un fethinden sonra başlayabileceğini bildirdi.⁴²

Doğu Roma birliklerinin yenilmesi ile İslam ordusu Ankara'yı ele geçirmiştir. Burada birkaç gün kalındıktan sonra Amorion'a hareket etmişlerdir. Bir hafta sonra Amorion önlerine gelip, 1 Ağustos 838 tarihinde şehri kuşatma altına aldılar. Halife Mutasım kaleleri komutanlarına taksim etmiştir. Her komutan kendine verilen kısma hücum eder. Surların mukavemetli olması ve kale içinden iyi savunması yapılması fethi geciktirdiyse de nihayet surun zayıf noktası tespit edilip buradan kale içine girilir. 12 Ağustos 838 de Amorion, Halife Mutasım tarafından fethedildi. Pek çok esir ve ganimet ele geçirilmiştir. Halife Mutasım Doğu Roma üzerine yürümek isterken Bağdat'ta çıkan ayaklanma sebebi ile dönmek zorunda kalınca bölge hâkimiyeti yeniden Doğu Roma'ya geçmiştir.⁴³

XI. yüzyıla gelindiğinde tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik eden Anadolu'ya yeni ve dinamik bir güç hâkim olma arzusunda idi. Bahsettiğimiz bu güç Selçuklulardır.

⁴² C. Avcı, İslam Bizans İlişkileri, s.94.

⁴³ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.230-232; Osman Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, Bursa 2016, s.182-183

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'YA YAPILAN TÜRK AKINLARI VE KARAHİSAR'IN TÜRKLER TARAFINDAN KUŞATILMASI

1.1. Büyük Selçuklulardan Önce Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları

Anadolu asırlardan beri tüm milletlerin ilgi odağı olmuştur. Anadolu'dan geçen yollar, coğrafi şekiller ve siyasi oluşumlar bu coğrafyayı önemli kılmaktadır. Türklerin Anadolu'ya giriş kapılarından olan Doğu Anadolu yüksekliği, engebese, kışlarının uzun ve sert olmasına rağmen tarihin önemli yollarını barındırmıştır. Bu yollar eski dönemde ticari olduğu kadar Anadolu'ya yapılan akınlar açısından da önemli olmuştur. Türkler bu yollardan geçerek Anadolu içlerine girerek mücadelede bulunmuşlardır.

Anadolu'ya M.Ö 4.yüzyıldan itibaren Sibir, Avrupa Hun, Hazar, Peçenek gibi çeşitli Türk toplulukları tarafından akınlar düzenlenmiştir. Hunlar M.Ö 395 yılında iki cepheden harekete geçmişlerdir. Bunlardan bir bölümü Balkanlardan Trakya'ya, diğer bölümü ise Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya yönelmişlerdir. Hun Devletinin Anadolu akını doğu kanadı tarafından, “Basık ve Kursık” adlı iki başbuğun yönetiminde olmuştur.⁴⁴ Bu Hun akınları Erzurum yöresinden başlayıp Karasu, Fırat vadilerinden Malatya ve Çukurova'ya kadar uzanmıştır. Urfa, Antakya kalesini de aldıktan sonra bir süre Suriye bölgesine yönelen Hunlar daha sonra tekrar kuzeye dönerek Orta Anadolu'dan Kapadokya ve Ankara (Galatia) yöresine ulaşmışlardır. Daha sonra da Azerbaycan-Bakü istikametinden Kuzeydeki merkezlerine dönmüşlerdir.⁴⁵

Sabarlar, M.V.-VI yüzyıllarda Batı Sibiry ile Kafkasların Kuzey bölgesinde yaşayan Türk topluluğudur. Sabarlar, Sasanilerle anlaşarak Bizans'a karşı Doğu Anadolu taraflarına akınlar yaparak, İç Anadolu'ya girerek Kayseri, Ankara, Kastamonu ve Konya dolaylarına kadar ilerlemişlerdir. Müslümanların bu bölgeyi hâkimiyeti altına almalarından önce, Türklerin değişik zamanda ve mekânlarda çeşitleri rolleri olmuştur. Her Durumda Türkler gerek ücretli asker gerekse müttefik olarak Anadolu bölgesine gelmişler veya bölgede vuku bulan mücadelelere dâhil olmuşlardır.

⁴⁴ Mehmet Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, İstanbul 2006, s.57.

⁴⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 2013, s.53.

Büyük Selçuklu devleti tarafından 1068 yılında Emir Afşin⁴⁶ komutasında Anadolu'ya akınlar düzenlenmiştir.⁴⁷ Emir Afşin 1070 yılında, Emirdağ'ını ele geçirmiştir. Selçuklu hâkimiyeti altına giren Emirdağ'ına Selçuklu ordusu ile gelen Türkmenleri yerleştirilmiştir. 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nde Bizanslıların aldığı ağır yenilgi ile Anadolu Türk yurdu haline gelmiş, bölgeye yoğun bir Türk göçü başlamıştır.⁴⁸

1.2. Büyük Selçuklular Döneminde Anadolu'ya Yapılan Akınlar

Anadolu'ya yapılan ilk Türk akınları Türkmenlerin Anadolu'yu kendilerine yurt yapmak istemeleri neticesinde başlamıştı. Türklerin Anadolu'yu yurt edinme süreçleri iki şekilde gerçekleşmiştir. İlki; 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi öncesi akınlar ve zaferden sonraki beylikler dönemi; ikincisi ise Köseadağ Savaşı'ndan sonraki süreçtir.⁴⁹

Anadolu Türklerinin ataları olan Oğuzlar, Anadolu'ya gelmeden önce Seyhun boylarında yaşamakta idiler. 930 yıllarından sonra Selçukluların atası olan Selçuk Bey'in önderliğinde başlayan İslamiyet'e giriş hareketleri ile birlikte Oğuzlar, Mankışlak, Horasan ve Buhara bölgelerine kadar inmişlerdir. Bu gelişmeler, Samaniler döneminde vuku bulmuştur. Ancak Samanilerin X. Yüzyıl sonlarında yıkılması üzerine bu devletin toprakları üzerinde hâkim olan Oğuzlar, Gazneliler ile mücadeleye gireceklerdir.⁵⁰ XI. Yüzyıl da başlayan bu çatışma ve baskılardan bıkan Oğuzlar, yeni yurt aramak mecburiyetinde kalmışlardır. Bu münasebetle Selçuk Bey'in torunları Tuğrul ve Çağrı Beyler önderliğinde Anadolu'ya yapılan keşif seferleri ile Anadolu'nun aradıkları yeni yurt olduğu kesinlik kazanmıştır.

Samani Devletinin ortadan kalkmasıyla Karahanlı Devletinin Mavaünnehr'e hâkim olmuş, Tuğrul ve Çağrı kardeşler Karahanlı ve Gazneliler tarafından devamlı

⁴⁶ Selçuklu kumandanları arasında yiğitliği ve yeteneğiyle adını tarihe yazdırmış olan Bekçioğlu Afşin, Anadolu'nun fethinde önemli bir oynamıştır. Bu seferlerinde Bizans'ın önemli kent ve kalesi olan Amuriyye (Amorion)'yi fethetmiştir. Anadolu'da Malazgirt zaferinden önce ve sonra hemen hemen tüm topraklar Emir Afşin tarafından hakimiyete alınmıştır. Bkz. Ali Sevim, **Ünlü Selçuklu Komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur**, Ankara 1990, s. VII.

⁴⁷ Ali Sevim, **Azîmî Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H.430-538=1038/39-1143/44)**, Ankara 2006, s.22; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 2013, s.51; Y. Bedirhan-Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, s.74-77

⁴⁸ O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s.191; Y. Bedirhan-Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, s.80-81

⁴⁹ Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, (çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul 1979, s.82.

⁵⁰ Mustafa Kafalı, "*Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*", **Erdem Dergisi**, C. VIII, S. 22, 1996, s. 5-17.

tacize maruz kalmışlardır.⁵¹ Tuğrul ve Çağrı Beyler, İlig Han Nasr'ın hücumuna uğrayınca, yine Karahanlı hükümdarı olan Buğra Han'ın yanına gitmeye karar verdiler.⁵² Buğra Han düşmanca davranarak Tuğrul beyi tutuklayıp Çağrı Bey'in de yakalanması için bir ordu gönderdi. Çağrı bey Karahanlıları mağlup ederek Tuğrul Beyi kurtarmıştır.⁵³ Çağrı Bey bu tacizlerden kaçmak ve yeni yurt bulmak amacı ile Anadolu'ya keşif seferleri düzenlemiştir.⁵⁴ Sefere çıkan Çağrı Bey'in bir diğer amacı ise İslâm ananelerine uygun olarak gaza ve cihat yapıp sevap kazanmaktır.⁵⁵ Bundan sonra Tuğrul ve Çağrı Bey'ler şu karara vardılar: Çağrı Bey Rum gazasına gidecek; Tuğrul Bey ise çöllerle çekilecektir. Bu sayede Tuğrul Bey kendini düşmanlara karşı emniyet altına alacaktır.⁵⁶

1.2.1. Çağrı Bey'in Anadolu Seferi

Çağrı Bey, üç bin kişilik⁵⁷ atlı kuvvetleri ile 1018'de Horasan, Rey ve Azerbaycan yolu ile Anadolu seferine çıkmıştır.⁵⁸ Çağrı Bey Horasan'a geldiğinde, Gazneliler Devletinin Tus valisi, Çağrı Bey'in Horasan'dan izinsiz olarak geçmesine mâni olmak istediye de başarılı olamamıştır. Çağrı Bey buraya kendisinden önce gelmiş Türkmen kuvvetleri ile Bizans yönetiminde bulunan Anadolu sınırlarını aşp Vaspuragan Ermeni Krallığının hâkimiyetindeki Van gölü havzasını yağmalamıştır.⁵⁹ Çağrı Beyin bu seferi sırasında Doğu Anadolu'da dört Ermeni krallığı bulunmakta idi. Ani'de I. Gagik (989-1020), Lori'de Gagig'in kardeşi Gurgen, Kars (Vanand)'ta Gagig'in amcasıoğlu Abas (984-1020) ve Vaspuragan'da Senekerim (990-1021) hüküm sürmüştür.⁶⁰ Bu bölgedeki krallıklar siyasi birlikten yoksun olarak varlığını devam ettirmiştir. Selçuklular, yağma akınlarına devam ederek Reştunik istikametine ilerlediler. Çağrı Bey'in kendi

⁵¹ Muhammed b. Hâvendşâh b. Mahmûd Mîrhând, **Gazneliler Ravzatu's- Safâ (Mülûk-i Gazneviyye)**, (trc. Erkan Göksu), İstanbul 2027, s. 52-54; Aydın Usta, "Samaniler", **TDVİA**, C.XXXVI, s. 64-68;

⁵² Mevdûdî, **Selçuklular Tarihi I.**, (çev. Ali Genceli), Ankara 1972, s.75-77; İbrahim Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, İstanbul 1992, s.4; Cihan Piyadeoğlu, **Selçukluların Kuruluş Hikayesi Çağrı Bey**, İstanbul 2019, s.28-29; O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s. 87-89

⁵³ Erdoğan Merçil, **Büyük Selçuklu Devleti**, İstanbul 2016, s.17.

⁵⁴ O.Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 2013, s.45.

⁵⁵ M.Altay Köymen, "Büyük Selçuklu İmparatorluğunun Kuruluşu I", **DTCFD**, c.15 sayı.1-3, Mart 1957, s.171.

⁵⁶ M.Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara 2019, s.36.

⁵⁷ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 2016, s.45

⁵⁸ E. Merçil, **Büyük Selçuklu Devleti**, s.17; C. Piyadeoğlu, **Çağrı Bey**, s.30-32

⁵⁹ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 2013, s.45.

⁶⁰ Ali Sevim, **Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni ilişkileri**, Ankara 1983, s.7-8.

topraklarına girdiğini öğrenen Vaspuragan Kralı Senekerim, veliahd David'i komutanlarından Şapuh ile birlikte Türkmenlerin üzerine göndemiştir.⁶¹

Türk ve Ermenilerin bu karşılaşmalarında büyük bir savaş meydana gelir. Urfalı Mateos Ermeniler'in Türkleri ilk gördüğü anı şöyle tasvir etmektedir: Bu zamana kadar asla bir Türk süvarisi görülmemiştir. Ermeniler şaşırarak onların acayip şekilli, ok yay ve yaydan ibaret silahları olduklarını görürler.⁶² Çağrı Bey Vaspuragan Ermeni Krallığına karşı yaptığı savaşlarda muvaffak olur. Birçok ganimet ele geçirdikten sonra Şeddadoğulları Devleti arazisine girdi.⁶³ Oradan Gürcü arazisine geçen Çağrı Bey burayı istila eder.⁶⁴ Çağrı Bey son olarak Ani Ermeni Krallığına saldırdıysa da burada başarısız olur.⁶⁵

Çağrı Bey, 1018 yılında başladığı Doğu Anadolu seferini 1021 yılında tamamladıktan sonra kendisine sonradan katılan Türkmenleri Azerbaycan'da bırakarak kardeşi Tuğrul Bey'in yanına döner.⁶⁶ Döndükten sonra, Tuğrul Bey'e keşif seferleri hakkında geniş bir bilgi verir. Tuğrul Bey'e Anadolu'nun siyasi yapısından bahsederek karşılarında kendilerine karşı koyacak bir güç olmadığını, Anadolu'nun yeni bir yurt olabileceğini anlatır.⁶⁷

1.2.2. Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Süreci ve Tuğrul Bey Döneminde Anadolu'ya Yapılan Akınlar

Tuğrul ve Çağrı kardeşler bir araya geldikten sonra artan servetleri ve saygınlıkları neticesinde Türkmenler de Tuğrul ve Çağrı Beylerin etrafında toplanmaya başlamışlardır. Arslan Yabgu bu durumun Türkistan ve Horasan Hükümdarlarını kışkırtacağını söyleyerek onlardan kuvvetlerini dağıtmalarını istemiştir.⁶⁸ Tuğrul ve

⁶¹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (çev. H.D. Andreasyan), Ankara 2000, s.49

⁶² O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.46.

⁶³ X.-XI.yüzyıllarda Gence ve Duvin merkezli kurulmuş olan Şeddadoğulları, Tuğrul Bey döneminde Büyük Selçukluların Vasalı haline getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. C. Edmund Bosworth, *Doğuştan Günümüze İslam Devletleri Tarihi, Devletler, Prenslıklar, Hanedanlıklar, Kronoloji ve Soy Kütüğü El Kitabı*, (çev. Hande Canlı), İstanbul 2005, s.216-217.

⁶⁴ A. Sevim, "Çağrı Bey", *TDVİA.*, C.VIII, s. 183-186.

⁶⁵ M. Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 2019, s.37.

⁶⁶ O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul 2013, s.89.

⁶⁷ Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devleti Tarihi: Siyasi Teşkilat ve Kültür*, Ankara 1995, s. 19.

⁶⁸ O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.90.

Çağrı kardeşler Arslan yabgunun bu tavsiyesine uyarak kuvvetlerini dağıtmıştır.⁶⁹ Arslan Yabgu, Karahanlı meliki Ali Tegin ile birleşerek onun Buhara'yı ele geçirmesine yardım etmiştir. Karahanlı Yusuf Kadir Han'ın kağanlığını tanımayarak isyan eden Ali Tegin ve Arslan Yabgunun ittifakı, Maverâünnahr'e hâkim olmak isteyen Karahanlı ve Gazneli devletleri için engel teşkil ediyordu. Yusuf Kadir Han ve Gazneli Sultan Mahmud anlaşma kararı almıştır. Ali Tegin bu anlaşma sonucu Buhara'yı terk ederek çöllere çekilmiştir. Gazneli Mahmud, Arslan Yabgu'yu görüşüp anlaşmak için huzuruna davet etmiştir. Arslan Yabgu ile görüşme neticesinde Gazneli Mahmud, Arslan Yabgu ve emrindeki askerlerin ilerde bir tehlike arz edeceğini anlamış ve onu 1025 tarihinde Hindistan'da bulunan Kalincar kalesine hapsetmiştir.⁷⁰

Bağımsız kalma arzusunda olan Türkmenlerden bazıları hatta Yabgulular'dan bir kısmı Tuğrul ve Çağrı Beylerin himayesine girmeyi kabul etmemişlerdir. Bu durum Selçuklularda öteden beri var olan iç mücadeleyi tetiklemiş ve Türkmenler çeşitli bahaneler ile yanlarındaki 4.000 çadır halkıyla Horasan'a yerleşmek isteyerek Gazneliler Devletine iltica etmişlerdir. Gazneli Mahmud, Türkmenler' den elde edeceği vergiden dolayı, Türkmenlerin geçişine izin vermiştir. Türkmenler kendilerine verilen Nesa, Baverd ve Ferave şehirlerine yerleşmişlerdir.⁷¹ Gazneli Mahmud bu bölgeye yerleştirilen Türkmenler' in tamamen silahsızlandırılmalarını emretmiştir. Selçuklular ise sadece bu bölgelerle yetinmeyip boş otlak edinmek amacıyla Vezir Ebu Sehl'e pahalı hediyeler yollayarak Dandanakan çevresinde otlak elde etmişlerdir.⁷² Gazneli Mahmud tarafından yerleştirilen bu Türkmenler' in başlarında Göktaş, Buğa, Yağmur ve Kızıl Beyler bulunuyordu.⁷³ Osman Turan, çok akıncı ve çalışkan olan bu Türkmen Beylerini diğerlerinden ayırmak için onları "Irak Oğuzları" veya Arslan Yabgu'ya nispetle Yabgulular adıyla nitelendirmiştir.⁷⁴

⁶⁹ M. Altay Köymen, **Selçuklular Devri Türk Tarihi**, s.37

⁷⁰ Mevdûdî, **Selçuklular Tarihi I.** s.92-93; E. Merçil, **Büyük Selçuklu Devleti**, s.18

⁷¹ Reşidü'd-din Fazlullah, **Cami'ü't Tevarih (Selçuklu Devleti) (1960)**, (çev. Erhan Göksu-H. Hüseyin Güneş), İstanbul 2007, s.80-81

⁷² Feth b. Ali b. Muhammed El-Bundari, **Zübdetü'n Nusra ve Nuhbetü'l-Usra (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi)**, (çev. K. Burslan), İstanbul 1999, s.3.

⁷³ Faruk Sümer, "*Oğuzlar*" **TDVİA**, C.XXXIII, s.327.

⁷⁴ O. Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, s.91.

Nesa, Baverd ve Ferave bölgesine yerleştirilen göçebe Türkmenler, yerleşik halkla sınır, mülkiyet ve ticaret konusunda sorunlar yaşamışlardır.⁷⁵ Bölge halkı Gazneli Mahmud’a Türkmenler’den şikâyetçi olduklarını bildirmişlerdir. Gazneli Mahmud, Türkmenlerin üzerine Tus Valisi Arslan Cazib’i cezalandırmak üzere yollamış; ancak Arslan Cazip başarılı olamamıştır.⁷⁶ Bunun üzerine Gazneli Mahmud ordusu ile Tus’a girmiştir. İki taraf arasında 1028’de Ferave’ de yaşanan savaşta Gazneliler Türkmenleri mağlup etmiştir.⁷⁷ Yenilgiye uğrayan Türkmenler Irak ve Azerbaycan ve Anadolu’ya göçmüşlerdir. Bu Türkmenler Çağrı Bey’den sonra Anadolu’ya giden ikinci gruptur.⁷⁸ Bu Türkmenlerden kuzeye gidenleri “Balhan Türkmenleri”, batıya gidenleri ise “Irak Türkmenleri” olarak adlandırılmıştır. İsfahan tarafına giden Türkmenler ise, İsfahan hâkimi olan Muhammed’in etrafında toplanmışlardır. Gazneli Mahmud bu durumdan haberdar olunca Alaüddevle’ ye mektup yollayarak onların yakalanmasını emretmiştir.⁷⁹ Alaüddevle bir ziyafet vererek Türkmenleri yakalamayı planlamıştır. Türkmenler bu bölgede daha fazla tutunamayacaklarını anlayarak, bir kısmı Azerbaycan’a bir kısmı ise Balhan taraflarına gitmek zorunda kalmıştır.

Gazneli Mahmud’un ölümünden sonra oğlu Mesud tahta geçmek üzere harekete geçerek Balhan Türkmenlerini hizmetine almıştır. Balhan dağına kaçmış olan Göktaş, Kızıl ve Buka Bey’leri de hizmetine almıştır.⁸⁰ Mesud, bu Türkmenlerin başına yeniden isyan çıkarabileceklerinden şüphelenerek kendi adamı olan Irak Valisi Altun Taş’ı geçirerek Horasan’a inmelerine müsaade etmiştir.⁸¹

Kısa bir süre sonra Türkmenler başlarına buyruk hareket ederek halka zulmetmeye başlamıştır. Irak valisi Altuntaş, Gazneli Mesud’dan aldığı emir ile 50 kadar Türkmen’i liderleriyle birlikte öldürttü. Öldürülen Türkmenlerin ailesi Gazneli Mesud’dan intikam almak için mücadeleye girdiler. Kısa sürede bu isyan büyümüş ve Irak Türkmenlerinin yanında Balhan Türkmenleri ’de isyana katılmıştır. Damgan ve Rey şehirlerini de işgal edip yağmalamışlardır. Daha sonra bu Türkmenler intikamlarını

⁷⁵ Claude Cahen, *Türklerin Anadolu’ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İlk Yarı)*, (çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız), Ankara 1988, s.1378.

⁷⁶ Mirhand, *Gazneliler Ravzaatu’s-Safa*, s.60-63.

⁷⁷ O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.91

⁷⁸ M. Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s.43

⁷⁹ Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara 2007, s.38.

⁸⁰ Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1970, s.190; Mirhand, *Gazneliler Ravzaatu’s-Safa*, s.134.

⁸¹ M. Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s.44; Cihan Piyadeoğlu, *Güneş Ülkesi Horasan Büyük Selçuklular Dönemi*, İstanbul 2012, s. 37; C. Piyadeoğlu, *Çağrı Bey*, s.36

aldıklarına inanarak çöle çekilmişlerdir.⁸² Bunlardan bazıları Tuğrul Bey'e; bazıları ise İnanç (Musa) Yabgu 'ya katılmıştır. Musa Yabgu yumuşak huylu olup Çağrı ve Tuğrul Bey'ler ile birlikte anlaşma halinde hareket etmekte idi. Buhara Karahanlı hükümdarı olan Ali Tegin, Çağrı ve Tuğrul Bey'leri itaat altına alamayınca kardeşleri birbirine düşürmek maksadıyla Yusuf Yinal'a hediyeler ile birlikte hilat göndererek onu Yabgu ilan etmeye çalıştıysa da amacına ulaşamamıştır. Ali Tegin başarısızlığa uğrayınca yeni bir taktik ile Alp-kara kumandasında bir orduyu Yusuf Yinal üzerine göndermiştir. Yusuf Yinal ve birçok Türkmen bu karşılaşmada şehit olmuşlardır. Çağrı ve Tuğrul kardeşler bu saldırının intikamını almak için 1030 yılında Alp-karayı öldürmüşlerdir.⁸³

Selçuklular, Ali Tegin'in devamlı saldırılarına karşı Harezm'e doğru çekilmişlerdir. Gazne Valisi olan Altuntaş'tan kendilerine Darhan bölgesini alarak buraya yerleşmişlerdir. Bu sıralarda Sultan Mesud 1030'da Gazne tahtına oturmuştur. Tahta geçmesinde Ali Tegin yardımcı olsa da bir süre sonra Ali Tegin üzerine Harezm valisi Altuntaş'ı göndermiş ve Ali Tegin ile araları açılmıştır. Ali Tegin ile Altuntaş arasında 1032 yılında olan savaşta Altuntaş'ın ölümü üzerine, yerine oğlu Harun atanmıştır.⁸⁴ Harun, babası Altuntaş'ın aksine 1034 yılında Gazne Devletine karşı bağımsızlık ilan etmiştir. Bu esnada Selçukluların kadim düşmanları olan Cend Emiri Şah Melik'in ani baskını ile Kasım 1034'de Selçuklular büyük kayıplar vermişlerdir. Kısa bir süre sonra ise müttefikleri olan Harezm Valisi Harun suikast sonucu öldürülmüştür.⁸⁵

Müttefiklerini yitiren Selçuklular Gaznelilerden izin almadan Horasan bölgesine geçmek zorunda kalmışlardır. Bu bölgeye daha önce yerleşmiş olan Türkmenler ve Harezmli de Selçuklulara katılmışlardır. Musa Yabgu, Tuğrul ve Çağrı Beyler 1035 yılında Gazne topraklarına girmişlerdir. Horasanda başsız kalan Türkmenler 'de Selçuklulara katılmışlardır.⁸⁶ Selçukluların reisleri olan Musa Yabgu, Tuğrul ve Çağrı beyler, Nesa'ya ulaştıklarında, dönemin Nesa Valisi olan Ebul Fad Suri'ye mektup göndererek durumlarını anlatmışlardır. Nesa bölgesini kendilerine yurt olarak

⁸² Ahmed b. Mahmud, **Selçuk-Nâme I. (haz. Erdoğan Merçil)**, İstanbul 1977, s.14-15; M. Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, s.44.

⁸³ O. Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, s.93.

⁸⁴ Mirhand, **Gazneliler Ravzaatu's-Safa**, s.135-136.

⁸⁵ Minhâc-i Sirâc el- Cûcânî, **Tabakât-ı Nâsirî Gazneliler, Selçuklular, Atabeglikler ve Harezmsâhlar**, (trc, Erkan Göksu), Ankara 2015, s. 65; C. Piyadeoğlu, **Horasan Büyük Selçuklular Dönemi**, s. 37; aynı mlf. **Çağrı Bey**, s.37.

⁸⁶ İ. Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, s.15-16.

verilmesini talep ederek, Dehistan ve Harezm bölgelerinde çıkabilecek herhangi bir karışıklığa engel olacaklarını bildirmişlerdir. Karşılığında Sultan Mesud'un hizmetine girmek istediklerini söylemişlerdir.⁸⁷ Ancak Sultan Mesud bu isteklerini reddederek Selçuklular üzerine ordu yollamıştır. Tuğrul ve Çağrı Beyler Gaznelilerin gönderdiği bu orduyu 29 Haziran 1035'de Nesa bölgesinde ağır bir yenilgiye uğratmışlardır.⁸⁸ Selçukluların elde ettiği bu ilk zafer, Selçuklu tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Zaferin ardından Gazne devleti ile karşılıklı heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁹ Bu olay Gazneli Devletinin, Selçukluları siyasi anlamda tanıdıklarını göstermektedir.

Gazneliler müzakereler neticesinde Musa Yabgu 'ya Ferave, Çağrı Bey'e Dehistan ve Tuğrul Bey'e de Nesa vilayetleri verilmiş ayrıca 1035' de hilat, menşur ve sancak göndermişlerdir. Ancak Selçuklular dört beş gün geçtikten sonra yeniden Gazne toprakları olan Belh ve Sistan'a doğru akınlara başlamışlardır. Gazne devletinden Merv, Serahs ve Baverd'i istiyorlardı. Sultan Mesud bu isteklerini reddederek Selçuklular üzerine ordu yollamıştır. İki taraf arasında Mayıs 1038'de yapılan savaşı Selçuklar kazanmıştır.⁹⁰ Bu zafer neticesinde Selçuklular devlet kurma yolunda ilk adımını atarak Horasan'da Selçuklu hâkimiyeti kesinleşti. Selçuklular kendi aralarında toplanarak Türk devlet ananesince ülkeyi aralarında paylaşmışlardır. Tuğrul Bey, devletin hükümdarı olarak Nişabur'u, Çağrı Bey Merv'i, Musa Yabgu ise Serahs'ı almıştır. Tuğrul Bey kardeşi İbrahim Yınal'ı Nişabur'a yollayarak, kendisine itaati etmesini istemiş ve Haziran 1038'de Tuğrul Bey adına hutbe okutmuştur. Böylelikle Nişabur, Selçukluların merkezi haline gelmiştir.⁹¹

Sultan Mesud daha sonra Selçukluların Gazne Devleti için büyük bir tehlike olduğunu anlamış ve onların üzerine sefere çıkmıştır. 1039 Yılında Talhab'da gerçekleşen ve günlerce süren savaşı Gazneliler kazanmıştır.⁹² Ancak Selçukluları tamamıyla itaat altına alamayan Sultan Mesud barış teklifi yapmak durumunda

⁸⁷ Mevdûdî, **Selçuklular Tarihi I.** s. 125-126; Faruk Sümer, "Tuğrul Bey", **TDVİA**, C. XXXXI, İstanbul 1012, s. 344-346.

⁸⁸ Mirhand, **Gazneliler Ravzaatu's-Safa**, s.136-143; C. Piyadeoğlu **Horasan Büyük Selçuklular Dönemi**, s. 37-38; aynı mlf. **Çağrı Bey**, s. 55-57; O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s. 89

⁸⁹ M. Altay Köymen, **Tuğrul Bey ve Zamanı**, İstanbul 1976, s. 10-11.

⁹⁰ O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s.40

⁹¹ Ahmed b. Mahmud, **Selçuk-Nâme I.** s.22-23; Erdoğan Merçil, **Büyük Selçuklu Tarihi**, s.12-13; C. Piyadeoğlu, **Çağrı Bey**, s. 48-50

⁹² Erdoğan Merçil, "Büyük Selçuklular", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, (haz. Hakkı Dursun Yıldız), C.VII, s.102-103; Cihan Piyadeoğlu, **Büyük Selçuklular Yeni Bir Devrin Başlangıcı**, İstanbul 2020, s. 45-47; aynı mlf. **Çağrı Bey**, s. 61-63

kalmıştır. Selçuklular barış şartlarına uymayarak yeniden Gazneli topraklarına saldırılarda bulunmuşlardır. Sultan Mesud tekrar Selçuklular üzerine yürümeye başlayınca iki taraf Merv şehri yakınında ki Dandanakan’ da karşılaşmışlardır. 22-24 Mayıs 1040 tarihinde yapılan bu savaşı Selçuklular kazanmıştır.⁹³ Kazanılan zaferin ardından Çağrı Bey Merv Merkez olmak üzere Horasan Meliki olmuştur. Musa Yabgu ‘ya Bust, Herat ve Sistan civarı verilmiştir. Tuğrul Bey ise hükümdar olarak Nişabur’a gelmiştir. Hutbe Çağrı ve Tuğrul kardeşlerinin adına okutulmuştur.⁹⁴

Dandanakan savaşının ardından Selçuklu Devleti tam anlamıyla kurulmuştur. Gazne Devletinin başında Sultan Mesud’dan sonra Mevdud geçmiştir.⁹⁵ Selçukluların önceden beri düşmanı olan Şahmelik Gazneliler de ki taht değişikliğini fırsat bilerek Gazneli idaresindeki Harezm’i ele geçirmiştir. 1041’de meydana gelen muharebede Şahmelik’in gazabından kurtulamayan Harezmli İsmail yenilmiş ve maiyetiyle beraber Selçuklulara sığınmıştır. Selçuklular o sırada uğraşmak zorunda oldukları Gazneliler meselesini bir kenara bırakıp Şahmelik’ e yöneldiler. Yanında Harezmşah İsmail’i alarak Harezm’e yürüyen Çağrı Bey, Şahmelik’in geri çekilmesini sağlamıştır. Tekrar Harezm bölgesine gelen Şahmelik bölgede huzursuzluk çıkarıyordu. Bunun üzerine Tuğrul ve Çağrı Beyler 1043’de sefere çıkmış ve Şahmelik’i mağlubiyete uğratmışlardır.⁹⁶ Bu zaferin ardından Şahmelik Gaznelilere sığınmış Harezm bölgesi de Selçuklu hâkimiyetine geçmiştir. Tuğrul Bey, Selçuklu ordusuna ve kendi sultanlık hâkimiyetine zarar veren bütün teşebbüsleri ortadan kaldırdıktan sonra, hudutlarını genişletme yoluna gitmiştir. İbrahim Yınal, Anadolu seferi için hazırlıklara başlamıştır.⁹⁷ Bir yandan Türkmen nüfusunun yığılması ve Anadolu’yu yurt tutma ihtiyacı, diğer yandan Bizans Devletinin taarruzları ile Anadolu’ya yeni bir sefer yapma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.⁹⁸

1047’ye gelindiğinde Selçuklu orduları Anadolu’ya gelen Türkmenlerin ardından Erzen’e gelmişlerdi. İbrahim Yınal önderliğindeki Selçuklu ordusu Hasankale’ye doğru gelmiş, karargâhını kuran Bizans ordusuyla karşılaşmışlardır. 18 Eylül 1048’de Bizans

⁹³ el- Cûzcânî, **Tabakât-ı Nâsirî**, (trc. Erkan Göksu), s.74-75; Erdoğan Merçil, “*Büyük Selçuklular*”, s.103-104; C. Piyadeoğlu, **Çağrı Bey**, s. 83-90

⁹⁴ Mevdûdî, **Selçuklular Tarihi I**, s.144-145; C. Piyadeoğlu, **Horasan Büyük Selçuklular Dönemi**, s. 44-47; aynı mlf. **Çağrı Bey**, s. 70-72

⁹⁵ Mirhand, **Gazneliler Ravzaatı’s-Safa**, s.141; el- Cûzcânî, **Tabakât-ı Nâsirî**, s.40

⁹⁶ C. Piyadeoğlu, **Çağrı Bey**, s. 116-119; O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s.41

⁹⁷ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Ankara 1989, s.37

⁹⁸ O. Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, s.129.

ordusu üzerine taarruza geçen Selçuklular Bizansları mağlup etmişti. Bizans ordusunun çekilmesi karşısında Liparit esir düşmüştür. Bizanslılar ile Selçuklular anlaşarak Liparit fidye karşılığında serbest bırakılmıştır. Anlaşmanın hükümlerinden biri olan Bizans'ın Abbasi halifeliğini tanıması Tuğrul Bey'in İslam dünyasında ki itibarını arttırmıştır. Bu savaşın sonunda İbrahim Yinal isyan etmiştir. Kardeşi üzerine yürüyen Tuğrul Bey 1050'de İbrahim Yinal'ı mağlup ederek esir etmiştir. Bir süre sonra İbrahim Yinal'ın af dilemesiyle iki kardeş arasında barış sağlanmıştır.⁹⁹

Tuğrul Bey, 1054 yılında ordusu ile beraber Azerbaycan üzerinden Tebriz'e girmiştir. Gence ve Tebriz emiri olan Vahsudan ile Erran Emiri Ebu'l-Esvar, Tuğrul Bey'e itaatlerini bildirerek onu çeşitli hediyeler ile karşılamışlardır. Tuğrul Bey emirlerin itaatlerini yıllık vergi ödemeleri karşılığında kabul etmiştir. Tuğrul Bey küçük komşu devletleri Selçuklu devletine bağlayarak arkasını sağlama almıştır. Anadolu seferine devam eden Tuğrul Bey Rey'den hareketle Kazvin-Zencan-Miyane-Tebriz yoluyla Marend'e varmıştır. Aras nehrinden kuzeye geçerek Nahçıvan'a yönelmiştir. Daha sonra Anadolu'ya girip Van gölü civarına ulaşmıştır.¹⁰⁰ Van Gölünün kuzey ucunda bulunan Bargiri şehrini aldıktan sonra Erciş önüne gelmiştir. Bargiri ve Erciş halkının itaatlerini sağladıktan sonra müstahkem bir kale olan Malazgirt önünde karargâh kurarak ordularını üç kola ayırmıştır.¹⁰¹ Bir kolu kuzeyde Parhal dağlarına ve Kafkaslara, bir kolu batıda Canik tarafına ve son kolu da güneyde Toroslara kadar görevlendirmiştir. Selçuklu kuvvetlerinin ilk kolu Sivas civarındaki Horzen'i ve Tercan'ı yağmalamıştır.¹⁰² Kuvvetlerin ikinci kolu, Oltu ve Çoruh ırmağı istikametini takip ederek Haldiya bölgesine girmiş ancak buradan dönerken Frank birlikleri tarafından durdurulmuştur. Üçüncü kol ise Kars yönünde ilerleyerek Kars havalisinde hüküm süren Gagik ile mücadele etmiştir. Tuğrul Bey Malazgirt'i üç gün kuşattıktan sonra başarısız olmuş ve Kars'a gelerek bu şehri kuşatmıştır. Buradan Erzurum havalisine, hatta daha doğuda bulunan Ügümi'ye kadar hareketini sürdürmüştür. Böylece Kuzeydoğu hareketini tamamlayan Tuğrul Bey, tekrar güneye gelerek yeniden Malazgirt kuşatmasıyla meşgul olmuştur.¹⁰³

⁹⁹ E. Merçil, “*Büyük Selçuklular*”, s.109.

¹⁰⁰ O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.130

¹⁰¹ C. Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, s.40; E. Merçil, “*Büyük Selçuklular*”, s.110.

¹⁰² M. Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, s.57

¹⁰³ Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (çev. Fikren Işıltan), İstanbul 1970, s. 179

Malazgirt bölgesinde Bizans İmparatoru adına Vasil hüküm sürmekteydi. Vasil, Tuğrul Bey'in ikinci Malazgirt kuşatmasında şehri tahkim etmiştir. Tuğrul Bey'in orduları kalenin dibinden lağımlar kazmaya başlayınca, kalenin içindekiler de aksi istikametinde toprağı kazarak Selçuklu kuvvetlerini geri püskürttüler. Bunun üzerine Tuğrul Bey dev mancinığı Bitlis yöresinden bu bölgeye getirtmiş ve bu mancınıkla Malazgirt surlarının daha fazla dayanmayacağını anlayan Vasil, belirli bir ücret ve makam karşılığında Normanlı bir askeri, mancınığı yakmasıyla görevlendirmiştir.¹⁰⁴ Kuşatmanın bir ay kadar sürmesi üzerine Tuğrul Bey, yaklaşan kış mevsimi ile kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır. Rey şehrine dönerken yol üzerinde olan Adilceviz'i almıştır. Tuğrul Bey Rey'e dönmeye karar veriyse de Halifenin çağrısı üzerine Bağdat'a gitmek zorunda kalmıştır. Irak'ın karışıklığı, Şii hareketleri ve isyanları neticesinde Tuğrul Bey bir daha Anadolu seferine çıkamamıştır.¹⁰⁵ Fakat Anadolu'ya yapılan bu sefer Bizans Devletini savunmasının çökmesini sağladığı gibi Anadolu'daki yerli halkın huzursuzluğunun artmasına da neden olmuştur.¹⁰⁶ Tuğrul Bey'in Anadolu'dan ayrılmasından sonra Türkmenler Anadolu akınlarına devam etmiştir. Yakuti'nin sevk ettiği birlikler Erzincan ve Kemah'ı ele geçirmişlerdir. Ayrıca Harput yöresine akınlar düzenlenerek Şebinkarahisar Kalesi de ele geçirilmiştir.¹⁰⁷

1.2.3. Alparslan Döneminde Anadolu'ya Yapılan Akınlar

Tuğrul Bey'in Anadolu'ya yaptığı akınlar, daha sonra yapılacak olan seferlere zemin hazırlamıştır. Tuğrul Beyin 1063'te vefatından sonra yerine yeğeni Alparslan geçmiştir.¹⁰⁸ Sultan Alparslan ilk seferini Gürcistan ve Doğu Anadolu'ya yapmıştır.¹⁰⁹ Kars ve Ani bölgesini de alan Sultana bu fetihten sonra Ebû'l- Feth unvanı verilmiştir. Sultan Alparslan Kirman Meliki olan kardeşi Kavurd'un isyanı ile uğraşırken Anadolu'da fetihler devam etmekteydi. Selçuklu Komutanlarından Afşin, Ahmed Şah ile birlikte Ahlat üzerinden hareket ederek Anadolu'ya şiddetli bir taarruzda bulundu.¹¹⁰

¹⁰⁴ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi*, s.101-102

¹⁰⁵ O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.131.

¹⁰⁶ Mehmet Şeker, “*Anadolu'daki Türk Kültürünün oluşması ve Unsurlarına Bir Bakış*”, *TYD*, C. XVIII, (Mart-Nisan 1998), s.134.z

¹⁰⁷ E. Merçil-A. Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.38

¹⁰⁸ Mevdûdî, *Selçuklu Tarihi I*, çev. Ali Genceli, Ankara 1971, s.225; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devleti Tarihi*, İstanbul 2013, s.59.

¹⁰⁹ Cihan Piyadeoğlu, *İnsanlığın Sığınağı Alp Arslan*, İstanbul 2019, s.37-38;

¹¹⁰ Urfalı Mateos Afşin'den İranlı bir komutan olarak bahsetmektedir. Bkz. Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi*, s.133.

Ardından da 1067’de Kayseri’yi zapt etmiştir. İşte bu sıralarda Bizans oldukça sıkıntılı dönemden geçmekte ve İmparatorluğun itibarı azalmaktaydı. Bizans yaşanan sıkıntılara son vermek için başa Romanos Diogenes’ı geçirdi. Bizans İmparatoru olan IV. Romanos Diogenes (1067-1071) Türkmenleri Anadolu’dan çıkarmak için 1068’de harekete geçmiştir.¹¹¹ Ancak Selçukluların ilerlemesine engel olamamıştır. Emir Afşin, Emir Sanduk ve Emir Ahmet Şah idaresinde bulunan Selçuklu ordusu Orta Anadolu’ya kadar ilerleyerek Amorium şehrine girmiş ve burayı yağmalamışlardır.¹¹² İmparator Diogenes 1069 yılında Türkmenler üzerine yeniden sefere çıksa da başarısız olarak geri dönmüştür. Bu esnada Türkmenler Malatya ve Konya’yı yağma ve tahrip etmişlerdir.

İmparator Romanos Diogenes Türkmen akınlarını durdurmak için, büyük bir ordu toplayarak Selçukluların üzerine yürümüştür.¹¹³ Bundan hemen önce Sultan Alparslan Mısır’ı almak üzere sefer düzenleyerek 1070’ de Bizans ülkesine girmiştir. Daha sonra buradan Emir Afşin komutasındaki ordusuyla Anadolu’nun orta kesimlerine yeniden saldırmıştır. Fakat Amoriom şehri bu dönemde yıkık ve harap bir haldeydi. Şehrin ahalisi yakınlarda bulunan sivri hisara sığınmıştır. Emir Afşin, Amorion’dan Lâdik, Honas ve Emirdağ yakınlarını fethederek geri çekilmiştir. Böylece bu akınla Karahisar ili toprakları baştan aşağıda Türkler tarafından ele geçirilmiştir.¹¹⁴ İlk olarak Malazgirt ve Erciş’i ele geçirdikten sonra Halep’e yönelmiş ve Halep’teyken Bizans Devletinin ordu topladığı haberini almıştır. Bunun üzerine Musul üzerinden Ahlat’a ulaşarak savaş hazırlıklarıyla meşgul olmuştur.¹¹⁵ İki ordu Malazgirt-Ahlat arasındaki Rahve ovasında karşılaştılar.¹¹⁶ Sultan Alparslan kendisinden sayıca üstün olan İmparatorun ordusunu Türklere has savaş taktikleri ile 26 Ağustos 1071’ de büyük bir bozguna uğrattı.¹¹⁷ Bizans İmparatoru esir alınmış ancak Sultan Alparslan tarafından

¹¹¹ Işın Demirkent, **Mikhail Psellos’un Khronographia’sı**, Ankara 2004, s. 264 Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Ankara 1998, C.I, s. 48

¹¹² Mevdûdî, **Selçuklular Tarihi I**, s. 237-250; S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.235; A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Ankara 1989, s. 66-67; Ali Sevim, **Ünlü Selçuklu Komutanları**, s.23-24; Üçler Bulduk, **XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib**, s.4; A. Hatalmış, **Anadolu’nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi**, s.127; Mehmet Şeker, **Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, Ankara 2019, s. 41

¹¹³ Niğdeli Kadı Ahmed, **El-veledü’s-Şefik Ve’l-Hâfidü’l-Halîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)**, (haz. Ali Ertuğrul), Ankara 2015, s. 431

¹¹⁴ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.235-236; A. Sevim, **Ünlü Selçuklu Komutanları**, s.11-12.

¹¹⁵ İbrahim Kafesoğlu, “*Alparslan*”, **TDVİA**, C. II, s.526-530.

¹¹⁶ İbrahim Tellioglu, **Fethedilenlerin Gözüyle Anadolu’nun Fethi**, İstanbul 2020, s.88-94; Tmothy E. Gregory, **Bizans Tarihi**, s.287.

¹¹⁷ I. Demirkent, **Mikhail Psellos’un Khronographia’sı**, s. 265-266

serbest bırakılarak anlaşma imzalanmıştır.¹¹⁸ Malazgirt Meydan Muharebesi'nin ardından Anadolu artık Türk yurdu haline gelmeye başlamıştır.¹¹⁹

¹¹⁸ Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara 2000, s.89; O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s.106-111; C. Piyadeoğlu, **Alp Arslan**, s. 80-86

¹¹⁹ Ahmed b. Mahmud, **Selçuk-Nâme I.** s.80-109; Abdülkerim Özaydın, **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi**, Ankara 1990, s.7; Mustafa Kafalı, "*Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*", s.45; M. Şeker, **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, s.46-55;

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU HÂKİMİYETİ DÖNEMİNDE KARAHİSAR

2.1. Karahisar'ın Türkler Tarafından Kuşatılması

2.1.1. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu

1040 Dandanakan Savaşının ardından Anadolu'ya hızla başlayan akınlarla Anadolu'nun içlerine doğru arttıkça Bizans'ın direnci kırılmaya başlamıştı. 1071 Malazgirt savaşında alınan galibiyetle Selçuklular, Anadolu'ya yerleşmiş ve Anadolu Türklerin iskanına yurt olmuştur. Anadolu'ya başlayan bu göçler Anadolu'nun demografik yapısını da değiştirmiştir. Yoğun Türkmen kitleleri daha sonra Türkiye Selçuklu Devletinin kurulmasına imkân sağlamıştır. 1072'de Büyük Selçuklu tahtına geçen Melikşah bir yandan amcası Kavurd'un isyanıyla uğraşırken diğer yandan hanedandan Kutalmış oğullarının Anadolu'ya başlayan fetihlerinden haberdardı. Danişmend Gazi, Tutuk Bey, Emir Afşin, Mengücek Bey ve Artuk Bey'inde aralarında bulunduğu bazı Türkmen beyler Anadolu'nun orta kısımlarında Bizans'ı yenerek şehirleri fethediyorlardı. Selçuklu Devletinin hanedanından olan Kutalmış oğlu Süleyman şah, Melikşah'ın görevlendirmesiyle Anadolu'nun iç kısımlarına doğru fetihlere başlamışlardır.¹²⁰ Anadolu'ya geldikten sonra Sultana karşı isyan hazırlıkları sonucunda Melikşah'ın üzerine geleceğini haber alan Süleyman Şah ve yanındakiler Birecik-Urfa civarına kaçmışlardır. Anadolu'ya gelen Türkmenlerle iletişim kurmuş, onlarla birlikte Selçuklu merkezinden bağımsız harekete başlamıştı.¹²¹ Fakat 1075'de Süleyman Şah'ın kardeşleri diğer Türkmen beylerle birleşerek Atsız'la karşı karşıya

¹²⁰ Aslında bazı Selçuklu kaynakları Süleyman Şah'ın Sultan Alparslan döneminde isyan ettiği için vezir Nizamülmülk'ün akraba kanını akıtmanın tahta uğursuzluk getireceği inancıyla onu Anadolu fethine gönderdiklerini yazar. Bkz. E. Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Osman Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, Ankara 2014, s.95-96; Emine Uyumaz, **Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)**, TTK, Ankara 2003, s.1. Diğer taraftan bazı kaynaklar ise Süleyman Şah'ın Malazgirt savaşında kardeşi Mansur ile başarılı faaliyetler göstermesi sonucunda Anadolu'nun fethiyle görevlendirildiği düşüncesini yazmaktadır. Bkz. Tuncer Baykara, **Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli**, s.36; S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.237; A. Hatalmış, **Anadolu'nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi**, s.136-138.

¹²¹ O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s.116; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, s.170-174

gelmişler ve büyük bir yenilgi almışlardı. Esir düşen Kutalmışoğulları ve Türkmen beylerden kurtulan sadece Kutalmışoğulları olmuştur.¹²²

Kardeşlerini kurtarmak için harekete geçen Süleyman Şah Atsız'dan kardeşlerini serbest bırakmasını istemiş fakat olumsuz yanıt almıştır. Bunun üzerine Halep kuşatmasını kaldırarak Bizans yönetiminde bulunan Antakya'yı kuşatmış, şehri haraca bağlayarak Anadolu içlerine yönelmiştir.¹²³ Anadolu'nun orta kısımlarından uç bölgelere kadar birçok bölgeyi fethetmişlerdir. Stratejik açıdan önemli olan İznik şehri Kutalmışoğulları tarafından 1075'de fethedilmiş ve devlet kurma yolunda ilk adımlar atılmıştır.¹²⁴ Büyük Selçuklu devletine bağlı kalarak, kısa zamanda İznik'e kadar tüm bölgeleri ele geçirmiş ve Türkiye Selçuklu devleti kurulmuştur.¹²⁵ Fakat Süleyman Şah'ın faaliyetlerine baktığımızda, tabilikten çok bağımsız hareket etmek istediğini göstermektedir. Süleyman Şah Anadolu fetihlerinde önceden ve kendisiyle beraber gelen göçebe Türkmenleri bir araya getirerek Anadolu'ya yerleşmelerini sağlamıştır. Kısa sürede gerçekleştirdiği fetihler, devlet mekanizmalarını meydana getirmesi konumunu güçlendirmiş ve Süleyman Şah'ın yönetiminden memnun olanlar etrafında toplanmaya başlamışlardır.

Devletin ilk zamanlarında kardeşi Mansur ile yönetimi elinde tutan Süleyman Şah daha sonra kardeşinin isyanı ve bağımsız hareket etmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bizans İmparatoru ile ittifak ederek abisi Süleyman Şah'ı devre dışı bırakmak isteyen Mansur'a karşı, kardeşi Süleyman Şah'ta Sultan Melikşah'dan yardım istemiştir. Melikşah güvenilir emirlerinden Porsuk'u Anadolu'ya Süleyman Şah'a yardımcı göndermiştir.¹²⁶ İki kardeş arasında 1080'de vuku bulan savaşta Mansur ağır bir yenilgi alarak hayatını kaybetmiştir. Böylelikle ilk taht mücadelesini kazanan Süleyman Şah artık tek başına hareket etmeye başlamıştır.¹²⁷

¹²² A. Sevim- Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s.82-83; O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s.98

¹²³ M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular devri I. Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s.87-89; Coşkun Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, s. 212

¹²⁴ *Tarih-i Al-i Selçuk Anonim Selçuknâme*, (haz. Halil İbrahim Gök- Fahreddin Çoşguner), s. 36; A. Hatalmış, *Anadolu'nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi*, s.161

¹²⁵ O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s. 202

¹²⁶ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 101-102; O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 106

¹²⁷ Kemâlüddin İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular (H. 447-521=1055-1127)*, (trc. Ali Sevim), Ankara 2014, s.61-63; S. Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, s.237; Erdoğan Merçil, *Selçuklular-Makaleler*, İstanbul 2011 s.338;

Kardeşi Mansur'a karşı aldığı zaferle gücünü gösteren Süleyman Şah sınırlarını genişleterek Marmara ve Karadeniz kıyılarına kadar ulaşmıştır. Süleyman Şah'ın bu ilerleyişi, kendi iç buhranlarıyla uğraşan Bizans'ı yıpratmış olmalı ki İmparator Aleksios Komnenos, onunla anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Ağır vergiler ödemek suretiyle, Selçukluların boğazlardan geri çekilmesini sağlayan Bizanslılar Selçukluların hâkimiyetini resmen kabul etmiş oluyorlardı.¹²⁸ Süleyman Şah sadece uç bölgelerle değil diğer bölgelerle de ilgilenmiştir. 1083-1084'de Ermeniler üzerine bir sefer düzenlemiş ve onları tedip etmiştir.¹²⁹ Sefer sonucunda Adana, Tarsus fethedilmiş Malatya'da yıllık vergiye bağlanmıştır. Aynı yıl Antakya'da yöneticilerin halka kötü davranmasından haberdar olan Süleyman Şah Antakya'ya davet edilmiş ve şehre kolaylıkla Sâhib olmuştur.¹³⁰

Süleyman Şah'ın Anadolu şehirlerinin fethinde başarılı olması, yaptığı fetihlerle boğazı kadar dayanması ve Bizans'ı zor durumda bırakması bir süre sonra Bizans'ın bu durumdan şikâyet etmesine neden olacaktır. Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın hakimiyetinin resmen tanınması Bizans için zor olmuştur. Fakat 1086'da Süleyman Şah'ın ölmesi ardından 1092'de Sultan Melikşah'ın ölümü Anadolu'da iktidar kavgaları oluşturmuş ve Bizans'ın aradığı fırsat doğmuştu. Kılıçarslan'ın Sultan Melikşah'ın ölümünden hemen sonra Anadolu'ya gelerek Türkiye Selçuklu tahtına oturmasıyla Anadolu'da kaybolan Selçuklu otoritesi yeniden sağlanmıştır.¹³¹ Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeniden kurulduğu ve Bizans'la mücadeleye başladığı bu dönemde Avrupa'da ortaya çıkan ve bütün Anadolu ve Suriye topraklarını etkileyen Haçlı Seferleriyle Anadolu'daki Selçuklu-Bizans mücadelesine yeni bir aktör eklenmiştir. Haçlı seferleri sadece Türkleri etkilemekle kalmayıp, bölgedeki tüm unsurları etkilemiştir.

2.1.2. Birinci Haçlı Seferi ve Haçlı-Bizans- Selçuklu Mücadelesi Çerçevesinde Karahisar

İmparator Aleksios Komnenos (1081-1118), Batıdan ücretli asker talep etmiştir. Bu durumu papaya bildirince Papa Urbanus her sınıftan birçok insanın katıldığı büyük orduları Anadolu'ya göndermiştir. Burada ki amaç yurt bulmak için gelen Türkmenleri

¹²⁸ A. Hatalmış, *Anadolu'nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi*, s.162

¹²⁹ İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 51-53

¹³⁰ Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-Nâme I*, s.142; A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s.107

¹³¹ Niğdeli Kadı Ahmed, *El-veledü's-Şefik*, s. 438; O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 124-125; C. Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", s. 218-219, 223.

bulundukları bölgeden atmaktı. Bu amaçla 1096 ile 1099 yılları arasında sürececek olan Haçlı seferleri başlatılmıştır.¹³²

Birinci Haçlı Seferi'nde Hristiyan birliklerin amacı Anadolu üzerinden Kudüs'e geçmekti. Haçlı birliklerinin geçiş güzergâhlarından biri Karahisar'dı. Selçuklu-Bizans sınırında yer alan Karahisar; Selçuklu, Bizans ve Haçlılar arasındaki mücadelelerde önemli bir bölge olarak ortaya çıkmıştır. Haçlıların Anadolu topraklarından geçmiş olmaları, geçtikleri toprakları tahrip etmeleri büyük zarara yol açmıştı. Anadolu topraklarında özellikle Amoriom çevresinde gelişim ve iskân gerilemiştir.

Haçlı Seferlerinden önce, Bizans İmparatoru Mikhael, Anadolu'da Selçuklulara karşı bir tampon güç olarak Normanları, 3000 kişilik bir kuvvetle Karahisar ve çevresine yerleştirmişti. Aslında Haçlı birlikleri zaten askeri yeteneği olmayan karma 20 bin kişilik düzensiz orduydü.¹³³ Normanlar, Selçuklularla mücadele etmek yerine liderleri Bailleul Dükü Roussel önderliğinde Karahisar ve çevresinde bir Norman Devleti kurma teşebbüsünde bulunmuşlardır. Bu hadise üzerine Bizans imparatoru, Amorium üzerine bir ordu yollamış; fakat Bizans ordusu Roussel tarafından mağlup edilerek orduya komuta eden imparatorun amcası Ioannes esir düşmüştü. Roussel, imparatorun amcası Sezar İonnes Dukas'ı, yeni Bizans İmparatoru ilan ederek Konstantinopolis'e yürüdü. Bu gelişme üzerine İmparator Mikhael, Türkiye Selçuklu hükümdarı Süleymanşah'dan yardım istedi. Roussel yakalanarak gözlerine mil çektirildi.¹³⁴ Papa Urbanus'un 1095'te Papa Urbanus, Clermont Konsili'nde yaptığı çağrıyla¹³⁵ başlayan ve görünürdeki nedeni Kudüs'ü Müslümanların elinden kurtarmak; ama gerçekteki nedeni amaçları Türkleri Anadolu'dan atmak olan Haçlı Seferleri, Avrupa'dan Anadolu'ya ve Türk-İslâm hâkimiyetindeki Suriye ve Mısır gibi diğer bölgelere tarihi süreçte yapılan seferlerin genel adıdır. I. Haçlı Seferi'ne katılan ilk Haçlı birlikleri 1096'da Anadolu'ya ulaştılar.¹³⁶ Kalabalık bir orduyla gelen Avrupalı Hristiyanlar, balkanlardan geçerek Müslüman topraklarına doğru ilerliyorlardı. Amaçları Kudüs'e ulaşmaktı ama geçtikleri güzergahları tahrip edip önlerine çıkan tüm engelleri aşmak en büyük düşünceleriydi. 1097'de Baronların ordusu Anadolu'ya

¹³² C. Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 225-226

¹³³ Ebru Altan, "Haçlı Seferleri ve Anadolu (1097-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi", USAD, Bahar 2020, S. 12, s. 35-50

¹³⁴ S. Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi I**, s.52.

¹³⁵ S. Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi I**, s. 81

¹³⁶ O. Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, s. 131

gelmiş. Burada birkaç ufak haçlı ordularıyla birleşip ilerleyeceklerdi. Bizans ordusu haçlı ordularıyla birleşmiş ve onlara güzergahlarını anlatarak ilerliyorlardı. İlk olarak Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın elinde olan İznik'e geldiler. Çünkü İznik onlar için çok önemliydi. Eski Bizans şehriydi. Fakat şu an Selçuklu hâkimiyetindeydi. 1092'de Kılıçarslan şehri almış ve tahta çıkmıştı.

Yaklaşan haçlı birliklerine karşı Sultan I. Kılıçarslan harekete geçmiş ve haçlı orduları İznik yakınlarında Drakon vadisinde pusuya düşürülmüştür. Ekim 1096'da Keşis Piere Hermirete idaresindeki Haçlı birliklerinin tamamı imha edilmiştir. Kılıçarslan aldığı başarıyla rehavete kapılmış ve haçlıları küçümsemiştir. Bu yandan Avrupa'dan harekete geçen ve sayıları oldukça fazla olan Haçlı ordusunu ciddiye almamıştı. İznik'ten ayrılıp Doğu'ya yönelmişti. Bu sırada Danişmendoğulları, Ermenilerin hâkim olduğu Malatya şehrini kuşatıyordu. Bunu duyan I. Kılıçarslan harekete geçmiş ve ordusuyla Malatya'ya doğru yola çıkmıştır.¹³⁷ İznik'in boşalması, yeni gelen Haçlı ordusuna aradığı fırsatı vermiştir. Yeni bir Haçlı ordusunun Anadolu'ya yeniden geldiğini öğrenen I. Kılıçarslan ordusunun bir kısmını İznik'e göndermiş, kendisi de Malatya kuşatmasını kaldırarak geri dönmek için harekete geçmiştir. Fakat bu sırada Haçlı orduları şehri kuşatmıştır. Kılıçarslan İznik'e ulaştığında şehir artık Haçlıların elindeydi.¹³⁸

Selçuklu ordusu Haçlıların hücumuna dayanamayıp şehri Bizans kumandanına teslim ettiler ve Kılıçarslan İstanbul'a götürülmüştür. Sultan Kılıçarslan bir süre sonra ordusunu yeniden toparlayarak Haçlı ordusunun önünde yürümek için harekete geçti. Haçlılar bu sırada Eskişehir'e doğru yönelmişti. Sarısu bölgesinde karargahını kuran Selçuklu ordusu, yaklaşan haçlı ordusuna hücum etmişti. Fakat batıdan gelen ikinci dalga destek haçlı ordusu Kılıçarslan'ın geri çekilmesine neden olmuştur.¹³⁹ Haçlılar İznik'ten hareket ederek Anadolu'nun iç kısımlarına doğru ilerliyorlardı. Eskişehir (Dorylaion) 'e bir dağ geçidinden aşarak vardıklarında, yol buradan ikiye ayrılıyordu. Bu yollardan ilki güneye kısa yoldan ulaşmak için seçilen Ankara-Konya (ikonion) idi. Ancak havanın yaz mevsimi olması dolayısıyla, Tuz Gölünden geçişi zorlaştıracığından

¹³⁷ S. Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi I**, s. 140

¹³⁸ A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 112; O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s.211-213; Cüneyt Kanat-Devrim Burçak, **Sorularla Haçlı Seferleri**, İstanbul 2015, s. 80-81; Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", **Belleten**, C. LXV, S. 243, Ağustos 2021, s. 572

¹³⁹ O. Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, s. 133-134

Ankara yolundan gidilmemiştir. Diğer yol ise Anadolu ortasından hareketle Amorion'dan geçen yoldu. Bu yolda büyük tuz gölünden geçerek tatta çölünü aşarak Kilikya geçidine varıyordu. Fakat bu yolda sessiz ve susuzdu. Ancak Haçlı birlikleri bu Amorion yolundan geçerek Çukurova'ya geçeceklerini düşünmüştü. Haçlılar bu yol dışında başka bir tâli yol bulsalar da sonunda Eskişehir'den geçmek zorunda kalacaklardı. Kılıçarslan haçlı ordusuna hücumların sonuç vermeyeceğini anladığından artık onları engellemeye başlamıştı. İznik'ten Anadolu içlerine doğru haçlıların geçeceği tüm yollar ve su kuyuları tahrip edilmiş ve gıda takviyeleri engellenmiştir. İki ayrı haçlı ordusu Eskişehir'den hareketle yola çıkmışlardı. Bohemund liderliğinde ki ilk ordu Dorlaion'dan hareketle Amorion yolundan ilerlerken Bolvadin (Polybotos)'den ayrılarak güneye yöneldiler.¹⁴⁰ Akşehir üzerinden Haçlı orduları, Konya'ya yürüyorlardı fakat Konya'nın boşalmış olduğu haberini aldılar. Meramda birkaç gün kaldıktan sonra Ereğli'ye geçtiler.¹⁴¹

Kılıçarslan bu sırada yaklaşan Haçlı ordusuna karşı Danişmendoğullarıyla barış yapmış ve bu amaçla doğuya çekilmişti. Kayseri Emiri Hasan ve Danişmendli Gümüştegin Gazi, Kılıçarslanla ittifakında haçlıları Ereğli'de durdurmaya çalıştıysa da burada başarılı olamadılar; haçlılar ilerleyişini sürdürüyordu. Haçlılar, Selçukluların hakimiyet kurmaya başladıkları Anadolu'da geçtikleri her yeri tahrip ediyor ve geçtikleri şehirlere zarar veriyorlardı. Batıda İznik'ten başlayarak birçok toprak artık Haçlıların elindeydi. Batı sınırı Eskişehir'e kadar gerilemiştir.

Haçlılar Ereğli'den Çukurova'ya varmak için iki yol kullanmalıydı. Gülek Boğazı dik ve dar geçidi olan bir yoldu, geçişi zordu ve Çukurova Türklerin elindeydi. Diğer yol ise emir Hasan'ın yenilmesinden sonra boşalan ve geçişi kolay olan Kayseriydi.¹⁴²

Haçlı ordusunun büyük bir bölümü bu yolu kullanarak Maraş'a ardından Antakya'ya varmayı planlıyordu fakat haçlı ordusu içindeki iç muhalefet ikiye ayrılıp bir kısmı dağ geçidinden gitmesine karar verildi. Göksun nehrinde bir süre dinlenen haçlı orduları burada ikmalleri edinerek, ihtiyaçlarını tamamlamışlardı. Haçlıların Çukurova'ya varışı ve burayı alışının ardından Toroslardaki Ermeniler bölgeye yerleşmiştir. Haçlı ordularının ilerlemesi 1098'de Urfa ve Antakya'da birer Haçlı

¹⁴⁰ Ebru Altan, "*Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar*", s. 573; S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.241; Işın Demirkent, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, Ankara 2020, s. 47;

¹⁴¹ O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s. 214-215

¹⁴² E. Altan, "*Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar*", s. 574

kontlukları kurulmasına ortam hazırlamıştı. 10 Mart 1098'de Urfa'da, 3 Haziran 1098'de Antakya'da Haçlı kontlukları kurulmuştu.¹⁴³

Bu sırada Anadolu'nun doğusunda Danişmendli Gümüştegin Gazi, Ermeni Gabriel'in elinde bulunan Malatya'yı kuşattığında Gabriel, Bohemund'u yardıma çağırmişti.¹⁴⁴ Bohemund liderliğindeki Haçlı Antakya ordusu Malatya'ya gelmiş fakat Bohemund Gümüştegin Gazi tarafından 1100'de esir edilmiştir. Bohemund'un esirliği sonrasında Haçlı orduları Suriye önünden Kudüs'e inerek burada 15 Temmuz 1099'da Kudüs haçlı Krallığını kurmuşlardır. Bu zafer haberi Avrupa'da heyecanla karşılanmış ve artık yeni ve kalabalık bir haçlı ordusu hazırlıklara başlamıştı.¹⁴⁵

2.2. Şahin Şah Döneminde Karahisar

Danişmendli Gümüştegin'in Malatya'yı zaptı Kılıçarslan'ı endişelendirmiştir. Bohemund'un Niksar'da hapiste olmasını fırsat bilen Kılıçarslan'ın Halep emiri Rıdvan tutuşla ittifak ederek Urfa'yı kuşatacak fakat yarı yolda Bohemund'un serbest bırakıldığını öğrenince kuşatmayı kaldırmıştır. Bu arada Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, Kılıçarslan'ın doğudan güneye bu ilerlemesinden rahatsız olmuştu. Kılıçarslan'da Musul'da 1107'de Sultan Tapar adına okunan Hutbeyi kendi adına okutmuş ve sultanlığa adaylığını ilan etmiştir. Musul'un ele geçirilmesini kabul edemeyen Musul Emiri Çavlı giriştiği savaşta destek ordularının yetişmemesi üzerine Kılıçarslan savaş alanından kaçmıştır. Esir düşmemek için atını Habur suyuna sürmüş ve kurtulamamıştır.¹⁴⁶

Kılıçarslan'ın ölümü ile Anadolu'da Selçuklu devletinin siyasi birliği bozulmaya başlamıştı. Sultanın ölümünden sonra Musul Emiri Çavlı, Şahin Şah'ı İsfahan'a M. Tapar'ın yanına yollamış ve orada hapis kalmıştır.¹⁴⁷ Kılıçarslan'ın diğer oğlu Tuğrul Şah da Malatya emiri Bozmış'ın yanına gönderilmiştir. Emir Bozmış burada Tuğrul Arslan'ı hükümdar ilan etmiş ve Tuğrul daha 11 yaşında olduğu için kendisi de idareyi ele almıştır. Fakat annesi Ayşe bir süre sonra Malatya'da bulunan İlarşan ile evlenerek

¹⁴³ S. Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi I**, s. 130-150; Işın Demirkent, **Sultan I. Kılıç Arslan**, s. 37; Ebru Altan, "*Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar*", s. 574

¹⁴⁴ O. Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, s. 135

¹⁴⁵ C. Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", s. 231; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, s.205-206

¹⁴⁶ Niğdeli Kadı Ahmed, **El-veledü's-Şefik**, s. 439; O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s.217-218; O. Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, s. 138

¹⁴⁷ A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 117

Bozmuş'ı öldürmüş ve oğlunun yerine idareyi kendisi almıştır. Fakat İlarıslan halka zulmetmeye başlayınca, Ayşe Hatun kaçmasına engel olarak onu yakalayıp Tapar'a göndermiştir. Bunun üzerine M. Tapar Şahin Şah'ı 1107'de Malatya'ya göndermiştir. Kardeşı Tuğrulşahı tahttan indirerek kendisi tahta çıkmıştır. Bir süre sonra Konya'ya gelerek burada tahta çıkmış ve 1100'de tahta çıkmasıyla kardeşı Mesud ile Arab'ı hapsedirmiştir.¹⁴⁸

Selçukluların yaşadığı bu karışıklığı fırsat bilen Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos, yeniden Anadolu'ya saldırmak için harekete geçmişti. Anadolu'da birçok güzergahta kendilerine karşı çıkan Türkleri katlederek, zulümler yapmışlardır.¹⁴⁹ Kapadokya Emiri Hasan tarafından durdurulmak isteyen Haçlılar bulundukları kalede kuşatıldılar. Üç günlük muhasara sonunda geri dönen Emir Hasan, Bizans ordusunun ani baskılarıyla kaçmaya çalıştıysa da ordusunun çoğu Menderes ırmağında boğulmuştur. Bu sırada Konya'da Selçuklu tahtına oturan Şahin Şah, her gün insanları hakketmediği zulümleri yaşatan Bizans ordusuna karşı harekete geçmek için hazırlanmıştı. Anadolu'da Bizans-Türk mücadelesi Haçlı seferleri ile değişik bir boyut kazanmıştır. Bizans tüm gücüyle Türkler üzerine saldırısa da büyük zaferler elde edemiyordu ve 1116 yılında Anadolu'ya çok sayıda Türkmen göç etmiştir.¹⁵⁰ İmparator Aleksios, bu göç hareketini kendisine karşı yapılacak bir savaş hazırlığı olarak değerlendirip büyük bir ordu toplayarak Anadolu'ya yollamıştır. Kendisi de İznik üzerinden Ulubat ve Manyas civarına gelmiştir.¹⁵¹

İmparator Aleksios romatizma hastalığı nedeniyle bir müddet Ulubat civarında konakladıktan sonra Selçuklular üzerine yürümüş; fakat karşısında düzenli bir ordu bulamadığından geri dönmüştür. Sonbaharda karargâhı Ulubat'tan Bolvadin ve Bayat'taki Selçuklu kuvvetleri üzerine Kamytzes; Amorium da bulunan Selçuklular üzerine ise Stypeiotes'i öncü birlikler olarak yolladıktan sonra kendisi de harekete

¹⁴⁸ A. Sevim-Y. Yücel, Türkiye Tarihi, s. 119; Muharrem Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)**, Ankara 2003, s. 16.

¹⁴⁹ Aleksiad eserinde Anna Komnenos, babasının ve ordularının yaptığı zulümlerden bahsederken çok ağır olduklarını dile getirmiştir. Küçük bebekleri kaynar kazanlara atıldığını yazmıştır. İnsanların kılıçtan geçirildiğini ve gerek sağ kalanların yas için siyah elbiseler giyip Anadolu içlerine gittiklerini kaydetmiştir. Bkz. Anna Komnena, **Alexiad**, (çev. Bilge Umar), İstanbul 1996, s. 441-442.

¹⁵⁰ Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan'dan Uluğ Keykubâd'a 1071-1220)**, Çorum 2003, C.II., s.240.

¹⁵¹ C. Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 235

geçmiştir.¹⁵² Bu gelişme üzerine, bölgeyi kontrolü altında tutan Selçuklu komutanı Boğa, Bayat'ı boşaltarak Bolvadin'i yağma ve tahrip edip ele geçirdiği esirler ve ganimetlerle Aleksios ile karşılaşmak üzere hazırlık yapmıştır.¹⁵³ Ordularını Konya'da hareketle Synaos'a kadar yollamış ve Küçük Menderes ovasını geçmişlerdi. Türklerin yaklaştığını haber alan Bizans birlikleri Türkleri mağlup etmiştir. Sultan Şahinşah'ın bunu öğrenmesi Bizans'a bir elçi göndermesini zorunlu kılmıştı. İki taraf arasında barış yapılmasına karar verilmişti.¹⁵⁴ Elçiler ile anlaşma yapıp geri dönmüştür. Fakat bu anlaşmanın kısa sürüldüğü görülmektedir. Çünkü kısa bir süre sonra Şahinşah 50 bin kişilik ordusuyla harekete geçmiştir. İznik'e doğru gelmiş, şehrin yakınlarında karargahını kurmuştur. İznik'ten başlayarak Bursa, Ulubat, Manyas, Erdek civarına yağma akınları yapılmıştır. Selçuklu ordularına karşı koyamayacağını anlayan Bizans orduları İstanbul'a geri dönmüştür. Bu sırada Anadolu'nun İznik'ten başlayarak Bursa, Amorion, Bolvadin, Ereğli, Eskişehir'e kadar olan topraklarını Haçlı tahakkümünden kurtarmak isteyen Şahinşah, Anadolu'daki diğer Türk beylerden yardım talebinde bulundu. 1114'de büyük bir orduyla harekete geçmişti. Bunu haber alan Bizans İmparatoru Aleksios, Filibe'den hareket etmiş, yardımcı birlikler ve paralı askerlerden oluşan ordularını hazırlamıştı. Fakat hastalığı yüzünden ilerleyememiş ve seferi kaldırmak zorunda kalmıştır.¹⁵⁵ Selçuklular ise Aleksios'un bu çekilişini korkaklık olarak anlamış ve bu durumu küçümsemişlerdir.

Hastalığı hafifleyen Aleksios bir süre sonra planladığı sefere çıkmış ve beklediği paralı askerlerin gelişiyle İznik'e ulaşmıştır. Buradan hareketle Ulubat'ı geçen Bizans ordusu Anadolu içlerine doğru yola koyuldular. Selçukluların öncü birliklerini pusuya düşürüp Uludağ eteklerinde mağlup ettiler.¹⁵⁶ İlerleyişini sürdüren imparator Dorylaion'da bir süre konaklamış ve ordusundan bir bilgi Bolvadin (Polybotos)' sevk etmiştir. Bolvadin'i de bulunan Selçuklu birlikleri mağlup eden Kamytzes idaresindeki Bizans orduları buradan Emirdağ yakınlarındaki Kedrea' ya gelmiş ve kaleyi kuşatmışlardır. Bizans ordusunun geri kalan kısmı ise Amorion'a ilerleyerek buradaki Türk birlikleri kuşatmak için yaklaştılar fakat bu sırada dışarıdan bir İmparator

¹⁵² A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 120

¹⁵³ Anna Komnena, **Alexiad**, s.489; S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.242-243.

¹⁵⁴ E. Merçil, **Selçuklular- Makaleler**, s. 339;

¹⁵⁵ M. Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi**, s.26

¹⁵⁶ M. Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi**, s.28; O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s.218

Bolvadin'e geldiğinde buranın boş olduğunu görüp kolaylıkla Konya üzerine yürümeye niyetindeydi. Selçuklular da yeniden Anadolu'da Bizans ordularının geçeceği güzergahtaki tarlaları ateşe vermiş ve gıda kıtlığı oluşturmuşlardır. Bu sırada Danişmendli emirlerde yaklaşan Bizans tehlikesine karşı civar emirlerle birleşip karşı durmaya çalışmışlardır. Bizans İmparatoru Selçuklu ve diğer Türklerin üzerine geleceğinden tereddüt ederek Amorion'dan Akşehir (Philamelian)'e yönelmiştir.¹⁵⁷

Bizans ordusu Akşehir'i kuşatıp, şehri yağmaladıktan sonra aynı yol üzerinden geri dönmüştür. Tedbirli bir şekilde ilerleyen Bizans ordusu Amorion yakınlarına geldiğinde, arkalarından Türk ordularının gelmesini önlemek için tuzaklar kurmuşlardır. Çok geçmeden Selçuklu ordusu Emir monolog liderliğinde, Bizans ordusunun ardından takiple Amorion yakınlarına gelmişti. Burada Bizans ordusunun sağ kanadı yaklaşan Selçuklu ordularını bozguna uğratmıştır. Sultan Şahinşah hayatını zor kurtarmış ve geri dönmüştür. Selçuklu orduları ne kadar tahrip etse de Bizans orduları tarafından geri püskürtülmüşlerdir. Bizans ordusu karşısında mağlup olan Şahinşah kısa bir süre sonra, Aleksios Komnenos'a barış teklifinde bulunmuştur. Aslında barış yapma nedenlerinden biri de o dönemde kardeşi Mesud'un Danişmendlilerin desteğini alarak üzerine yürümesiydi. Şahinşah bu durumda Bizans'la mücadelenin kendisi ve ordusunu zor durumda bıraktığını bildiğinden barış teklifinde bulunmuştur.¹⁵⁸ Barış için orta bir yerde buluşulması önerildi. İmparator yanına silahlı birlikleriyle Akronios'da Sultan Şahinşah'ı karşıladılar. Maiyetiyle gelen Şahinşah, İmparator Aleksios tarafından esir edilmiştir. Ertesi gün imparator ile sultan arasında 1116'da anlaşma imzalanmıştır. Karşılıklı hediyeler sunulmuştur.¹⁵⁹

2.3. Sultan I. Mesud Döneminde Selçuklu-Bizans Mücadelesi Çerçevesinde Karahisar

Şahinşah tahta geçtiği andan itibaren mücadeleye giriştiği I. Aleksios Komnenos ile 1116 yılında barış anlaşması imzaladıktan sonra Kardeşi Mesud'un kayınpederi Danişmendli Emir Gazi'nin de yardımıyla kendisine karşı harekete geçtiği haberini almıştır.¹⁶⁰ Bunun üzerine İmparator Aleksios, Şahinşah'a gerekli tedbirleri alana kadar

¹⁵⁷ S. Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, s.243.

¹⁵⁸ O. Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.288

¹⁵⁹ M. Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi*, s.30-31 Anna Komnena, *Alexiad*, s.498; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, s.209

¹⁶⁰ Ali Öngül, *Selçuklular Devri Anadolu Beylikleri*, İstanbul 2021, s. 11

ordugâhta kalmasını tavsiye etmiştir. Ancak Şahinşah bir an önce Konya'ya varmak üzere harekete geçmiştir. Kendisi Konya'ya doğru ilerlerken önden adamlarını yollayarak durumun tam olarak ne olduğunu anlamaya çalışmıştır. Ancak önden giden askerler Mesud'un kuvvetli ordusu ile karşılaşp Mesud'un tarafına geçmişlerdir. Daha sonra bu adamlar Şahinşah'ın yanına dönerek yolların emniyetli olduğunu bildirerek ihanet etmişlerdir. Şahinşah kendini bekleyen tehlikeden habersiz yola çıkmış ve birdenbire kendini Mesud taraftarlarının ortasında bulmuştur. İki taraf arasında yaşanan savaşta Şahinşah, mağlup olacağını anlayınca İmparator Aleksios'dan yardım istemek için geri dönmeye karar vermiştir. Ancak Akşehir yakınlarındaki Tyragion kalesine geldiğinde burada Mesud'un askerleri tarafından kuşatılmış ve Şahinşah yakalandıktan sonra gözlerine mil çekilmiştir. Ancak kör olmadığı anlaşılınca da 1117'de öldürtülmüştür.¹⁶¹

Şahinşah'ın mağlubiyetinden sonra tahta I. Mesud (1116-1155) geçmiştir. Tahtı kayınpederi Emir Gazi'nin desteğiyle elde ettiği için onun gölgesinde kalmıştır. Mesud'un tahta geçişinden iki yıl sonra I. Aleksios Komnenos öldü ve yerine oğlu II. Ioannes Komnenos (1118-1143) geçti. 1116 Yılında Akronios (Karahisar)'da meydana gelen savaşın ardından I. Aleksios ile Şahinşah arasında yapılan anlaşma I. Mesud döneminde de devam etmiştir. Ancak 1118 yılında Aleksios'un ölümü ile iki taraf arasında yeniden savaşlar başlamıştır.¹⁶² II. Ioannes Komnenos kendine karşı gelenleri etkisiz hale getirdikten sonra Türkler üzerine ilk seferine çıkmıştır. 1119 yılında büyük bir ordu ile Alaşehir'e yaklaşmış ve burada ordugâhını kurmuştur. Daha sonra bir miktar kuvvetini Denizli üzerine göndermiştir. Ardından kendisi de ordusuyla birlikte gelerek şehri hiçbir direniş ile karşılaşmadan teslim almıştır. Bu sırada Denizli'de Türk komutan Alp Kara bulunmaktaydı. Selçuklular şehri, kendilerinden sayıca üstün ve donanımlı olan Bizans ordularına 1120'de teslim etmek zorunda kalmışlardır.¹⁶³ Selçuklulara ait toprakların Danişmendlilerin yarı idaresinde olması Mesud'un Ankara ve Kastamonu meliki olan kardeşi Arab'ı öfkelenmiştir. Bu yüzden donanımlı

¹⁶¹ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.186. Faruk Sümer, "Mesud I", **TDVİA**, C. XXIX, s. 339-342

¹⁶² Selim Kaya, **I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)**, Ankara 2006, s.7; E. Uyumaz, **Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi**, s.5

¹⁶³ A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 122-123; M. Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi**, s.51

ordusuyla kardeşi Mesud'un üzerine yürümüş ve Konya'yı kuşatmıştır. Kardeşi Arab'ın öfkesinden çekinen Mesud, Bizans İmparatoru Ioannes'den yardım talep etmiştir. Bizans'ın yardımıyla gelen büyük bir ordu karşısında ağır bir yenilgi alan Arab Ermeni hâkimi I. Toros'un yanına sığınarak canını zor kurtarmıştır. Bu sırada sultan Mesud, Emir Gazi ile birlikte Ankara ve Konya'yı geri almış, 1127'de yeniden tahtı ele geçirmiştir. Kardeşi Arab da 1129'da ölmüştür.¹⁶⁴

1133'de Karadeniz kıyılarını kuşatan Emir Gazi ve Sultan Mesud'un orduları Kastamonu'yu muhasara etmişlerdir. Şehrin açlıkla uğraşması ve halkın zor durumda kalması bölgeyi kolaylıkla ele geçirmelerine yardımcı olmuştur. 1134'de Danişmendli Emir Gazi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Muhammed ile Sultan Mesud'un veraset meselesi yüzünden arası açılmıştır.¹⁶⁵ Bu durumu fırsata çeviren Bizans İmparatoru, Sultan Mesud ile dostluk anlaşması yapmış ve Danişmendliler üzerine birlikte yürümüşlerdir. Daha sonra Melik Muhammed'in Sultan Mesud' la ittifak yapması İmparator'un 1135'de İstanbul'a geri dönmesine neden olmuştur.

Bu dönemde yaşanan taht kavgaları Sultan Mesud'un lehine sonuçlanmıştır. Sultan ilan edilen I. Mesud, kurultaya sözünü geçiriyordu. Aslında sultan gücünü etrafında ki Türkmen beylerinden alıyordu. Fakat bu beylerin saltanat kavgalarına müdahalesiyle sultan onları bölerek Anadolu'nun farklı yerlerine yerleştirme düşüncesiyle hareket etmiştir. Bu ahaliye ziraat için topraklar vermiş, onların iskânlarını kolaylaştırmıştır. Bizans ile yapılan barış anlaşmaları ile Amoriom toprakları da tamamen Selçuklu sınırlarına dâhil olmuş buralara Türkmenler yerleştirilmiştir. Günümüze kadar gelen kasaba ve köy adlarının bu dönemlerden kalma olduğu fark edilmektedir.¹⁶⁶

1137'de Kilikya seferine çıkan İmparator Ioannes, İstanbul'dan hareketle Çukurova'ya doğru ilerlemiştir. Fakat bu sırada Selçuklulara ait olan toprakların çoğunu da yakıp geçmiştir.¹⁶⁷ 1143'de Ioannes Komnenos ölmüş ve yerine Manuel Komnenos geçmiştir. Babası zamanında ki Anadolu üzerine yürüme düşüncesi Manuel zamanında da devam etmiştir. Bu dönemde Danişmendli Melik Muhammed'in ölümü Anadolu'da

¹⁶⁴ M. Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi*, s.53; C. Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", s. 239

¹⁶⁵ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 124

¹⁶⁶ S. Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, s.247

¹⁶⁷ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 124-125.

üstünlüğün Türkiye Selçuklu hükümdarlığı I. Mesud'un eline geçmesini sağlamıştır. Bu durum Manuel Komnenos'u rahatsız etmiş ve Komnenos, Sultan Mesud'un oldukça güçlendiğini görünce 1146'da sefere çıkmak için 70.000 kişilik orduyla hazırlıklara başlamıştır.¹⁶⁸ Konya'yı zapt etmek ve Anadolu'yu Türkmenlerin elinden kurtarmak için Dorylaion (Eskişehir)'a gelmişlerdir.¹⁶⁹ İmparator Manuel sefere çıktığı andan itibaren Türkmen birlikleri Orta Anadolu'dan Küçük Menderes sahilleri boyunca ilerleyip Bizans topraklarına saldırmışlardır. Türkmenlerin bu saldırıları Manuel'i daha da öfkelenmiştir. İmparator Sultan Mesud'a kendince haddini bildiren mektup yazmıştır.¹⁷⁰ Sultan, bu mektuba cevap yazdıktan sonra İmparator'un ordusunu yıpratmak ve bilgi almak için Süleyman adındaki bir Türk beyinin öncülüğünü yaptığı bir birliğini Karahisar'a göndermiştir. Bu birlik Karahisar yakınlarında bulunan Kalograia tepesinde İmparator'un ordusuna saldırdıysa da yenilmişlerdir.¹⁷¹ Sultan Mesud ordusunun aldığı bu yenilgi karşısında öfkelenmiş fakat daha büyük birliklerini kaybetmemek için Akşehir'den geri çekilmiştir. Bu duruma sevinen İmparator Manuel, Sultana elçiler göndererek ağır sözleriyle korkaklık ithamında bulunmuştur. Sultan bu sözlere aldırmayarak yeniden kuvvetlerini toplamış 1146'da harekete geçmiştir. İmparator Akşehir'i zaptetmiş, şehri yakıp yıkmıştır.¹⁷² Sultan Mesud'un kuvvetlerinin ordugâhlarına ulaşmıştır. Ertesi gün iki ordu karşı karşıya geldi ve iki taraf arasında savaş başlamıştır. Kalabalık Bizans ordusu karşısında geri çekilen Selçuklulardan bir kısım asker öldürölüp esir edilmiştir. Sultan yanında az bir orduyla Konya'ya çekilmiştir. İmparator Karahisar'ı kolay bir şekilde geçince Konya'yı kuşatmış; fakat başarısız olarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu savaşlarla birlikte Selçuklu orduları 20.000 kadar Bizans askerini esir almıştır. Bizans'a ait birçok kale Selçukluların hâkimiyetine geçmiş ve Amoriom yeniden Türklerin eline geçmiştir.¹⁷³ Sultan Mesud

¹⁶⁸ T. E. Gregory, **Bizans Tarihi**, s. 260

¹⁶⁹ A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 127; C. Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 243

¹⁷⁰ İmparator mektubunda; "*Bilmeni isteriz ki, sen üzerinize saldırmanız için bizi tahrik eden şeyler yaptın. Bizden Brakena kalesini gasp ettin. Burası sana ait değildir. Son zamanlarda Roma (Bizans) topraklarına saldırdın. Ayrıca, Bizans'ın müttefiki olan Iagupasan/Yağıbasan ve birçok bey ile savaşmaktan çekinmedin. Sen ki, zeki bir hükümdarsın. Roma'nın (Bizans'ın) bunu asla göz ardı etmeyeceğini bilmelisin. Tanrının bize yardımı ile sen bunun cezasını kat kat ödeyeceksin. Ya mantıksız davranışlardan uzak dur, ya da derhal Roma'ya (Bizans'a) karşı koymaya hazırlan*" demiştir. Bkz. Kinnamos, **Historia**, (Çev. Işın Demirkent), Ankara 2001, s.36.

¹⁷¹ M. Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi**, s.64

¹⁷² O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s. 221; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, s.112-123

¹⁷³ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.244.

Bizans, Haçlılar ve Ermeniler ile mücadele ederek devletin sınırlarını genişletmiştir. Mesud döneminde Selçuklu Bizans mücadelesinde Bizans saldırı durumundayken Selçuklular savunma durumundaydılar. II. Ioannes ve arkasından oğlu II. Manuel Anadolu'daki Türk varlığına son vermek için defalarca seferler düzenlemiştir. Yapılan bu seferlerde Türkler sık sık saldırılar düzenleyerek Bizans ordularını yıpratmıştır. Bu durum 1176 Miryakefalon savaşına kadar devam etmiştir.

2.3.1. İkinci Haçlı Seferi ve Karahisar'ın Durumu (1147-1149)

Musul-Halep Atabegi İmadeddin Zengi 1144'de Urfa'yı fethettiğinde, Urfa Haçlı kontluğunu yıkmıştır.¹⁷⁴ Bu durum Müslüman devletler ve orada yaşayan Müslüman halk için sevinç oluşturmıştır. Fakat bu haber Avrupa'da üzüntü uyandırmış, dehşete düşen Hristiyanlar yeni bir Haçlı seferi hazırlığına girişmişlerdir. Almanya İmparatoru III. Konrad ve Fransa VIII. Louis önderliğinde ikinci Haçlı seferleri başlamıştır. İstanbul'a gelen Haçlı ordusu oradan Amoriom yolundan takiple Dorylaion (Eskişehir)'e varmıştır.¹⁷⁵ Yeni bir Haçlı seferleri Sultan Mesud'un sıkı tedbirler almasına neden olmuştur. Doğudaki tüm Müslüman hükümdarlar ve emirlere haber göndererek yardımcı kuvvetler toplamaya başlamıştır. Kaleler tahkim edilmiş, yollar tamir edilmiştir. Haçlı ordularının Alman Kralı Konrad, I. Haçlı seferlerinde takip edilen yollardan geçilerek Anadolu'yu geçmeyi umuyordu. Amorion üzerinden geçen ordu Akşehir-Konya yolunu takip ederek Selçuklu sınırlarına kadar ulaşmışlardır.¹⁷⁶ İmparator'a yardım eden kılavuzlar, yardım etmeyi kesince imparator yeni bir strateji üzerinden hareket etmeye başlamıştır. Bu sırada Türk kuvvetlerin yakınlaştığı haberiyle İmparator yönünü Dorylaion'a çevirmiştir.¹⁷⁷ Sarısu kenarında dinlenen Haçlı orduları ani bir Selçuklu ordusu, saldırısıyla sarsılmışlardır. Büyük kayıplar veren ve etrafa dağılan haçlı orduları, pusudaki Türk ordularının saldırılarıyla oradan hızla uzaklaşmışlardır. 70.000 kişilik Haçlı ordusunun neredeyse yarısından fazlası, imha edilmiştir. Çoğu da açlıktan ölmüştür. İmparator Manuel'de canını zor kurtarmıştır. Geri kalanlar ise İznik'e geri dönmüşlerdir.¹⁷⁸

¹⁷⁴ C. Kanat- D. Burçak, **Sorularla Haçlı Seferleri**, s. 123-124

¹⁷⁵ S. Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi II**, s. 222

¹⁷⁶ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.244-145; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, s. 215-216

¹⁷⁷ Ebru Altan, "*Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar*", s. 579

¹⁷⁸ Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, s. 216

Sultan Mesud kazandığı bu zaferle babasının intikamını almıştır. Bu sırada Avrupa'dan hareketle ikinci kol olan Fransa Kralı VII. Louis'in ordusu İznik'te törenle karşılanmıştır. İmparator II. Manuel ordunun tüm ihtiyaçlarını da karşılamıştır. İmparator bu büyük haçlı ordusunun bir an önce topraklarından uzaklaşması için elinden geleni yapmıştır. Hatta bu amaçla Alman ordusu zaferler kazandığı hakkında şayialar yaymıştır.¹⁷⁹ Fransa Kralı VII. Louis önce Amorion yolundan gitmeyi düşünse de Alman yolunu takip etmeyip Eskişehir-Konya yoluna da girmemiş yeni bir yol olarak Balıkesir-Denizli üzerinden giderek Antalya'dan Kudüs'e ulaşmayı hedeflemiştir. Bu yolu seçmelerinin sebebi ise bölgede Türklerin olmayışydı. Zaten İmparator Manuel'de Fransızlara kıyı yolunu takip etmelerini ve Selçuklu topraklarına girmemelerini tavsiye etmiştir.¹⁸⁰ Fransa Kralı, Efes'e ulaştığında İmparator Manuel Türk ordularının onları takip ettiğinin haberini vermiştir. Fakat bu Haçlı ordusunun yavaş yavaş düzeni bozulmaya başlamıştır. Denizli'ye vardıklarında Menderes Nehri yolu üzerinden geçmeyi düşünen Haçlı orduları, Selçuklu ordularının saldırılarına maruz kalmışlardır. Oldukları yerde karargâhlarını kurmuş ve 1148'de karşılıklı hücumla geçmişlerdir. Yaşanan mücadele sonunda kıyı kesimlere çekilen Haçlıların bir kısmı Antalya'dan deniz yolunu kullanarak Kudüs'e, bir kısmı da kara yolunu kullanarak Antalya'ya gitmişlerdir. Böylece Selçuklular bu haçlı ordularının Anadolu'ya vereceği zarardan kurtulmuşlardır.¹⁸¹

Haçlı ordularına karşı aldıkları zaferin ardından Sultan Mesud 1152'de Zülkarneyn'in hâkimiyetinde olan Malatya'yı kuşatmak için harekete geçmiştir. Şehri kuşatmıştı fakat Zülkarneyn'in af dilemesiyle kuşatma kaldırılmıştır. Ertesi yıl Kilikya Ermeni hâkimi Toros Bizans'a ait toprakları ele geçirmeye başlayınca İmparator Manuel Ermenileri tedip hareketi için Sultan Mesud'u teşvik etmiştir. 1153 yılında Danişmendli Yağıbasanla birlikte Toroslar 'da ki Ermeniler üzerine yürümek için harekete geçmişlerdir.¹⁸² Torosların Sarp geçidi Selçukluların ilerleyişine izin vermediğinden Kilikya'ya girmeden geri dönmek zorunda kalmışlardır. Sultan 1154'de

¹⁷⁹ M. Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi**, s.87

¹⁸⁰ S. Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi II**, s. 225

¹⁸¹ A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 127; C. Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", s. 245; S. Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi II**, s. 231-239

¹⁸² Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, s.217; Mehmet Ali Çakmak-Rıfat Dağlı, "*II. Kılıçarslan Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti (1155-1192)*", **Selçuklu Tarihi El Kitabı**, s. 306-307

yeniden Kilikya'ya gelerek birçok yeri almış, tel Hamdun'a kadar ilerlemişlerdir. Kilikya seferinden dönen Sultan, oğlu II. Kılıçarslan'ı veliaht tayin etmiş ve 1155'de vefat etmiştir.¹⁸³

2.4. Sultan II. Kılıçarslan Döneminde Selçuklu-Bizans Mücadeleleri ve Karahisar

2.4.1. II. Kılıçarslan'ın Anadolu'da Birliği Sağlaması

1155 yılında tahta geçişinin ardından kardeşlerinin muhalefeti ile karşılaşan II. Kılıçarslan, kardeşi Dolat'ı ortadan kaldırmıştır.¹⁸⁴ Küçük kardeşi Şahinşah ise taht iddiası ile ortaya çıkmıştır. Ayrıca Şahinşah, Danişmendli Yağıbasan tarafından da desteklenmekteydi. Yağıbasan, Nureddin Mahmud b. Zengi ile ittifak yapmış Bizans İmparatoru Manuel de onları desteklemiştir. Bu sırada Selçuklu topraklarından geçen Bizans birliği Türkmenler tarafından saldırıya uğrayınca Manuel, Selçuklular üzerine sefere çıkmaya karar vermiş ve bu sefer hazırlığında Danişmendli Yağıbasan ve Suriye'deki Franklardan yardım istemiştir.¹⁸⁵ Kılıçarslan'ın kardeşi Şahinşah'ı da Selçuklu tahtına geçirmek için bu ittifaka dâhil etmiştir.

Kılıçarslan kendisine karşı oluşturulan bu ittifakı bozmak niyetiyle Danişmendliler ile anlaşma yapmak istemiştir. Ancak Yağıbasan bunu kabul etmediği gibi Kılıçarslan'ın nikâhlı karısının bulunduğu gelin alayını kaçıracak yeğeni Zunnun ile evlendirmiştir. Bu olay üzerine II. Kılıçarslan ordusu ile birlikte Yağıbasan'ın üzerine yürümüştür.¹⁸⁶ Fakat Bizans'ın Yağıbasan'a yardımı ile geri çekilmek zorunda kalmıştır. II. Kılıçarslan bu olay üzerine Bizans ile anlaşma yapmaya karar vererek 1162 yılında İstanbul'a gitmiştir.¹⁸⁷ İmparator Manuel ise bu durumu fırsat bilerek zayıf düşen Sultan II. Kılıçarslan'ı büyük bir merasimle karşılayarak şerefine ziyafetler, at yarışları ve eğlenceler düzenlemiştir.¹⁸⁸ Uzun süren görüşmeler ardından iki taraf arasında bir anlaşma yapılmış anlaşma gereğince Kılıçarslan, Bizans'tan aldığı bazı yerleri geri verecek, Türkmenlerin akınlarına engel olacak, İmparator'un düşmanlarıyla

¹⁸³ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.223, Y. Bedirhan- Z. Atçeken, *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, s.218-219

¹⁸⁴ Abdülkerim Özaydın, "*II. Kılıçarslan*", *TDVİA*, C. XXV, s.399-403.

¹⁸⁵ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.226.

¹⁸⁶ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 130-131; O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 142-143

¹⁸⁷ C. Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", s. 249; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.227.

¹⁸⁸ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi*, s.334.

düşman olacaktır. Bu yapılan anlaşma ile Sultan II. Kılıçarslan Bizans'a birçok tavizler vermiş olsa da Manuel'i ittifaktan ayırmayı başarmış ve Anadolu'da birliği yeniden sağlamıştır. 1163 yılında Yağıbasan'a karşı harekete geçerek Malatya üzerine yürüyüp şehri yağmalatmıştır. Yağıbasan ise Şahinşah'tan yardım almak üzere gittiği Çankırı'da 1164'te vefat etmiştir.¹⁸⁹ Kılıçarslan, Yağıbasan tehlikesi geçince Ankara ve Kayseri şehirlerini alarak Şahinşah'ı kaçırmaya mecbur etmiştir. Şahinşah ve Zunnun, kaçarak Nureddin Mahmud b. Zengi'ye sığınmışlardır.¹⁹⁰

Sultan II. Kılıçarslan'ın hedefi Anadolu'da Selçukluların kontrolü altında Türk birliğini sağlamaktır. Nureddin Mahmud b. Zengi'nin 1174 ölümü üzerine II. Kılıçarslan'ın Türk birliğini sağlamasında ki en büyük engel ortadan kalkmıştır.¹⁹¹ Sultan derhal harekete geçerek Niksar, Sivas, Komana, Tokat ve diğer Danişmendli şehirlerini ele geçirmiştir. 25 Ekim 1178'de ise Malatya'ya girerek Danişmendli hâkimiyetine kesin olarak son vermiştir.¹⁹²

2.4.2. Miryakefalon (Kumdanlı) Zaferi (17 Eylül 1176)

1162 yılında II. Kılıçarslan ile Bizans İmparatoru Manuel arasında bir barış anlaşması imzalanmıştır. Yapılan anlaşmanın hükümleri II. Kılıçarslan için ağır şartlar içeriyordu ancak zayıf düşen Selçuklu Devletinin toparlanması için ona zaman kazandırmıştır. Bu geçen sürede Türkiye Selçuklu Devleti daha da genişleyerek Anadolu'nun en güçlü devleti haline gelmiştir.¹⁹³

Kılıçarslan şarkta devletinin sınırlarını genişletirken İmparator Manuel de Balkanlar'da meşgul bulunuyordu. Ancak bu dostluk ortamı Bizans'ın aleyhinde bozulunca barışın da sonuna gelmiş oldu. Bizans sınırlarında sayıları 100.000 aşan Türkmenler, Türkiye Selçuklu Devleti'nden bağımsız olarak durmadan akınlar yapıyor; Bizans şehir ve köylerini ele geçiriyorlardı. Devletin resmi bir emri olmadan akınlar yapmaları Sultan Kılıçarslan'ı memnun ediyordu. Türkmenler batı bölgelerini istila ederek pek çok esir alıp İslam ülkelerine satmışlardı. Balkanlar'daki meşguliyetini

¹⁸⁹ E. Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, s.232.

¹⁹⁰ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s.23.

¹⁹¹ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.230.

¹⁹² C. Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 251; A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 132; O. Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, s. 144-148; Murat Zengin, **İlhanlılar-Eratnahılar-Memluklar Dönemi Malatya (1295-1401)**, İstanbul 2017, s. 25

¹⁹³ Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi**, s.224; A. Hatalmış, **Anadolu'nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi**, s.166.

bitiren İmparator Manuel’de, bu istilaları durdurmak ve gittikçe güçlenen Kılıçarslan’ı uyarmak maksadıyla Anadolu’ya kuvvetler yollayarak sefer yapmaya karar vermiştir.¹⁹⁴

Anadolu’ya yönelen İmparator, Türkmenleri batı bölgelerinden uzaklaştırarak Eskişehir (Dorylaion) gelmiştir. Burada bir kale inşa ettirerek Türkmenlerin buraya yerleşmesini engellemek istemiştir.¹⁹⁵ İmparator güçlkle bitirdiği kaleyi Bizans’ın önemli bir garnizonu haline getirmiştir.¹⁹⁶ Kılıçarslan, imparatorun hazırlıklarına karşılık Süleyman adlı elçisini göndermiş ve anlaşmayı yenilemek istediğini bildirmiştir. İmparator ret cevabıyla birlikte Kılıçarslan’dan Selçuklu Meliki olan Şahinşah ve Danişmendli Meliki Zünnun’dan aldığı yerleri geri vermesini istemiştir. Bunun üzerine iki devlet arasında yeni bir gerginlik baş göstermiştir.¹⁹⁷

İmparator Manuel yanında bulunan Şahinşah’ın emrine bir Bizans ordusu vererek onu Kılıçarslan üzerine göndermiştir. Ancak bu ordu henüz Selçuklu topraklarında ilerleyemeden Eskişehir yakınlarında pusuya düşürülmüş ve yok edilmiştir. Zünnun ise 30.000 kişilik Bizans ordusuyla Niksar kalesini kuşatmıştır. Fakat içlerinde İmparatorun yeğeninin de bulunduğu askerler, çok sayıda kayıpla geri çekilmek durumunda kalmıştır.¹⁹⁸ Bu olaylardan sonra İmparator Manuel, tıpkı İmparator Diogenes gibi çok sayıda ücretli asker toplayarak Anadolu’dan Türkleri çıkarmak için harekete geçmiştir.

İmparator 1176 yılında büyük ordusu ile Balıkesir ve Bursa arasında karargâh kurmuş. Ancak müttefiki olan Macarlar ve Sırlar zamanında gelmedikleri için seferi gecikmiştir. Bundan sonra İmparator Manuel Eskişehir istikametinde yola çıkmıştır. İmparator’un amacı doğrudan Konya üzerine yürümek ve Selçuklu devletine son vermektir. Fakat Eskişehir’e gelince yolunu değiştirerek Karahisar-Akşehir yolu yerine Menderes Havzasına yönelmiştir. İmparatorun Amacı Sultan Kılıçarslan’ı yanıltmaktır.¹⁹⁹

¹⁹⁴ C. Alptekin, “*Türkiye Selçukluları*”, s. 253-254; A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 133; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.231; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, *Malazgirt’ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, s.222-224

¹⁹⁵ Işın Demirkent, “*Bizans İmparatorluğu Devrinde Dorylain*”, *Bizans Tarihi Yazıları*, İstanbul 2005, s.95.

¹⁹⁶ Niketas Khoniates, *Historia*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara 1995, s.121.

¹⁹⁷ O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s. 225-226; O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 146-148

¹⁹⁸ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.233.

¹⁹⁹ S. Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, s.206

Bizans'ın yapmış olduğu hazırlıklara karşılık Sultan Kılıçarslan önemli tedbirler almıştır. Ordusunu Konya'da toplayıp eksiklerini tamamlayarak doğudaki Türk hükümdarlardan yardım istemiştir. İmparator da Kılıçarslan gibi hazırlığını tamamladıktan sonra ordusunu harekete geçirmiştir. Bizans ordusu, Eskişehir'den itibaren önce Türkmen kuvvetleriyle karşılaşmıştır. Ancak Türkmenler savaşa girmeyip düşmanı yıpratmış, köydeki ekinleri yakarak, suları içilmez hale getirerek ordunun yiyecek içecek teminini güçleştirmişlerdir.²⁰⁰ Türkmenlerin yapmış olduğu bu taktik işe yaramış ve Bizans ordusunda hastalıklar baş göstermiştir.²⁰¹

Yükü ağır olan Bizans ordusu Denizli'den yöresine oradan Gümüşsu (Homa) yöresine gelmiştir. Bir ara, 50.000 kişilik Türkmen kuvvetleri, Bizans ordusunun yüklerini taşıyan kabile üzerine baskın yaparak, büyük bir ganimet elde etmişlerdir. Bizans ordusu ile aynı zamanda savaş bölgesine gelen Selçuklu hükümdarı Kılıçarslan, Türk-İslam geleneklerine uyararak, İmparator Manuel'e elçi gönderip barış teklifi sunmuştur. Ancak İmparator bu teklifi reddetmiştir. Manuel ordusunu Miryakefalon kalesinin bulunduğu Tzybritze (Çivil) geçidinin bulunduğu dar bir vadiye sokmuştur. Kılıçarslan vadinin etrafındaki yamaçlara bütün Bizans ordusunu kuşatacak şekilde okçu birliklerini yerleştirmiştir. Bizans ordusu uçurumlarla çevrili olan bu dar vadide şiddetli bir hücumla uğramıştır. Bizans ordusu şaşkınlık ve panik içerisinde ne sığınacak bir yer buldu ne de mukavemette bulunamamıştır. Selçuklular Bizans'ın öncü kuvvetlerini büyük ölçüde yok etmişlerdir.²⁰² Selçuklu ordusu ve Türkmenler çok sayıda ganimet elde etmişlerdir. Bizans ordusundan pek azı kurtulabilmişti ve bunlardan biri İmparator Manuel idi. İmparator'un durumu çok ağırdı, bu nedenle ordusunu bırakıp kaçmayı düşünmüştür. O sırada bir Bizans askerinin hakaretine uğramış ve Kılıçarslan'dan barış istemekten başka çaresi kalmamıştır. Malazgirt Savaşı'nda olduğu gibi bu savaşta da büyük bir yenilgi almıştır.²⁰³

Manuel, II. Kılıçarslan'a elçi yollayarak barış teklifinde bulunmuştur.²⁰⁴ Kılıç Arslan bu öneriyi kabul ederek anlaşma yapılmak üzere İhtiyareddin Hasan b.

²⁰⁰ Ebru Altan, "Myriokephalon (Karamukbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", **Türkler Ansiklopedisi**, C.VI, s. 630-634.

²⁰¹ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.234.

²⁰² Timothy E. Gregory, **Bizans Tarihi**, s.307.

²⁰³ G. Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, s. 361; O. Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, s.150-151

²⁰⁴ A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 134

Gabras'ı²⁰⁵ elçi olarak göndermiştir. Selçuklular İmparator'dan Dorylaion (Eskişehir) ve Sublaion kalelerinin yıkılmasını, yüklü bir miktarda savaş tazminatı ödemelerini istemiştir. İmparator bu teklifi hiç itiraz etmeden kabul etmiştir. Selçuklu devleti bu zaferden sonra Anadolu'da askeri ve siyasi üstünlüğü tamamıyla ele geçirmiştir.²⁰⁶ Haçlı seferlerinin yarattığı buhranlı dönem bitmiş Selçuklular için ilerleme dönemi başlamıştır.²⁰⁷

2.5. Karahisar'ın Selçuklu Hâkimiyetine Girişi

1176 Miryakefalon savaşından sonra Anadolu'da siyasi dengeler Türkler lehine değişmiştir. Bu zaferden sonra Bizans'ın Anadolu üzerine etkisi tamamen ortadan kalkmıştır. II. Kılıçarslan kazandığı zaferin ardından halifeye, Müslüman hükümdarlara, komşu ülkelere ve Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'ya fetihnameler ve hediyeler yollayarak zaferini bildirmiştir.²⁰⁸ Doğuda ve batıda büyük başarılar elde eden I. Manuel, Miryakefalon mağlubiyetinden sonra batıda etkisini yitirmiştir. Bizans Devleti dünya siyasetinde eski saygınlığını yitirmiştir.²⁰⁹

İmparator Manuel, II. Kılıçarslan ile yaptığı anlaşma neticesinde Soublaion kalesini yıktırarak Kılıçarslan'a yüklü miktarda altın göndermiştir. Ancak Eskişehir Dorylaion kalesini yıktırmamıştır. Bunun üzerine Sultan Kılıçarslan imparatora elçiler yollayarak kalenin yıkılması gerektiğini hatırlatmıştır. İmparator, Sultanın bu isteğine anlaşmayı zor şartlar altında kabul ettiğini bildirerek anlaşmanın şartlarına uymayacağını bildirmiştir.²¹⁰ II. Kılıçarslan 1182 yılında yeniden Bizans üzerine yürümüş Uluborlu, Eskişehir ve Kütahya'yı Selçuklu hâkimiyetine almıştır. 1185 yılında Alaşehir'i alarak İmparatoru on yıllık vergiye bağlamıştır. Dostu Malatya Süryani Patriği Mihael'e yolladığı mektuplarından bu seferi esnasında Bizans'a ait isimlerini bilmediğimiz 72 kaleyi fethettiğini anlıyoruz.²¹¹

²⁰⁵ Gabras; Bizans'ın Trabzon dükası Gabras'ın oğludur. Bkz. S. Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi**, s.217

²⁰⁶ Fatma İnce, "II. Kılıçarslan Dönemi Selçuklu-Bizans İlişkileri (Miryakefalon Savaşı'na Kadar)", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XXIX, S. 2, s.369-383.

²⁰⁷ M. Şeker, **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, s.65

²⁰⁸ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.236

²⁰⁹ E. Altan, "Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", s.633.

²¹⁰ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 239.

²¹¹ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.240. A. Sevim, Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s.135.

Karahisar bölgesindeki Türk İskânları Miryakefalon savaşından sonra hız kazanmış ve bölge kısa sürede Türkleşmiştir. Türkler Anadolu'ya geldikleri zaman, bu şehirleri genellikle harap ve eski değerinden uzak vaziyette bulmuşlardır. Şehirlerin nüfusları oldukça azalmıştır. Türkler harap vaziyette buldukları bu şehirleri imar edip kendi damgalarını vurmuşlar ve ayrıca başka şehirler de kurmuşlardır. Karahisar 'da ortaya çıkarılan Türkmen mezar taşları bu yapılan savaşların ve yerleşmelerinin birer kanıtı olarak gösterilmektedir.²¹² Karahisar'ın, Selçuklu hâkimiyetine hangi tarihte girdiği hususunda kaynaklarda kesin bir ifade bulunmasa da Kılıçarslan'ın 1185'te Alaşehir'i de Türk hâkimiyetine kattığı seferleri sırasında Selçuklu hâkimiyetine girmiş olabileceğini tahmin ediyoruz. Sultanın, Malatya Süryani Patriği olan Mihael'e fetihleri hakkında bilgi vermek amacıyla gönderdiği mektubunda, fethettiğini söylediği 72 kaleden birisinin Karahisar olma ihtimali bulunmaktadır.²¹³ Bu ihtimalden hareketle, Karahisar'ın Uluborlu, Eskişehir ve Kütahya'nın Selçuklu hâkimiyetine alınmasına yönelik 1182'de başlayan ve 1185'de Alaşehir'in alınmasıyla sonuçlanan fetih hareketleri döneminde yani 1182-1185 tarihleri arasında fethedilmiş olabileceğini söyleyebiliriz.

1155'ten beri Selçuklu tahtında oturan II. Kılıçarslan, yaşının ilerlemesi nedeniyle 1186 yılı civarında eski Türk ananelerine uyarak Selçuklu Devletini on bir oğlu arasında paylaştırmıştır. Kendisi Sultan unvanıyla Darü'l-Mülk Konya'da oturan sultan, oğullarından Kutbeddin Melikşah'a Sivas ve Aksaray'ı, Rükneddin Süleymanşah'a Tokat ve çevresini, Muhiddin Mesud'a Ankara, Kastamonu, Eskişehir yörelerini, Nureddin Mahmud'a Kayseri ve çevresini, Mugiseddin Tuğrulşah'a Elbistan'ı, Muizeddin Kayserşah'a Malatya'yı, Nasireddin Berkyarukşah'a Niksar ve çevresini, Nizameddin Argunşah'a Amasya'yı, Sancarşah'a Ereğli'yi, Arslanşah'a Niğde'yi ve Gıyâseddin Keyhüsrev'e Uluborlu merkez olmak üzere Kütahya'ya kadar olan bölgeleri vermiştir.²¹⁴ Yapılan bu taksimâta göre, Karahisar'ın Gıyâseddin Keyhüsrev'in yönetim sahasına dâhil edildiğini düşünebiliriz.

²¹² Üçler Bulduk, XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib, Ankara 2013, s.6.

²¹³ O. Turan, Selçuklu Tarihi Araştırmaları, s. 155

²¹⁴ O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.242; O. Çetin, Türk-İslam Devletleri Tarihi, s.228-229; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, s.226-227

2.5.1. Gıyâseddin Keyküsrev'in İlk Saltanatı Döneminde Karahisar (1192-1196)

II. Kılıçarslan Türk hâkimiyet anlayışına göre ülkeyi on bir oğlu arasında taksim etmiş ve en küçük oğlu olan Gıyâseddin Keyhüsrev'i Uluborlu ve Kütahya yörelerine yerleştirmiştir. Babası II. Kılıçarslan zamanında Haçlılara karşı kazandığı zafer babasının ona bu büyük yerleşim yerlerinin yönetimini vermesinde etkili bir faktör olmuştur. Daha Sultan II. Kılıçarslan hayattayken ve III. Haçlı orduları savaş için Anadolu'ya gelmeden önce saltanat mücadeleleri başlamıştır. Sultan bu duruma engel olamamış, babalarının tüm uyarılarına rağmen kardeşler arası taht mücadelesi yaşanmıştır.²¹⁵ Bu sırada Anadolu'ya gelen Türkmenler, Anadolu'da ki karışıklığı artırmıştır. Sivas Meliki olan oğlu Kutbeddin Melikşah en büyük oğul olarak kendisinin tahta geçmesi gerektiğini savunmuştur. Babasından beklediği desteği göremeyen Kutbeddin Melikşah 1118'de Türkmenlerle ittifak ederek babasına karşı çıkmıştır. Kayseri civarında yaşanan çarpışmadan sonra bir sonuç elde edemedi Sivas'a geri çekilmiştir. Daha sonra II. Kılıçarslan oğlunu getirerek 1189'da Konya'da tahta çıkarmıştır.²¹⁶ Tahta çıktığında kardeşlerini ortadan kaldırmak için harekete geçmiş Malatya Meliki kardeşi Muizzeddin Kayserşah'ın üzerine yürümüştür. Fakat Muizzeddin'in Eyyubilerden yardım istemesiyle şehir yeniden kendisine kalmıştır. II. Kılıçarslan oğlunun bu davranışından rahatsız olup küçük oğlu Uluborlu Meliki Keyküsrev'in yanına gitmiştir. Bu durumu fırsat bilen Kutbeddin yeniden Konya'ya gelmiş tahta oturmuştur. Fakat sultanlığı kalıcı olmamıştır. II. Kılıçarslan Keyhüsrevi 1191'de veliaht tayin etmiştir. Yaşça küçük olmasına rağmen akıllı bir Sultan olan Keyküsrev'in saltanatını diğer kardeşleri kabul etmemiştir. Hatta ona karşı ittifak etmişlerdir. Batı uç vilayetinde ki Türkmenler Keyhüsrev' in saltanatını kabul etmediğinden II. Kılıçarslan barış ortamının bozulmaması için yeniden tahta oturmuştur. Fakat sultanlığı uzun sürmemiş, 1192'de vefat etmiştir.²¹⁷ Onun ölümüyle Keyhüsrev Türkiye Selçuklu Sultanı olmuştur.

Keyhüsrev döneminde Bizans'la mücadeleler yine devam etmiştir. Bu dönemde İstanbul-Konya arasında devam eden ticaret anlaşmaları bozulmasını ileri süren Keyhüsrev 1196'da ordusuyla Bizans topraklarına yönelmiştir. Bu fetih hareketi ile

²¹⁵ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 138-139; O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s. 231-232; Güray Kırpık-Hasan Akyol, "I. Gıyaseddin Keyhüsrev", *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, s. 341

²¹⁶ E. Merçil, *Selçuklular-Makaleler*, s. 188

²¹⁷ O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 170; E. Merçil, *Selçuklular-Makaleler*, s. 3

birçok Bizans köyü tahrip edilmiş ve ganimetler elde edilmiştir.²¹⁸ Bizans'la mücadeleler dışında Anadolu'nun batı kesimlerinde başka mücadelesi olmayan Keyhüsrev, tahtı Rükneddin Süleymanşah'a teslim ederek geri çekilmiştir.

2.5.2. II. Rükneddin Süleymanşah Döneminde Karahisar (1196-1204)

Babası II. Kılıçarslan ülkeyi oğulları arasında idari taksiminde Rükneddin Süleymanşah'ı kuzey bölge olan Tokat eyaletine melik tayin etmiştir. Bizans'ın uç bölgesine yakınlığı ve idaredaki başarısı onun nedenli kabiliyetli ve kudretli bir melik olduğunu göstermektedir. Her ne kadar saltanat makamında olmayı çok istediye de Rükneddin Süleymanşah Keyhüsrev'in tahta çıkmasına karşı çıkmamış, babasına karşı gelmemiştir. Saltanat mücadelesi devam ederken o Karadeniz sahillerinde fetihlere devam etmiş, Bizans'a karşı kudretini göstermiştir.²¹⁹ Tahta geçtiğinde diğer kardeşleri gibi saltanat kavgalarına maruz kalmış bu yüzdendir ki siyasi gücünü askeri gücüyle paralel olarak artırmış ve kardeşlerinden kuvvetli hale gelmiştir. Kardeşi Gıyâseddin Keyhüsrev ile anlaşma yapıp Selçuklu tahtına oturduğunda idaresinde bulunan yerleri de ihmal etmemiştir. Devlete karşı gelen emirleri cezalandırmış, Anadolu'yla yakından ilgilenmiştir.²²⁰

II. Rükneddin Süleymanşah'ın içinde bulunduğu taht ve saltanat mücadeleleri Bizans için fırsat olmuş ve Bizans orduları İstanbul'dan Süleymanşah'ın hâkimiyetinde olan Samsun'a geçmişlerdir. Limanda Malları elinden alınan Selçuklu tacirleri Sultana durumu bildirmişlerdir, bunun üzerine Sultan İmparator'a III. Aleksios'a elçi gönderip, paraların iade edilmesini ve yeni bir anlaşma yapılmasını teklif etmiştir.

Anadolu'da yaşadığı toprak kayıplarından dolayı üzülen İmparator bu anlaşmayı değerlendirmiş ve yıllık vergi vermeyi kabul etmiştir. Sultan 1199'da Ermeni II. Leon'u cezalandırmak ve bölgeyi güvence altına almak için bir sefer düzenlemiş, Kilikya'ya gitmiştir.²²¹ Bu sefer sonucunda Ermeniler Torosların eteğine geri çekilmiş ve Sultan' da Konya'ya geri dönmüştür. Bu sırada Bizans İmparatoru III. Aleksios, Sultanla yaptığı barış anlaşmasını hazmedemediğinden ve vergi vermekten memnun

²¹⁸ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 138; Güray Kırpık-Hasan Akyol, "I. Gıyaseddin Keyhüsrev", s. 342-343

²¹⁹ O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s.234-236;

²²⁰ O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 182-183;

²²¹ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 140; Cevdet Yakupoğlu, "Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)", *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, s. 350-351

olmadığından, Sultan'a bir suikast girişimi planlamıştır. Fakat daha sonra bu planını gerçekleştirememiştir. Batı ve Orta Anadolu'da Selçuklu hâkimiyetini güçlendiren II. Rükneddin Süleymanşah Anadolu'da Türk birliği kurmayı hedefliyordu. Siyasi ve askeri başarılarıyla bunu sağlamış ve bundan sonra Selçuklu birliği için harekete geçmiştir. Kardeşlerini kendi hâkimiyetinde toparlamayı başarmıştır.²²²

Batı Anadolu'da Bizans'ı kendine bağlayan Sultan Doğu Anadolu'daki Türkmen hâkimiyetler üzerine tedip seferine çıkmıştır. 1202'de Gürcistan seferine çıkan Sultan dönüş yolunda Ankara'yı kardeşi Muhiyeddin Mesud'dan alarak hâkimiyetini sağlamıştır. Konya'ya döndükten sonra bir süre sonra ateşli bir hastalığa yakalanarak 1204'de vefat etmiştir.²²³

2.5.3. Gıyâseddin Keyhüsrev'in İkinci Saltanatı Döneminde Karahisar (1205-1211)

1196'da tahtı ağabeyi II. Rükneddinşah'a devretmesiyle ilk saltanat dönemi biten Gıyâseddin Keyhüsrev uzun bir gurbet hayatından sonra kardeşinin ölümüyle yeniden Konya'ya dönmeye karar vermiştir. II. Rükneddin Süleymanşah öldükten sonra oğlu III. Kılıçarslan sultan ilan edilmiş ancak Selçuklunun uç Türkmen beyleri buna razı olmayıp yeniden Keyhüsrev'in tahta çıkmasını istemişlerdir.²²⁴ Gizlice birleşip iş birliği yapıp Keyhüsrev'e haber göndermişlerdir. Ülkenin durumunu anlatıp geri dönmesini istemiştir. Konya'ya gitmek için harekete eden Sultan, İznik hâkimi Theodoros II. Laskaris tarafından engellenmiş ve III. Kılıçarslan ile anlaşma yaptığı için onu bırakmayacağını bildirmiştir.²²⁵

Laskaris Lâdik (Denizli), Honas, Amoriom'unda aralarında olduğu Konya'ya kadar olan şehirleri kendisine vermesi karşılığında Keyhüsrev'e izin vereceğini bildirmiştir. Bu amaçla bazı şehzade ve devlet adamlarını da yanına rehin almıştır. Laskaris'le mecburi anlaşma yapılmış daha sonra Sultan maiyetiyle Uluborlu'ya ulaşmıştır. Bu sırada Gıyâseddin Keyhüsrev'in sadık adamlarıyla Hacıp Zekeriyya'da bir plan ile Laskaris'in adamlarından kurtulmayı başarmıştı. Hacıp Zekeriyya Konya'ya vardıklarında Sultana kurtulduklarını ve artık Laskaris'in anlaşmasına uymaya gerek

²²² Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklular Tarihi (1192-1211)*, s.73-74

²²³ O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 196-204; A. Hatalmış, *Anadolu'nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi*, s.155.

²²⁴ O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 173

²²⁵ C. Alptekin, *"Türkiye Selçukluları"*, s. 265

kalmadığını haber vermiştir.²²⁶ Bu habere sevinen Keyhüsrev Konya'ya yürümüştür. Fakat ilk etapta halkın mukavemetiyle karşılaşmıştır. Çünkü halk Süleymanşah'a duydukları vefa ile III. Kılıçarslan'ı tahtan indirmek istememişlerdir. Bu duruma öfkelenen Keyhüsrev şehrin etrafını kuşatmış ve birçok yeri tahrip etmiştir. Kuşatmanın uzaması halka zarar verdiğinden III. Kılıçarslan tahtı amcasına vererek Keyhüsrev Konya tahtına 1205'de yeniden oturmuştur. Civar hükümdarlara ve beylere haber göndererek tahta çıktığını bildirmiştir.²²⁷

Keyküsrev'in Konya'ya gelirken İznik hâkimi ile yaptığı anlaşmanın geçersiz olması Bizans'ın Anadolu'daki hâkimiyetini zayıflatmış, Lâdik (Denizli), Honas, Amorion toprakları yeniden Selçukluların hâkimiyetinde kalmıştır. Başarısız olarak dönülen IV. Haçlı seferinin ardından Bizans birliği parçalanmış Selçuklular hem Kuzey vilayetlerde hem de Güney vilayetlerde bir birlik sağlamaya başlamışlardır. İmparator III. Aleksios'un damadı Laskaris onlardan ayrı İznik'te bir devlet kurmaya çalışmaktaydı. Hanedandan Aleksios 'da Trabzon'da ayrı bir devlet kurmak istiyordu. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kuzeydeki Bizans ordularına saldırdığını duyan Laskaris derhal Keyhüsrev'le dostluk anlaşma yaparak kendi sınırlarını güvence altına almıştır.²²⁸

Kuzey ticaret yollarını güvenceye altına almak, Sinop-Samsun limanlarını kontrol etmek için, Keyhüsrev kuzey seferlerini tamamlamıştır. Artık Akdeniz'e açılarak devletin sınırlarını genişletmenin iyi olacağını düşünüyordur. Antalya limanlarında ki birçok Müslüman tacirin orada esir olmasını fırsat bilerek harekete geçmiştir. Bunu haber alan Antalya hâkimi Aldobrandin, Kıbrıs Haçlılarından yardım istemiştir.²²⁹ 1207'de Antalya'ya ulaşan Keyhüsrev şehri iki ay kuşatmasına rağmen alamamış ve ordusunun bir kısmını Antalya'da bırakarak Konya'ya geri dönmüştür. Bir süre sonra daha kalabalık bir orduyla şehre gelen Sultan Antalya'yı kuşatmış ve şehrin subaşılığına Mübarezeddin Ertokuş'u getirmiştir.²³⁰

²²⁶ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye I*, s. 102-104; O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 173; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 240

²²⁷ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye I*, s. 108-109; Anonim *Selçuknâme*, s.39; A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 144-145

²²⁸ Cevdet Yakupoğlu, "*Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*", s. 352

²²⁹ Y. Bedirhan- Z. Atçeken, *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 243-244

²³⁰ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye I*, s. 118; A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 146; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklular Tarihi*, s.131.

Keyhüsrev 1208-1209'da Kilikya Ermenileri üzerine harekete geçmiş ve ardından Musul'u tabiiyetine almıştır.²³¹ Doğu vilayetlerinde sükûneti sağladıktan sonra Batı uç vilayetlerine yönelmiştir. 1209'da Laskaris Venediklilerle gizli ittifakı sonucunda İznik'te Bizans Devletini kurmuştu. Bu durum Selçuklular için tehlike arz ediyordu. IV. Haçlı seferinin ardından bir süre esir edilip Sonra kurtulan III. Aleksios Keyhüsrev'e sığınmış, damadı Laskaris'in zulmünden şikâyetçi olmuştur. Keyhüsrev bunun üzerine Laskaris'i cezalandırmak ve III. Aleksios'u İznik-Bizans tahtına çıkarmak için iki devlet arası savaş kaçınılmaz olmuştur. Aslında asıl amaç Aleksios değildi İznik'teki Bizans Devletini Selçuklu Devletine almaktır. Selçuklu ordusu karşısında sayıca az olan Laskaris askerlerini toplamış Amoriom yakınlarında ki büyük menderes kenarına ordugâhını kurmayı planlamıştı. Lakin sultanın ordularının burada galip geleceğini düşündüğünden bu fikrinden vazgeçmiştir. Bunun yerine Amoriom'dan geçerek Alaşehir'e ulaşmıştır. 15-17 Haziran 1211'de cereyan eden savaşta Keyhüsrev savaşı sonlandırmak için bir an önce hücumla geçmiş, Emir Ay-aba ile Laskaris'in ordusuna yetişmiştir. İki hükümdar karşı karşıya gelmiş kısa bir çarpışmadan sonra Laskaris kaçmış Sultan'da oradan çıkacakken bir Frenk askeri tarafından hançerlenerek şehit edilmiştir.²³²

Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde 1209-1210'dan önce Karahisar Valisi'nin (Subaşı) Sâbikeddin Ebû'l Vefa İlyas b. Oğuz ve arkasından oğlu Sipehsâlâr²³³ Bedreddin Ebu Hamit Hacı Muhammed'in (veya Mehmet) olduğunu bilmekteyiz.²³⁴ Bedreddin Mehmet'in kardeşlerinden biri de 1210-1211 yılında Karacaviran da bulunmaktaydı. Karahisar'daki Altıgöz Köprüsünü İlyas Bin Oğuz yaptırmış olup²³⁵ oğlu Bedreddin Mehmet ise köprüyü tamir ettirip kitabesini koymuştur.²³⁶

²³¹ O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 177;

²³² A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 147; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklular Tarihi*, s.150

²³³ Farsça sipeh=ordu ve Sâlâr=kumandan kelimesinin birleşiminden meydana gelen sipehsâlâr; ilk defa X. Yüzyılda kullanılmıştır. Müslüman-Türk Devletlerinde de kullanılan bu tabir, Büyük Selçuklu devletinde büyük ordu kumandanlarına verilen bir unvan haline gelmiştir. Sipehsâlârlar, ordunun eğitiminden, ihtiyaçlarından, sevk ve idaresinden sorumlu olurdu. Bu unvan Türkiye Selçuklu Devletinde yerini emirü'l-ümera veya beylerbeyine bırakmıştır. Erdoğan Merçil, "*Sipehsâlâr*", *TDVİA*, C. XXXVII, s. 259-260.

²³⁴ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul 2000, s.212

²³⁵ Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklular Tarihi*, s.198.

²³⁶ Mustafa Karazeybek, "*Selçuklu ve Beylikler Döneminde Afyonkarahisar*", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, s.66

2.5.4. İzzeddin Keykâvus Döneminde Karahisar (1211-1220)

Babası Keyküsrev'in (1205-1211) ikinci saltanatı sırasında Malatya'ya melik olarak gelen II. İzzeddin Keykavus burada iyi bir eğitim alarak yetişmiştir. Keyküsrev'in ölümüyle devlet ekâbiri tahta Keykavus'un geçmesini uygun bulmuşlardır. Kayseri'den Konya'ya gitmek için yola çıktığında Tokat Meliki olan kardeşi Alaeddin Keykubad kendisine taht mücadelesinde rakip olduğunu bildirmiştir. Yanına Erzurum sahibi amcası Mugiseddin Tuğrulşah ile Ermeni II. Leon'u alarak Konya yoluna gelen Alaeddin, daha sonra yanındaki emirlerin geri çekilmesiyle yalnız kaldığını anlamış ve Konya muhasarasını kaldırarak Ankara kalesine sığınmıştır.²³⁷ Keykavus Konya'ya ulaştığında 1211'de tahta çıkmıştır.²³⁸

İznik İmparatoru Theodoros II. Laskaris, Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında yaşanan Alaşehir savaşının ardından oğlu İzzeddin Keykavus'a elçiler göndererek barış teklifinde bulunmuştur. İmparator'un teklifini kabul eden Seyfeddin Ayaba ve elçileriyle bir heyet göndererek barış bir imzalamışlardır.²³⁹ Sultan Keykavus daha sonra Alaeddin Keykubad üzerine yürümüş Ankara kalesini muhasara etmiştir.²⁴⁰ Erzakın'ın azaldığını bilen Alaeddin Keykubad kendisine ve halkına zarar gelmemesi şartıyla kardeşine teslim olmuş ve Malatya civarında ki Minşar kalesine hapsedilmiştir.²⁴¹ Keykavus dönemindeki en önemli hadiselerden biri Trabzon Rum imparatorluğunun Selçuklu tabiiyetine alınmış olmasıdır.²⁴² Doğuda, güneyde ve batıda sınır vilayetler üzerine seferler düzenleyen Sultan, batı topraklarında Konya, Amoriom, Lâdik (Denizli), Honas ve İznik'e kadar bölgeler Selçukluların hakimiyetinde kalmıştır. Sultan Keykavus son seferini Halep üzerine yapmıştır. Buradan Malatya'ya geçerken hastalanmış Ocak 1220'de vefat etmiştir.²⁴³

²³⁷ O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 209

²³⁸ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 148; O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 210-113; O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s.241; E. Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi*, s.14

²³⁹ O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 214-215

²⁴⁰ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye I*, s. 154-162; O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s.242; M. Altay Köymen, *Büyük Alâeddîn Keykubad ve Zamanı*, Kronik Yayınları, İstanbul 2020, s.112-117;

²⁴¹ Niğdeli Kadı Ahmed, *El-veledü's-Şefik*, s. 441; A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 149

²⁴² Trabzon Rum İmparatorluğu 1243 Köseadağ savaşına kadar Selçuklu tabiiyetinde kalmıştır. Bkz. Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, Ankara 2013, s. 41-56

²⁴³ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 153

2.5.5. Alâeddin Keykubad Döneminde Karahisar ve Moğol Baskısı (1220-1237)

Babası I. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde Alaeddin Keykubad ve İzzeddin Keykavus Laskaris'in yanında rehin tutuluyordu. Hacıp Zekeriyya'nın dahice planı sayesinde Laskaris'in yanından kaçarak Konya'ya gelmişlerdir. Gıyâseddin Keyhüsrev tahta çıktığında oğlu İzzeddin Keykavus'a Malatya Melikliğini, Alaeddin Keykubad'a da Tokat Melikliğini vermiştir.²⁴⁴ Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1211'de Alaşehir'de Laskaris'le yaptığı savaşta ölmesi sonucu tahta 1211-1220 yılında İzzeddin Keykavus geçmiştir.²⁴⁵ Bu durumu kabullenemeyen Alaeddin Keykubad Ermeni Kralı Leon ve Mugiseddin Tuğrulşah ile ittifak yapmış ve kardeşinin üzerine yürümüştür. Daha sonra yanındaki beylerin İzzeddin Keykavus'dan çekinmesi üzerine Alaeddin Keykubad yalnız kalmış, Saltanat mücadelesinden vazgeçmiştir. Buradan geri dönerek Ankara kalesine kapanmıştır. Keykavus'da kardeşinin teslim olmasıyla kuşatmayı kaldırmıştır. İzzeddin Keykavus 1220'de öldüğünde tahta geçecek bir varis bulunmamaktaydı. Bu nedenlerdir ki Keykubad hapisten çıkarılıp Konya'ya getirilmiştir. Bir süre Kayseri'de oturan Sultan Ocak 1220'de Konya'ya getirilip Sultan ilan edilmiştir.²⁴⁶

Alâeddin Keykubad dönemi (1220-1237), Türkiye Selçuklu Devleti'nin en önemli dönemlerinden biridir. Keykubad döneminden Moğol tehlikesine karşı tedbirler alınmış ve tehlikeden uzak durulmaya çalışılmıştır. Keykubat, devletin ve şehirlerin durumunu, Moğol istilalarına karşı yapılması gerekenleri tespit ederek savunma açıklarını kapatmak ve merkezi otoriteyi artırmak için harekete geçmiştir.²⁴⁷

Moğol baskıları neticesinde birçok kavim batıya doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda Harezmşahların hâkimiyet sahaları Kafkasya ve Anadolu'ya doğru genişletmiştir. Bir yandan Anadolu Selçuklu Devleti diğer yandan Eyyubiler ile komşu olduklarından bu üç devlet rekabet etmişlerdir. Eyyubi Devleti ile Selçuklu Devleti arasında evlilikler yoluyla dostluk kurulmuştur Alaeddin Keykubad, Harezmşahlarla sınır komşusu olmasını önemsememiş; Moğolları daha büyük bir tehdit olarak algıladığından buna göre tedbirler almıştır. Bu nedenle Harezmşahları, Moğollara

²⁴⁴ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye I*, s. 134; E. Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi*, s.12-13

²⁴⁵ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 154; Emine Uyumaz, *Selçuklu'nun Ulu Sultanı Alâeddîn Keykubad*, Erdem Yayınları, İstanbul 2019, s.24

²⁴⁶ O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 227-228; A. Hatalmış, *Anadolu'nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi*, s.167-169;

²⁴⁷ A. Hatalmış, *Anadolu'nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi*, s.168;

karşı tampon devlet olarak tutma politikası takip etmiştir. Ancak Celaleddin Harezmşah Mengübürti'nin 1229'da Ahlat'ı kuşatması iki lider arasındaki dostluğu bozmuştur.²⁴⁸

Selçuklular ve müttefikleri olan Eyyubi birlikleri Harezmşahlara karşı harekete geçerek iki taraf 10 Ağustos 1230 yılında Yassıçimen ovasında karşı karşıya gelmişlerdir.²⁴⁹ Bu savaştan Alaeddin Keykubat zaferle çıkarak Celaleddin Harezmşah tehlikesinden kurtulmuştur. Yassıçimen zaferi ile Harezmşahlar Devleti yıkılmıştır.²⁵⁰ Ancak bu zaferin siyasi ve iktisadi kazançlarının yanı sıra Türk Tarihi açısından olumsuz yönü de bulunmaktadır. Moğollar ile Türkiye Selçuklu devleti arasındaki tampon devlet olan Harezmşahlar Devletinin yıkılması ile Moğollar, Selçuklu sınırlarına dayanmışlardır.²⁵¹

Alaeddin Keykubad daha sonra stratejik noktalardaki şehir ve kaleleri yeniden onarmıştır. Bir yandan yeniden onarılan bir yandan da Konya, Sivas, Kayseri, Amasya gibi şehirlerin surlarını sağlamlaştırmıştır.²⁵² Ayrıca Keykubad, Konya surlarındaki açıkları ve zayıf noktaları bizzat üstünde dolaşarak tespit etmiştir. Konya'dan başka Sivas, Kayseri, Alaiyye (Alanya), Niğde, Erzincan, Amasya, Malatya şehirlerinin surlarını tamir ve inşa ettirmiştir.²⁵³ Bu tedbirler kapsamında, stratejik bir noktada bulunan Karahisar kalesinin de onarılmasını emretmiştir. Karahisar kalesinin onarımı 1233 yılında tamamlanmıştır. Onarım çerçevesinde Karahisar'da bir saray, mescid ve Hisarardı olarak bilinen medrese de inşa edilmiştir. Ahmet Eflaki'ye göre Karahisar kalesi tamamlandığında merasim için Alaeddin Keykubad ve Mevlâna Celaleddin Rumi Karahisar'a gitmişlerdir. Alaeddin Keykubad, medresenin açılışından sonra Karahisar'a idari olarak Serleşkerlik statüsü vermiştir.²⁵⁴

²⁴⁸ A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 160-161; Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, s.134; M. Şeker, **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, s.65-66;

²⁴⁹ O. Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, s. 242; O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 329; E. Uyumaz, **Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi**, s.47-64; ayn mlf. **Alâeddin Keykubad**, s.58-61

²⁵⁰ Niğdeli Kadı Ahmed, **El-veledü's-Şefik**, s. 442; A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 161-162; Aydın Taneri, "**Harizmşahlar**", **TDVİA**, C.XVI, s.228-231.

²⁵¹ Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, s.274-276

²⁵² A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 162; O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.353-355.

²⁵³ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.353-355.

²⁵⁴ Türkmenlerin Anadolu'ya yerleştirilmesiyle bölge köy ve kasabalara ayrılmıştır. Karahisar-ı Devle bölgesi de bir Serleşkerlik sancağı halinde kurulmuştur. Bu sancak içinde on Kadılık on da Subaşılık bulunmuştur. Her kadılıkta da birer subaşı bulunurdu. Ve bu Serleşkerler Alaeddin Keykubad'ın sarayına otururdu. Sahib Ata Fahreddin Ali'ye kadar tüm Serleşkerler Alaeddin Keykubad'ın sarayında otururken, 1287'den itibaren Sahibataoğulları kendi kalelerinde kalmışlardır. S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.260-262.

2.5.6. II. Gıyâseddin Keyhüsrev Döneminde Karahisar (1237-1246)

Gıyâseddin Keyhüsrev, babası I. Alaeddin Keykubad zamanında Erzincan ve havalisine melik olarak atanmıştır. Babasının ölümünden sonra Saâdeddin Köpek, Şemseddin Altun-Aba, Taceddin Pervâne ve Gürcüoğlu Zahirüddeve gibi devletin ileri gelenleri İzzeddin Kılıçarslan yerine tahta II. Gıyâseddin Keyhüsrev'i çıkarmıştır. Kemaleddin Kâmyar ve Hüsameddin Kâmyerî bu durumu başta kabul etmeseler de sonradan onlarda Sultana biat etmişlerdir. Türkiye Selçuklu Devleti, Alaeddin Keykubad'ın ölümünden sonra, 1237'de II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in (1237-1246) tahta çıkması ile yeni bir döneme girmiştir.²⁵⁵ I. Alaeddin Keykubad takip ettiği siyasetle Moğol tehlikesini uzak tutmayı başarmıştır. Ancak Keykubad'ın ölümü ile yerine geçen Gıyâseddin Keyhüsrev, babasının izlediği Moğol politikasını terk etmiştir. Moğollar, Alaeddin Keykubad'a ve Selçuklu devletinin gücüne göstermiş oldukları saygıyı Gıyâseddin Keyhüsrev'in iktidarının başlarında devam ettirdiler. Ancak Keyhüsrev'in siyasetteki zafiyetlerini görerek Anadolu'yu istilaya girişmişlerdir.²⁵⁶

2.6. Köseadağ Savaşı'na Kadar Karahisar

Devletin her alanında komşularıyla mücadele içinde bulunan Türkiye Selçuklularının en ezeli rakibi Bizanslılardı. İki devlet arası mücadeleler 1096'da başlayan Haçlı seferleriyle alevlenmiş, 1071 Miryakefalon savaşı ile en üst seviyeye ulaşmıştır. Selçuklular kaybettikleri topraklarla Anadolu'nun orta kesimlerine çekilmiş daha sonra 1176'da yeniden bu toprakları almaya muvaffak olmuşlardır. Fakat bu durum Bizans'tan daha çok Anadolu'da ki ilk Türkmen beyliklerinden olan Danişmendlilerle karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. 1176 Miryakefalon savaşıyla Selçuklular ile Türkmenler arasında siyasi ilişkiler farklı bir boyut kazanmıştır. Savaşın kazanılmasında etkili olan Türkmenler artık kendi topraklarının hakimiyetini istemekteydi. II. Kılıçarslan tahta geçtiğinde devleti idari taksimata ayırırken on bir oğluna pay etmesi, savaşlarda Selçuklu ordusuna destek sağlayan Türkmenleri geri plana atmış ve bu durum onların bağımsız bir güç olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁵⁷ Batıda ve kuzeyde gerek ticaret gerek barış anlaşmalarıyla

²⁵⁵ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye II*, s. 19; A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 166-167; M. Ali Çakmak, "*II. Gıyaseddin Keyhüsrev Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti*", s. 401

²⁵⁶ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.449

²⁵⁷ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 171

durdurulan Bizans İmparatorluğu, güneyde kırılan haçlı gücü ve etkisiz hale getirilen düşmanlarla Selçuklularda savaş dönemleri son bulmuştur.

Selçukluların askeri gücünün dayandığı en büyük temellerden biri olan Türkmenlerin bir kısmı göçebe bir kısmı yerleşik yaşıyordu. Alaeddin Keykubad zamanında ordudaki Türkmenler, kazanılan zaferler de büyük bir gücü teşkil ediyordu. Fakat 1230 Yassıçemen savaşı ve 1243 Köseadağ savaşı sonucunda artık ordu Türkmenlerin az, yabancı birliklerin çok olduğu sisteme dönüşmüştür. Bu durumda Türklerin savaş yöntemleri de değişmiştir.²⁵⁸

Türkiye Selçuklu devleti Anadolu’da hâkimiyetini tam anlamıyla sağlamış birçok beyliği tabiiyetine almıştır. I. Alaeddin Keykubad’ın ölümünden sonra gelen Keyhüsrev ve diğer Sultanların devlet idaresinde tecrübesiz olması devletin siyasal birliğinin bozulmasına neden olmuştur. Alaeddin Keykubad’ın vasiyeti üzerine İzzeddin Keykubad’ın tahta geçmemesi bunun yerine Sultan’ın büyük oğlu II. Gıyâseddin Keyküsrev’in geçmesi devlet adamlarının idarede daha çok etkili olmasını sağlamıştır. II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in henüz 16 yaşında olması, devlet erkânının onu kolaylıkla yönetmede en büyük etkisi olmuştur. Keyhüsrev döneminde başlayan siyasal çözülme onun tecrübesizliğiyle ilişkilendirilmektedir. Devletin bozulan otoritesini fırsat bilen Sâdeddin Köpek iktidarı ele almaya çalışmış ve bu durum devlet idaresinde olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir.²⁵⁹ II. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemi gerek sultanın zafiyetleri gerekse Emir Sâdeddin Köpek’in şahsi hırsları ile sultanı etki altına aldığı bir dönem olarak ifade edilebilir. Sâdeddin Köpek’in kendisine rakip olan devlet adamlarını etkisiz hale getirme siyaseti devlet içinde tahribata neden olmuştur.²⁶⁰ Gıyâseddin Keyhüsrev’in kendisine düşman olan devlet adamlarını birer birer ortadan kaldırması, Sâdeddin Köpek’i telaşlandırmıştır. Sâdeddin Köpek’in öldürülmesiyle beraber Keyhüsrev devlet yönetiminde artık yeni düzenlemeler yapmıştır. Celaleddin Karatay geri çağırılarak hazinenin başına, Sâhib Şemseddin naibliğe, Sâhib Muhezzibüddin vezirliğe tayin edilmiştir.²⁶¹

²⁵⁸ C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.200

²⁵⁹ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 168; O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s. 258-259

²⁶⁰ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye II*, s. 25-26; O. Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, s. 256-257

²⁶¹ *Anonim Selçuknâme*, s.45; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 414; S. Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, s.302.

2.6.1. Köseadağ Savaşı

Moğollar Keyhüsrev tahta çıkar çıkmaz Anadolu'yu istilaya başlamamış 1242 yılının sonbaharına kadar beklemişlerdir. Moğolların bu tarihe kadar beklemelerinin nedenleri şöyledir: Moğollar bu sıralarda Kıpçak ilini ve Orta Avrupa'yı ele geçirmekle meşgul idiler.²⁶² Köseadağ savaşına kadar Selçuklu sınırları Sinop-Samsun sınırlarını içine alacak havza, batıda İznik'e kadar olan Lâdik (Denizli), Honas, Amoriom havzası güneyde Antalya, Alaiye Doğuda ise Türkmen Beylerinin de içinde olduğu birçok toprak Selçuklu hâkimiyetindeydi. I. Alaeddin Keykubat dönemindeki gücün kaybolmasını ve Babailer isyanıyla Türkiye Selçuklu Devleti asayiş sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır.²⁶³ Moğollar da bu durumu fırsat bilerek harekete geçmişlerdir. Siyasi bozulmalar beraberinde devlette ekonomik bozulmaları da getirmiş ve devlet günden güne değişime uğramıştır. Erzurum'da bulunan ordunun isyan için geri çekilince buradaki savunma boşluğundan yararlanarak ilk istila girişiminde bulunmuşlardır. Erran ve Mugan²⁶⁴ ovasında kışlayan Moğol ordusunun başına Baycu Noyan'ın getirilmesiyle Moğol istilasası başlamıştır.²⁶⁵

Erzurum bölgesinin yağma ve tahribinden sonra Moğollar kış bastırdığı için geri dönmüşlerdir. Bu durum Selçuklulara hazırlanma fırsatı vermiştir. Moğol meselesi etraflıca incelendikten sonra Selçuklu devletine tabi olan devletlerden yardım istenilmesine karar verilmiştir. Selçuklu orduları hazırlığını tamamladıktan sonra Bahar mevsiminde Kayseri'de toplanmıştır. Ordu sayısı 70.000 kişi idi. Sivas'a ulaştıklarında Halep'ten gelen 2000 kişilik yardım kuvveti de ana orduya katılmıştır. Selçuklu ordusu Sivas'ın 80 Km. kuzeydoğudaki Köseadağ mevkiine geldi. Selçukluların tecrübeli devlet adamları ovaya inilmemesi noktasında uyarılarda bulunsada Sultan ordusunu ovaya indirerek o sırada aynı mevkide mevzilenen Moğol birliklerine saldırı emri vermiştir. Moğollar sahte ricat ve çevirme taktiği uygulayarak Selçuklu devletini bozguna uğratmışlardır.²⁶⁶ İbn Bibi'ye göre bu savaş 26 Haziran 1243 yılında gerçekleşmiştir.²⁶⁷

²⁶² O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.448

²⁶³ A. Hatalmış, *Anadolu'nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi*, s.170;

²⁶⁴ Erran ve Mugan Azerbaycan toprakları içerisinde yer almaktadır. Baycu Noyan Mugan yöresini kendisine kışlak olarak seçmiştir. Bkz. Wilhelm von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, (çev. Ergin Ayan), İstanbul 2012, s.135

²⁶⁵ Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, (çev. Hrand D. Andreasyan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954, s. 15; A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 171-172; Bertold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, TTK, Ankara 2011, s.53

²⁶⁶ Niğdeli Kadı Ahmed, *El-veledü's-Şefik*, s. 443; Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, s. 16-17

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev ise ordunun perişan olduğunu görünce canını kurtarmak için Tokat'a kaçmıştır.²⁶⁸ Keyhüsrev'in veziri olan Mühezzebüddin Ali, Baycu Noyan ile anlaşma yapmak için Mugan'a gitmiştir.²⁶⁹ İmzalanan anlaşma neticesinde Selçukluların Moğollara her yıl 3.600.000 dirhem, 10.000 koyun, 1000 sığır, 1000 deve vermeleri kararlaştırılmıştır.²⁷⁰

2.7. II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Ölümünden Muineddin Süleyman Pervâne'nin Tahakkümü Dönemine Kadar Karahisar (1246-1262)

2.7.1. Üç Kardeşin Ortak Yönetimi Döneminde Karahisar

Gıyâseddin Keyhüsrev 1246'da ölünce geride II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan ve II. Alaeddin Keykubat adlı üç oğlu kalmıştır.²⁷¹ Gıyâseddin Keyhüsrev, sağlığında bu çocuklarından Alaeddin Keykubat'ı veliaht ilan ettiyse de devlet adamları ümeranın da ittifakıyla en büyük oğul olan II. İzzettin Keykavus'u tahta çıkartmışlardır.²⁷² İzzettin Keykavus'un tahta çıkmasının ardından Şemseddin Muhammed İsfahanî, Celaeddin Karatay saltanat naibliği, Fahreddin Ebubekir ise Pervâne makamlarına atanmışlardır. Bu atamalarla birlikte adı geçen devlet adamları devlet içerisinde ciddi bir nüfuz kazanmışlardır. Hatta İsfahanî'nin haince siyaset uygulamasından dolayı uç bölgelerde kaynaklarda sadece Ahmed olarak geçen birinin isyan ettiği yazmaktadır. Eskişehir ve Karahisar civarında başlattığı bu isyan harekâtı günden güne büyümüş ve birçok uç beyi de ona dâhil olmuştur. Merkezden Ahmed üzerine ordular gönderildiyse de başarılı olunamamıştır. Vezir Şemseddin İsfahanî yeni bir orduyu kendi idaresindeki orduyla birleştirerek Ahmed'in üzerine göndermiştir. İsfahanî'nin birliklerinin merkezden ayrılmasıyla diğer devlet adamları İsfahanî'yi savunmasız bularak isyana başlamışlardır.²⁷³ Devlet adamları arasındaki rekabet sonucu II. İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıçarslan ve Alaeddin Keykubat arasında kısa süre içerisinde taht mücadeleleri başlamıştır. Bu mücadelelerin artması üzerine saltanat

²⁶⁷ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye II*, s. 72; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 456.

²⁶⁸ Faruk Sümer, "*Kösedağ Savaşı*", *TDVİA*, C. XXVI, s. 272-273

²⁶⁹ Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyasü'd-din Keyhüsrev ve Devri*, Ankara 2014, s. 102

²⁷⁰ Faruk Sümer, "*Kösedağ Savaşı*", s. 272-273; O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s.263-267

²⁷¹ El- Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, s. 101

²⁷² A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 179-180; Faruk Sümer, "*II. Keykavus*", *TDVİA*, C.XXV, s.355-357.

²⁷³ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, İstanbul 2014, s. 61-62

nâibi Celâleddin Karatay'ın önerisi ve teşebbüsleriyle üç kardeşin aynı anda saltanat makamına oturmalarına dair bir formül üzerinde uzlaşa sağlandı. Yaklaşık beş yıl süren bu üçlü yönetim, 1254'de Alaeddin Keykubat'ın öldürülmesine kadar devam etmiştir.²⁷⁴

Devletin idaresini başarılı bir şekilde üç kardeşe pay eden Celaleddin Karatay iki kardeş arasında şu taksimatı gerçekleştirmişti: İzzeddin Keykavus'a Konya, Aksaray, Ankara ve Antalya'yı, Rükneddin Kılıçarslan'a: Kayseri, Sivas, Malatya, Erzincan ve Erzurum'u, Alaeddin'e ise hasse arazi verdiği bilinmektedir.²⁷⁵ Üçü adına hutbe okutulup kitabelerde sıra ile isimleri zikredilmektedir.²⁷⁶ Kaynaklarda bu üç kardeş yönetiminde Selçukluların Karahisar, Amoriom, Bolvadin yörelerinde ne tür faaliyetlerde bulunduğu bilinmemektedir.

2.7.2. İki Kardeşin Ortak Yönetimi Döneminde Karahisar

Alaeddin Keykubat'ın öldürülmesinin ardından Türkiye Selçuklu tahtında II. İzzeddin Keykavus ve kardeşi IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın birlikte hükümet ettikleri iki kardeş yönetimi başlamıştır. Bu dönem, 1262'de iki kardeş arasında yapılan savaş Rükneddin'in kazanması ve İzzeddin Keykavus'un önce İstanbul'a ardından da Kırım'a ilticasıyla son bulmuştur. Bu dönemde Selçuklu sınırlarına baktığımızda Konya, Tonguzlu (Denizli), Karahisar (Afyon), Demürlü (Karahisar), Antalya, Aksaray ve Alaiyye bölgeleri bulunmaktaydı.²⁷⁷ Moğol akınlarının Anadolu'yu tahrip etmeye başladığı dönemlerde devlete tabii olan bu bölgeler merkezden gönderilen emir, melik ya da devlet erkânı tarafından yönetiliyordu. Bu istilalar Selçuklu devletine tabii olan yerlerde yavaş yavaş yeni beyliklerin kurulmasına, dolayısıyla Selçuklu siyasi idaresinin bozulmasına neden olmuştur.

1258 Yılında Bağdat'ı zapt eden Hülagü, Türkiye Selçuklu Devleti yönetimini, kendisine bağlılıklarına göstermek için Tebriz'e gelen II. İzzeddin Keykavus ve Kılıçarslan arasında taksim ettirmiştir.²⁷⁸ Buna göre; Kızılırmak'ın doğusunda kalan

²⁷⁴ A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 177-178; O. Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, s. 280

²⁷⁵ M. Zengin, **Malatya**, s. 158

²⁷⁶ **Anonim Selçukname** s.51, Niğdeli Kadı Ahmed, **el-Veledü'l-Şefik** s.297; O. Çetin, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s.268

²⁷⁷ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.495-496

²⁷⁸ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.509. Bertold Spuler, **İran Moğolları**, s.64; M. Ferit-M. Mesut, **Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri**, s. 7

yerlerin yönetimi Rükneddin'e, batısında kalan yerler ise İzzeddin'e bırakılmıştır.²⁷⁹ 1261'de bu döneme damgasını vuran devlet adamları II. İzzeddin Keykavus'un veziri Karahisar'ın iktası verildiği Sahib Ata Fahreddin Ali, IV. Kılıçarslan'ın veziri Muineddin Süleyman Pervâne olmuştur.²⁸⁰

2.8. Muineddin Süleyman Pervâne'nin Tahakkümü Döneminde Karahisar

Selçuklu devlet adamlarından Muineddin Süleyman Pervâne²⁸¹ Selçuklu Devleti tarihinde bir döneme adını verdirecek düzeyde başarılı bir devlet adamı olmuştur. Babası II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in veziri Mühezzebüddin Ali ed-Deylemi'dir. Muineddin Süleyman ilk siyasi deneyimini babası ile yaşamıştır. Mühezzebüddin 1243 yılında Moğollar ile barış yapmak için Mugan'a gittiğinde oğlunu da yanında götürmüştür. Kaynaklarda, aldığı ilk görevin Tokat Emirliği olduğu kayıtlıdır. Daha sonra Moğollardan Baycu Noyan'ın desteği ile Erzincan Subaşılığına getirilmiştir.²⁸² Önceleri II. İzzeddin Keykavus'un önemli adamlarından biriyse de II. İzzeddin Keykavus'un Sultanhanı savaşında Moğollara yenilip kaçması üzerine, IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı tahta çıkarmıştır.²⁸³ Bu sırada Muineddin Pervane Sâhib Ata Fahreddin Ali'yi vezirlik teklifi yaparak yanına çekmiştir.²⁸⁴ Moğolların müdahalesi üzerine de IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın veziri olmuştur. IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın eğlenceye düşkünlüğü ve dirayetsiz yönetimi sebebiyle idareye Muineddin Pervâne adını daha sık söz ettirmeye başlamış, birçok görüşme ve anlaşmada Selçuklu Devleti lehine kararlar almıştır. Muineddin Pervâne devlet yönetiminde daha fazla söze Sâhib olma ve daha da ileri giderek devlet idaresini tek başına ele almak düşüncesi ile hareket ettiği için bu desteği Moğollardan alarak onlarla iş birliği içerisinde olmuştur. Moğollar da Selçuklu Devletini kendi hâkimiyetleri altına alabilmek için Muineddin Pervâne'yi kendi çıkarları doğrultusunda kullanma çabası içerisinde hareket etmişlerdir.²⁸⁵

²⁷⁹ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye II*, s. 148

²⁸⁰ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye II*, s. 149; Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s.47; A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 184; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.510.

²⁸¹ Türkiye Selçuklu Devletinde "Pervane" mülk, arazi, akta işleri ile uğraşan, bunlarla ilgili olan tayin, tahrir işlerini yapan, menşur ve beratları hazırlayan kişidir. Muharrem Kesik, "*Muînüddin Süleyman Pervâne*", *TDVİA*, C. XXXI, s. 91-93

²⁸² M. Kesik, "*Muînüddin Süleyman Pervâne*", s. 91-93

²⁸³ Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman*, Ankara 1970, s.66

²⁸⁴ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye II*, s. 156; Ü. Bulduk, *XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib*, s.8

²⁸⁵ O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s.271

Selçuklu devletindeki iç karışıklık ve saltanat mücadeleleri devam ederken Trabzon'daki Komnenoslar 1259 yılında Sinop'u ele geçirmişlerdir.²⁸⁶ Selçuklu Devleti'nin Karadeniz'in en mühim ticaret noktası Sinop'u kurtarmaları gerekiyordu. Kılıçarslan ve Pervâne Moğol tahtına yeni çıkan Abaka Han'a kıymetli hediyeler yollayarak Sinop'un kurtarılması için müsaade istemişlerdir. Muineddin Pervâne askerlerini toplayarak Sinop üzerine yürüdü ve uzun süren muhasara sonunda 1266'da Sinop yeniden fethetmiştir.²⁸⁷ Muineddin Pervâne Sinop'un fethinden sonra Kılıçarslan'dan Sinop'un temlikini istemiştir. Kılıçarslan hiçbir padişahın bir şehri bir kimseye bağışlamayacağını söylese de Moğollara dayanarak devleti ele geçiren Pervâne'ye karşı gelemeyince Sinop şehrini Muineddin Pervâne'ye temlikname olarak vermek zorunda kalmıştır.²⁸⁸ Böylece ileride-1277'de-Sinop merkez olmak üzere Pervâneoğulları beyliği kurulmuştur.²⁸⁹ Muineddin Pervâne'nin kurmuş olduğu otoriten Kılıçarslan rahatsız olmuştur. Kılıçarslan'ın kendisinden rahatsız olduğunu duyan Muineddin Pervâne, Abaka'dan yarlık alarak Moğollarında desteğiyle sultan Kılıçarslan'ı 1266'da boğdurarak öldürtmüştür.²⁹⁰

Kılıçarslan'ın öldürülmesinden sonra, Muineddin Pervâne ve Moğolların desteği ile III. Gıyâseddin Keyhüsrev tahta geçmiştir.²⁹¹ III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in çocuk yaşta olması Muineddin Pervâne'ye ve Moğollara Anadolu'da istedikleri gibi hareket etme fırsatı sunmuştur. Gıyâseddin Keyhüsrev tahta çıktığında devlet teşkilatının en üst makamı olan Vezirlik makamında Sâhib Ata Fahreddin Ali, Pervânelik makamında da Muineddin Süleyman görev yapmaktadır. Bu sırada Sâhib Ata Fahreddin Ali devlet yönetimindeki başarısından dolayı dikkatleri üzerine çekmiş, idareyi kontrollü bir şekilde yürütmüştür. Bunun karşılığında devlet yönetiminde etkili olan Muineddin Pervâne, vezir Sâhib Ata'nın İlhanlılarla olan diplomatik başarılarından dolayı ona Kütahya, Gurgurum, Akşehir ve Sandıklı bölgelerini tevcih etmiştir. Kendisine vezirlik görevinde olduğu için bu uç bölgelerin idaresi oğulları Taceddin Hüseyin ile

²⁸⁶ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s.182; O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s.250-251.

²⁸⁷ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.546; M. Uyar, "Moğol İstilas Döneminde Selçuklular", s. 428

²⁸⁸ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie II*, s. 165; E. Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s.144; M. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, s. 85; M. Ferit-M. Mesut, *Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*, s. 13

²⁸⁹ Muharrem Kesik, "Pervâneoğulları", *TDVİA*, C. XXXIV, s.245-246.

²⁹⁰ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie II*, s. 168-170; B. Spuler, *İran Moğolları*, s.65; N. Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman*, s.111-113

²⁹¹ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie II*, s. 170-171

Nusretüddin Hasan'a verilmiştir.²⁹² Daha önce İzzeddin'in Keykavus'un vezirliğine atanmadan önce Karahisar'ı ikta olarak alan Sahîb Ata, yavaş yavaş devlet üzerindeki nüfuzunu artırmıştır.

Vezaret makamında Fahreddin Ali bulunmasına rağmen Muineddin Pervâne sultan vekili olarak devletin işlerini kendi kontrolü altına almıştır. Muineddin Pervâne devletin yüksek makamlarına kendi yakınlarını atayarak kendi yetki ve kudretini korumuştur. Pervâne kendi menfaati doğrultusunda hareket ederek devletin idaresinde tek başına söz sahibi olmak amacıyla 1271 yılında Vezir Sâhib Fahrettin Ali'yi Kırım'da bulunan Sultan II. İzzeddin Keykavus ile mektuplaşarak Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev'e ihanetle suçlamış ve vezaret makamından azletmiştir. Bunun sonucunda Sâhib Ata'yı ve oğlu Taceddin Hüseyin'i hapse attırmıştır. Ancak daha sonra suçsuzluğu ispatlanıp hapis tutulduğu Osmancık kalesinden serbest bırakılmıştır. Bu serbest kaldığı dönemde bir sene boyunca sadece hayır işleri ile uğraşan Sâhib Ata daha sonra Moğol hanının desteğiyle 1275' de yeniden vezirlik makamına getirilmiştir.²⁹³

Devlete tek başına hâkim olmak isteyen Muineddin Pervane, etrafındaki devlet adamlarını etkisiz hale getiriyor ve Moğollara yaranmak için her yolu deniyordu. Bu amaçla Moğollara, devlet adamlarının kimi zaman Memlûk Sultanı Baybars ile iş birliğinde olduğunu söylüyor kimi zaman da II. İzzeddin Keykavus ile gizli bir iş birliği içinde olduklarını bildiriyordu. Ancak Abaka Han Anadolu'da görev yapan Noyanlardan Acay ve Samagar'dan halkın şikâyetçi olduğunu, Muineddin Pervane'den öğrenmiştir.²⁹⁴ Bu durumdan haberdar olan Acay Noyan, Pervâne'ye daha ağır baskılarda bulunmuştur. Bir süre sonra Abaka Han'la arası bozulan Muineddin Pervâne, Moğollara güvenmeyerek Memlûk Türk Devleti sultanı Baybars'a gizlice adamlarını yollayıp Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev ve Selçuklu hâkimiyetine dokunmaması şartı ve Moğolları Anadolu'dan uzaklaştırması amacıyla onu Anadolu'ya davet etmiştir.

²⁹² N. Kaymaz, **Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman**, s. 106; S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.278; A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 184

²⁹³ "İbn Bibi, **El Evamirü'l-Ala'ie II**, s. 171-174; A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s.184; E. Merçil, **Selçuklular-Makaleler**, s.225; Ali Öngül, **Anadolu Selçukluları**, İstanbul 2017, s.280; M. Ferit-M. Mesut, **Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri**, s. 14, 16

²⁹⁴ N. Kaymaz, **Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman**, s.127

Baybars, Pervâne'nin bu teklifini kabul edip uygun bir zamanda Anadolu seferine çıkacağını bildirmiştir.²⁹⁵

1275 yılında Abaka Han kardeşi Acay Noyan'ı görevden alarak Moğol kumandanlarından Toku Noyan'ı Anadolu'ya atadı. Abaka Han, Muineddin Pervâne başta olmak üzere Selçuklu beyleri ve devlet adamlarına Toku Noyan'ın izni olmadan herhangi bir hususta karar vermemelerini bildirmiştir. Böylece Muineddin Pervâne Moğolların nezdinde güven ve itibarını kaybettiği gibi Selçuklu Devleti yönetimi üzerinde yetkilerini de kaybetmeye başlamıştır.²⁹⁶ Abaka Han, Selçuklu Devleti ile akrabalık kurarak Anadolu'da Moğol hâkimiyetini daha da güçlendirmek amacı ile IV. Kılıçarslan'ın kızı Selçuk Hatun ile oğlu Argun Han'ı evlendirmek istemiştir. Muineddin Pervâne, Fahreddin Ali ve Selçuk Hatun ile birlikte Tebriz'e gidip Moğol Hanının sarayına gelini teslim etmişlerdir.

Muineddin Pervâne düğün için Abaka Han'ın yanına giderken bu sırada Anadolu'da bazı isyanlar görülmüştür. Anadolu Beylerbeyi Hatiroğlu Şerafeddin Moğollara karşı Kayseri Pınarbaşı'nda isyan ederek Memlûk Sultanı Baybars'tan yardım istemiştir.²⁹⁷ Baybars keşif amacı ile altı bin kişilik öncü kuvvetlerini Emir Bektut kumandasında Elbistan'a yollamıştır. Hatiroğlu Şerafeddin ve isyancılar buna sevinse de Baybars, Muineddin Pervâne'ye söz verdiği üzere yılsonunda gelebileceğini ordularının büyük bir kısmının Mısır'da olduğunu bildirmiştir. Ancak çok geçmeden Muineddin Pervâne, Fahreddin Ali, Abaka'nın kardeşi Mengü Timur, Toku ve Tudavun Noyanlar otuz bin kişilik Moğol ordusu ile 1276'da Anadolu'ya dönerek bu isyanı bastırmışlardır.²⁹⁸ Hatiroğlu Şerafeddin yakalanarak bazı Selçuklu beyleri ile birlikte idam edilmiştir. Hatiroğlu Şerafeddin sorgulandığı esnada Muineddin Pervâne ile Baybars'ın mektuplaşmalarını söyleyerek isyanın Pervâne'nin kışkırtmasıyla çıktığını

²⁹⁵ Muineddin Pervane, Baybars Dimaşk'ta iken ona Anadolu'ya gelmesi için kalabalık bir heyet yollamıştı. Bu heyetin içinde Pervane'nin oğlu Âlaeddin Ali, Taceddin Kelvâ, Amasya Sahibi el-Hoca Toruntay'ın oğlu Mahmud, Amasya hâkiminin oğlu Sinaneddin er-Rûmî'nin de aralarında olduğu yüz kişilik bir gruptu. Bkz. Murat Zengin, "Memlûk Türk Sultanlığı'nın Anadolu Hakimiyet Mücadelesi: Malatya'nın Zaptı (28 Nisan 1315)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXIII, S. 55, 2004, s. 91-120.

²⁹⁶ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s.145.

²⁹⁷ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye II*, s. 179-182; Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, s. 38-39

²⁹⁸ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 186; N. Kaymaz, *Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman*, s.150

söylemiş ancak yine de ölümden kurtulamamıştır. Bu ithamdan sonra Moğollar Anadolu'yu daha sıkı kontrol altına almışlardır.²⁹⁹

Memlûklü Sultanı Baybars, başta Muineddin Pervâne olmak üzere diğer devlet adamlarının davet mektuplarına göre sefere çıkmaya karar vermiştir. Anadolu'dan gelen davetler Baybars'ı kurtarıcı olarak gördüklerini göstermekteydi. Baybars bu sefere Selçuklu Devletinin en kudretli devlet adamı olan Muineddin Pervâne ile anlaşarak çıkmış, kalabalık ordusu ile 1277 yılında Elbistan'a gelmiştir.³⁰⁰ Memlûk ordusunun ilerlemekte olduğunu Kırşehir kışlağında öğrenen Toku ve Tudavun Noyanlar, Moğol, Selçuklu Gürcü ve Ermeni kuvvetlerinden oluşan kuvvetlerle Elbistan'a gelmişlerdir. Baybars'ın Akçaderbend'de öncü olarak gönderdiği ordu Moğol kuvvetlerini yenerek bozguna uğratmıştır. Çok geçmeden Baybars'ın ordusu ve Moğol kuvvetleri Elbistan ovasında karşı karşıya gelmişlerdir.³⁰¹ 15 Nisan 1277'de yaşanan savaş Memlûklerin mutlak bir galibiyetiyle sonuçlanmıştır.³⁰² Çok sayıda Moğol askeri esir edildiği gibi pek çoğu da öldürülmüştür. Bu karşılaşmada savaşmayan Selçuklu kuvvetlerinin bazıları Baybars'ın ordusuna katılmıştır.³⁰³

Moğolların yenilgisi üzerine intikam almalarından korkan Muineddin Pervâne, Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev ve veziri Sâhib Fahreddin Ali ve bazı devlet adamları ile birlikte önce Kayseri'ye oradan Tokat'a çekilmişlerdir.³⁰⁴ Baybars, Elbistan Savaşı'nın ardından Kayseri'ye ulaşmıştır. Kayseri şehrinde takdir ve tebrikler ile karşılanan Baybars törenle Selçuklu tahtına oturmuştur.³⁰⁵ Muineddin Pervâne, Baybars Kayseri'de tahta çıktıktan sonra kendisine elçi yollayıp tebrik etmiştir. Baybars ise kendisine çağırıp makamına oturmasını bildirmiştir. Ancak Muineddin Pervâne kendisinden bir müddet izin istemiştir. Muineddin Pervâne, Moğol korkusu ile Kayseri'ye gitmiyor bu esnada Abaka Han'la ilişkilerini iyi tutmaya çalışıp ona sadakat ve bağlılığını bildiriyordu. Fakat Abaka Han Pervâne'nin iki yüzlü davranmasını sebep

²⁹⁹ O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s.271-272; Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman*, s.143-146

³⁰⁰ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 187; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, İstanbul 2015, s.53

³⁰¹ Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman*, s.153; Faruk Sümer, "Abaka", *TDVİA*, C. I, s.8.

³⁰² Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, s. 46-47; Kazım Yaşar Koprman, "Baybars I", *TDVİA*, C. V, s. 221-223; M. Ferit-M. Mesut, *Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*, s. 17

³⁰³ Fuad Köprülü, "*Baybars I*", *MEB İA*, C. II, s. 351-361; N. Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman*, s.137-143

³⁰⁴ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye II*, s. 196; Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s.88; İbn Abdüzzâhir, *Katibinin Gözünden Sultan Baybars*, (çev. Aydın Usta), İstanbul 2021, s. 332-333.

³⁰⁵ Niğdeli Kadı Ahmed, *El-veledü's-Şefik*, s. 445

sunarak Anadolu'ya büyük bir orduyla harekete geçmiştir. Pervâne'nin kendisine katılmasını isteyen Baybars yaklaşık iki hafta Kayseri'de kaldıktan sonra erzak sıkıntısı ve Abaka Han'ın yaklaşan büyük ordusu haberiyle Dimaşk'a dönmek zorunda kalmıştır.³⁰⁶

Baybars Kayseri valisi olarak Seyfeddin Çalış'ı vali olarak tayin ettikten sonra yola koyulmuştur. Baybars'ın gideceğinden haberdar olan Muineddin Pervâne kendisine elçi yollayarak kalmasını teklif etmiştir.³⁰⁷ Ancak Muineddin Pervâne'nin kararsız tutum ve davranışları sebebiyle sözünde durmadığını söyleyerek elçinin teklifini reddetmiştir. Pervâne'nin iki yönlü siyaseti Baybars'ın Moğolları Anadolu'dan atma girişimini sonuçsuz bırakmıştır. Moğolların baskısı bundan sonra daha da artmıştır.³⁰⁸ Muineddin Pervâne'nin Moğolların Anadolu'da tahakkümünü sürdürdüğü dönemlerde kendi başına hareket etmesi, birçok sorumluluğu da üzerine almasına neden olmuştur. İlhanlılarının Anadolu'da bulunduğu dönemde onların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ekonomiyi diri tutmaya çalışmıştır. Bu sırada devletin uç bölgeleri de artık savaşacak durumda değildi. Eskişehir (Dorylaion), Lâdik (Denizli), Honas, Amoriom ve Karahisar bölgelerine yerleşen Selçukluya tabii Türkmenler ve beyler buraların güvenliğiyle meşgul olmaktaydı. Sahibataoğullarından Şemseddin Mehmed Karahisar bölgesinin ve şehirde bulunan kalenin güvenliği ile sorumluydu. Şemseddin Mehmed bölgede sürekli Danişmendoğullarının saldırılarına maruz kalmıştır. Babası Nusretüddin Hasan'ın vasiyetiyle Şemseddin Mehmed yöneticilik yapmıştır.³⁰⁹ 1287'de Danişmendoğullarıyla yaptıkları bir savaş sonucunda hayatını kaybetmiştir. Bu tarihten sonra Karahisar'da Şemseddin Mehmed Beyin küçük kardeşi Muzafferüddin Devle Bey'in Serleşkerlik görevine geçtiği bilinmektedir.³¹⁰ Muzafferüddin Devle, devlete karşı gelen birçok beye karşı savaşlarda yer almıştır. Bu başarılarından ki kendisine Karahisar'ın yanına Lâdik (Denizli) yöresi de verilmiştir. Selçuklu devletinin 1299 yılına kadar varlığına kadar Muzafferüddin Devle Karahisar'ın yönetimini sürdürmüştür.³¹¹

³⁰⁶ Jean-Paul Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, (çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket), İstanbul 2001, s.376.

³⁰⁷ A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 187; İbn Abdüzzâhir, **Sultan Baybars**, s.336

³⁰⁸ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.566.

³⁰⁹ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.302-303; A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 299

³¹⁰ A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 190

³¹¹ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.303-304.

Selçuklu Sultanı Gıyâseddin Keyhüsrev, Muineddin Süleyman, vezir Fahreddin Sâhib Ata ve diğer devlet adamları Tokat'a çekilmiştir. Abaka, Elbistan Savaşı'ndaki mağlubiyet üzerine otuz bin kişilik ordusu ile Anadolu'ya gelmiştir. Gıyâseddin Keyhüsrev, Muineddin Pervâne ve Fahreddin Sâhib Ata da Abaka Han'a katılarak savaşın yapıldığı Elbistan'a gelmişler muharebe alanını gezmişlerdir. Cesetlerin arasında Toku ve Tudavun'un da bulunduğu birçok Moğol cesedini gören Abaka Han çok üzölmüştür.³¹² Buna karşılık hiçbir Selçuklu askerinin ölmeydiğini görünce oldukça hiddetlenerek Muineddin Pervâne'nin kendisine ihanet ettiğini anlamıştır. Selçuklu askerlerinin savaşa girmeden bölgeden ayrıldıklarının kanısına varmıştır. Bunun üzerine Abaka Selçuklu devleti şehirlerinin yağma ve tahrip edilmesini ve halkının öldürölmesi emrini vermiştir. Abaka'nın Veziri olan Şemseddin Cüveyni, bazı şehirlerin tahrip edilmesini engelleyemese de Sivas'ın tahribini önlemiştir.

Abaka Han Anadolu'nun yönetimini Kardeşi Kongurtay Noyan'a bırakmış onu özellikle Karamanlılarla mücadelede görevlendirmiştir.³¹³ Azerbaycan'a giderken yanında Muineddin Pervâne ve Vezir Fahreddin Ali olduğı halde yol üzerindeki şehirleri ilçeleri yağma ve tahribattan geçirmiştir. Han gidiş yolunda Muineddin Pervâne' den Tokat'taki mallarının müsaderesini ve iktası olan Şebinkarahisar'ında teslimini istemiştir. Abaka Han ordusu ve beraberindekiler ile İlhanlıların yazlık merkezi olan Van gölünün kuzeyindeki Aladağ'a gitmiştir. Burada Moğol Noyanları ile Muineddin Pervâne'nin durumunu istişare etmiştir. Vezir Fahreddin Sâhib Ata'nın kurtarma girişimlerine rağmen 2 Ağustos 1277 yılında Muineddin Süleyman Pervâne Aladağ'da idam edilmiştir.³¹⁴

2.9. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı Sürecinde Karahisar

Hatiroğlu Şerafeddin isyanı ile başlayıp Baybars ve Abaka'nın Anadolu'ya yapmış olduğı seferlerle devam eden kaotik gelişmeler Selçuklu devletinde düzenin

³¹² R. Fazlullah, *Camiu't- Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, Ankara 2013, s.113.

³¹³ R. Fazlullah, *Camiu't- Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, s.114; N. Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman*, s.154

³¹⁴ Bertold Spuler, *İran Moğolları*, s.85; Zehra Odabaşı, "Pervane Oğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, (ed. Haşim Şahin), Ankara 2017, s.397, A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. S. 188; O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s. 274; Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman*, s. 175-179; M. Ferit-M. Mesut, *Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*, s.18

bozulmasına neden olmuştur.³¹⁵ Moğollar, Selçuklu devletinin yönetimine el koymuştur. Moğolların güvenini kazanan vezir Sâhib Fahreddin Ali, Selçuklu Devletini ayakta tutmaya çalışarak ve Moğol hâkimiyetine dayanan yönetimi korumaya gayret etmiştir.

Hatıroğlu Şerafeddin isyanının bastırılması ile Moğolların baskı ve zulmüne karşı direnmeyi Karamanoğulları üstlenmiştir. Karamanoğlu Mehmed Bey, Baybars'tan gördüğü destek ile isyan hareketine başlamış Ermenek, Mut, Silifke ve Anamur'da bulunan Moğolları tamamen ortadan kaldırmıştır.³¹⁶ Selçuklu Devletinin Ermenek Selçuklu Valisi tayin ettiği Bedreddin İbrahim'i de Göksu geçidinde bozguna uğratarak pek çok ganimet elde etmiştir.³¹⁷ Karamanlılar bu başarı üzerine daha da kuvvetlenerek Eşref ve Menteşoğulları ile bir ittifak yapıp hâkimiyet alanlarını genişletmişlerdir. Mehmed Bey, Eşref ve Menteş beyleri ile ittifak ederek Aksaray'ı kuşatmış; ancak başarılı olamamıştır.

2.9.1. Sahîbataoğulları Beyliği Devrinde Karahisar

Muineddin Süleyman Pervâne, Moğol tahakkümü döneminde kendisine yakın olan isimleri devlet kadrolarına atamak suretiyle Türkiye Selçuklu Devleti'ni ayakta tutmayı başarmıştır.³¹⁸ Sahîb Ata Fahreddin Ali'nin oğulları da Pervane'ye yakın isimler olarak bu dönemden itibaren ön plana çıkmışlardır.³¹⁹ Uç emirliği, Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin oğullarından Taceddin Hüseyin ve Nusretüddin Hasan'a tevcih edilmiştir.³²⁰ Ayrıca Kütahya, Sandıklı, Beyşehir, Akşehir ve Karahisar çevresi kendilerine ikta olarak verilmiştir.³²¹ 1258-1259'da Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus, Sahîb Ata Fahreddin'i emir-i dâdlık makamından niyâbet makamına tayin

³¹⁵ **Tarih-i Al-i Selçuk Anonim Selçuknâme**, (haz. Halil İbrahim Gök- Fahreddin Çoşguner), s.48 Mustafa Uyar, “*Moğol İstilası döneminde Selçuklular*” **Selçuklu Tarihi El kitabı**, (ed. Refik Turan), Ankara 2018, s.430.

³¹⁶ Niğdeli Kadı Ahmed, **El-veledü's-Şefik**, s.62.

³¹⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara 1988, s.4.

³¹⁸ A. Sevim- Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s.182; M. Uyar, “*Moğol istilası döneminde Selçuklular*”, s.427.

³¹⁹ Dönemin bazı ana kaynaklarında Sahîb Ata Fahreddin'in Nusretüddin Hasan ve Taceddin Hüseyin'den başka daha iki oğlu olduğu kaydedilmiştir. Bu bilgi 1277 tarihlidir. Bkz. İbn Bibi, **El Evamirü'l- Ala'ie**, s. 170; O. Turan, **Türkiye Selçuklular Hakkında Resmi Vesikalar, Metin, Tercüme ve Araştırmalar**, Ankara 2014, s.146.

³²⁰ Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s. 56; M. Altay Köymen, **Büyük Alaeddin Keykubad ve Zamanı**, s.352.

³²¹ İbn Bibi, **El Evamirü'l-Ala'ie II**, s.176; S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.275-277; A. Öngül, **Anadolu Selçukluları** s.300.

etmiştir.³²² Bir süre sonra da vezirlik makamına kavuşmuştur. 1271'de Muineddin Pervâne ile arası açılan Sâhib Ata Fahreddin Ali oğlu Taceddin ile beraber hapsedilmiştir.³²³ 1274'de beraat eden Sâhib Ata Fahreddin'e vezirlik makamı geri verilmiş ve oğullarına da Lâdik (Denizli), Honoz ve Akçahisar subaşılıkları verilmiştir.³²⁴ 1277'den itibaren Devletin içindeki kargaşa tahtın boş kalmasını ve emirlerin bağımsız hareket etmesini sağlamıştır.

Tahttaki boşluğu fırsat bilen Karamanoğlu Mehmed Bey Konya'ya ilerlemiştir. Sâhib Ata Fahreddin'in oğulları Konya'da çıkan karışıklık sebebiyle Karahisar'a çekilince Konya savunmasız kalmış ve Karamanlılar büyük bir Türkmen kuvvetiyle Konya'yı yağmalamaya başlamışlardır. Karamanoğlu Mahmed Bey, Kırım'da ölen II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğunu iddia ettiği Alaeddin Siyavuş'u Selçuklu Sultanı ilan etmiştir.³²⁵ Karamanoğlu Mehmed Bey, Selçuklu başkenti Konya'nın Alaeddin Siyavuş'a teslimini istemiştir.³²⁶ Ancak şehrin teslimini kabul etmedikleri için 14 Mayıs 1277'de Konya'yı ele geçirerek kaynaklarda Cimri olarak anılan Alaeddin Siyavuş'u Ebûl Feth lakabıyla Selçuklu tahtına oturtturmuştur.³²⁷ Kendisini de veziri ilan etmiştir.³²⁸ Tahta çıkma töreninin ardından Selçuklu Devlet adamları Alaeddin Siyavuş'a biat ederek adına para bastırıp hutbe okutmuşlardır.³²⁹

Yeni Sultan Alaeddin Siyavuş ve Karamanoğlu Mehmed Bey'in ilk başarısı kendisi üzerine harekete geçen Sâhib Ataoğulları'na karşı olmuştur. Fahreddin Sâhib Ata'nın oğulları Taceddin Hüseyin ve Nusretüddin Hasan Germiyanogulları beyliğine

³²² Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s. 45; Ayrıca Sahib Ata'nın 1255 yılında emir-i dâd'lık makamında bulunduğu sırada Moğol ordusunun erzak tedariki için satın aldığı kayıtlar mevcuttur. Bu durum onun devlet işlerinde ne derece önemli bir makamda olduğunu göstermektedir. Bkz. M. Akdağ, **Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi**, s. 42

³²³ Sahib Ata Fahreddin'in hapsedildiği kale kaynaklarda Karahisar yakınlarında yer alan Osmancık Karahisar'ı kalesi olarak geçmektedir. Bkz.İbn Bibi, **El Evamirü'l-Ala'îye II**, s.175; S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.278; El-Ömerî, **Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım Mesâlikü'l-Ebsâr**, s.158; O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.551; Ü. Bulduk, **Karahisar-ı Sahib**, s. 8.

³²⁴ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.278; O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.551; E. Merçil, **Selçuklular- Makaleler**, s.225;

³²⁵ İbn Bibi, **El Evamirü'l-Ala'îye II**, s.201-203; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, s.307-308.

³²⁶ Aksarayî, **Müsâmeretü'l- Ahbar**, s.96; Anonim **Selçuknâme**, s. 49-50

³²⁷ A. Sevim- Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s.189; Erdoğan Merçil, **Müslüman- Türk Devletleri Tarihi**, s.148; Nezih Aykut, "**Türkiye Selçuklu Sultanı Siyavuş (Cimri)'un Sikkeleri**", **Belleten**, S. 203, Ankara 1988, s. 475-482; Mustafa Akkuş, "**Karamanoğullarının Moğol Tahakkümüne Karşı Mücadeleleri**", **Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu- II Karamanoğulları Beyliği II**, (ed. yayını), Ekim 2016, s.320-337.

³²⁸ İbn Bibi, **El Evamirü'l-Ala'îye II**, s. 209

³²⁹ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 579; İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s.5.

para dağıtarak asker toplayıp Konya'ya doğru hareket etmişlerdir.³³⁰ Alaeddin Siyavuş ve Mehmed Bey de Akşehir'e doğru yola çıkmışlar ve onları 26 Mayıs 1277'de ağır bir yenilgiye uğratmışlardır.³³¹ Bu karşılaşmada Taceddin Hüseyin ve Nusretüddin Hasan hayatını kaybetmiştir.³³² Karamanlılar çarpışmalarda birçok devlet adamını öldürdükten sonra Haziran 1277'de Karahisar üzerine yürüdülerse de Karahisar kalesini alamamışlardır.³³³ Konya'ya dönen Alaeddin Siyavuş ve Mehmed Bey, Moğol şehzadesi olan Kongurtay, Sâhib Fahreddin Ali ve Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in başında olduğu Moğol ve Selçuklu ordusunun Konya'ya doğru harekete geçtiği haberini almışlardır.³³⁴ Bu ordu karşısında duramayacağını anlayan Germiyanlı Mehmed Bey, Alaeddin Siyavuş ile birlikte Konya'yı terk etmişlerdir. Selçuklu ve Moğol kuvvetleri Mehmed Bey'in izini sürmeye devam etmiş ve Mehmed Bey Mut ovasında yakalanarak öldürülmüştür.³³⁵ Alaeddin Siyavuş ise bu arada o bölgeden kaçmıştır. Kış mevsiminin yaklaşması Siyavuş'un lehine olmuş ve bağımsız hareket etme imkânı bulmuştur. Kendine merkez olarak ise Karahisar'ı seçmiştir. Karahisar, Sahîb Ataoğullarının iktâsı olduğu için Sahîb Ata Fahreddin, Siyavuş'a engel olmak istemiştir. Şehrin Moğollar tarafından yağmalanmasını istemeyen Sahîb Ata Fahreddin Ali bu amaçla Kongurtay'dan özel izin alarak şehri savunmak için harekete geçmiştir. Kayseri'den Ankara'ya gelen Sahîb Ata, ardından Selçuklu emirlerini ve bazı Türkmen beylerini bir araya toplayarak Amorium yakınlarındaki Türkeli ve Yedi Kapıdan geçerek Siyavuş'un ordusu üzerine yürümüştür.³³⁶ Bu sırada Siyavuş'un ordusu Pınarbaşı mevkiinde bulunuyordu. Nihayetinde iki ordu 1278/79 tarihinde karşılaştılar.³³⁷ Siyavuş güçlü Türkmen ordusu karşısında tutunamayıp yenilgiye uğramış ve esir düşmüştür. Ardından

³³⁰ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye II*, s.205-206; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 95; M. Çetin Varlık, *Germiyan-Oğulları Tarihi*, Ankara 1974, s.17; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, *Malazgirt'ten Vatana*, s.309.

³³¹ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye II*, s. 204; C. Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", s. 337; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.40; M. Ferit-M. Mesut, *Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*, s. 20; M. Uyar, "*Moğol İstilas Döneminde Selçuklular*", s.433.

³³² İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye II*, s.211; M. Ferit-M. Mesut, *Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*, s. 20

³³³ A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 190

³³⁴ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 82; R. Fazlullah, *Camiu't- Tevarih (İlhanlılar Kısım)*, s.130; A. Sevim- Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s.191

³³⁵ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye II*, s.215-216; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.6-7; Niğdeli Kadı Ahmed, *El-veledü's-Şefik*, s.62; Mustafa Akkuş, "*Karamanoğullarının Moğol Tahakkümüne Karşı Mücadeleleri*", s. 331-332.

³³⁶ M. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, s. 66

³³⁷ Niğdeli Kadı Ahmed, *El-veledü's-Şefik*, s.63; M. Çetin Varlık, *Germiyan-Oğulları Tarihi*, s.18; O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s. 274-275

derisi yüzölerek içine saman doldurulup şehir şehir gezdirilmiştir.³³⁸ Siyavuş'un ölümünün ardından Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev otorite boşluğunu doldurmak ve çıkan isyanları bastırmak için Karahisar, Sandıklı ve Şuhud civarında bulunmuştur. Bu süre içinde isyancıları itaate davet ederek, aman dileyenleri affedip Konya'ya geri dönmüştür.³³⁹

2.10. Selçuklu Devletinde Moğol Tahakkümü

Abaka Han, Muineddin Pervâne'nin ölümünden sonra Anadolu'ya kardeşi Kongurtay ve veziri Şemseddin Cüveyni'yi atamıştır. Kongurtay Anadolu'da Karamanoğulları ile meşgul olurken vezir Şemseddin Cüveyni ise mali konular ile ilgileniyordu. Bir diğer tarafta Kırım'da bulunan II. İzzettin Keykavus tahta geçme ümidinden vazgeçmeyerek oğlu Mesud'un veliahtlığını ilan etmiştir.³⁴⁰ II. İzzeddin Keykavus bir süre sonra vefat etmiştir. Vefatının ardından oğlu Mesud 1280 yılında maiyetiyle birlikte Kayseri'ye gelmiştir.³⁴¹ Bu sırada Kastamonu uç beyi olan Çobanoğlu Muzafferüddin Yavlak, Mesud'u alarak önce Moğol valisi olan Samagar Noyan'ın ardından da Abaka Han'ın yanına götürmüştür.³⁴² Abaka Han kendisine Erzurum, Erzincan, Sivas, Diyarbakir ve Harput vilayetlerini tahsis edip Tebriz'de yanında tutmuştur. Abaka Han 1282 yılında ölünce yerine Müslüman olan Ahmet Teküdar İlhanlı Devletinin başına geçerek³⁴³ Selçuklu Devletini III. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Gıyâseddin Mesud arasında taksim etmiştir.³⁴⁴ Ancak III. Gıyâseddin Keyhüsrev bu duruma razı olmayarak beraberinde Kongurtay ve Vezir Sâhib Ata Fahrettin olduğu halde Ahmet Teküdar'ın huzuruna çıkmak için yola koyulmuştur. Bu sırada İlhanlı devletinde Kongurtay ve Argun Han arasında yaşanan saltanat mücadelesini Argun Han kazanarak Kongurtay öldürülmüştür³⁴⁵ Gıyâseddin Keyhüsrev bir süre Erzurum'da bekledikten sonra mücadeleden galip çıkan Argun Han'ın huzuruna

³³⁸ Aksarayî, *Müsameretü'l- Ahbar*, s.102-103; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.586; A. Sevim Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 190; C. Cahen, *Osmanlılardan önce Anadolu*, s. 283-284. Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s.51-55; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, *Malazgirt'ten Vatana*, s.310.

³³⁹ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iyeye II*, s. 239; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.587

³⁴⁰ M. Uyar, "Moğol istilası Döneminde Selçuklular", s.434; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.598.

³⁴¹ Anonim *Selçuknâme*, s.51

³⁴² Cevdet Yakupoğlu, "Selçuklu Uç Beyliği: Çobanoğulları", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, (haz. Haşim Şahin), Ankara 2017, s.414.

³⁴³ Faruk Sümer, "Abaka", *TDVİA*, C. I, s.8.

³⁴⁴ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.599.

³⁴⁵ B. Spuler, *İran Moğolları*, s.91; Mustafa Akkuş, "Karamanoğullarının Moğol Tahakkümüne Karşı Mücadeleleri", s. 333; J. P. Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s.400.

varmış ancak Argun Han, Selçuklu tahtına Tebriz’de bekleyen II. Gıyâseddin Mesud’u atamıştır.³⁴⁶ Gıyâseddin Keyhüsrev’i ise Ahmet Teküdar ve Kongurtay ile iş birliği yaptığı düşüncesiyle tahtan indirdikten sonra Erzincan’a yollayarak 1 Mart 1284’de yayınını kırıyla boğdurmuştur.³⁴⁷ II. Gıyâseddin Mesud önce Kayseri’de ardından da Konya’da 1284 yılında tahta çıkmıştır.³⁴⁸

2.10.1. II. Gıyâseddin Mesud Döneminde Karahisar

Sultan II. Gıyâseddin Mesud, Şubat 1284’de Konya’ya gelerek Selçuklu tahtına çıkmıştır. Mesud’un tahta çıkışı Konya’da büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Ancak Sultan Mesud da önceki Selçuklu sultanları gibi Moğol baskısı karşısında yetersiz kalmıştır. Selçuklu devlet adamları Sâhip Ata Fahrettin Ali ve Muineddin Pervâne’nin yeğeni İzzeddin Muhammed vezir ve beylerbeyini makamlarını muhafaza etseler de makamlarını Moğol tahakkümü altında koruyabilmişlerdir.³⁴⁹

Argun Han, Anadolu’da Moğol birliklerinin başında Samagar Noyan’ı tutuyordu. 1285 yılında Türkmen hareketlerini durdurmak için kardeşi Geyhatu’yu 20 bin kişilik bir Moğol ordusuyla Anadolu’ya yollamıştır. Bu Moğol ordusu Erzincan da yaylak ve kışlak olarak konaklamıştır. Moğol askerlerinin her türlü ihtiyaçları Selçuklu Devletinin hazinesinden karşılanmıştır. Bu sebeple devletin hazinesi boşalmış Vezir Sâhib Fahrettin Ali bir kısım giderleri Karahisar’da bulunan kendi hazinesinden karşılamak zorunda kaldığı gibi borca dahi girmiştir.³⁵⁰ Fakat bu esnada Selçuklunun başkentinde saltanat anlaşmazlığı çıktığı bilinmektedir. Sultan II. Gıyâseddin Mesud Moğollar aracılığıyla Selçuklu tahtını elde edince Anadolu’ya gelmiş, Sahîb Ata tarafından Kayseri’de karşılanmış ve oradan Konya’ya gelip tahta çıkmıştır. Ancak III. Gıyâseddin Keyhüsrev’in annesi Selçuklu devletini iki oğlunun³⁵¹ ve II. Gıyâseddin Mesud arasında paylaştırılmasını istiyordu; bunun için Karamanoğlu Güneri Beye Beylerbeyliğini, Eşrefoğlu Halil Bey’e saltanat naipliğini vaat ederek onları Konya’ya davet etmiştir.³⁵²

³⁴⁶ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.602.

³⁴⁷ E. Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 149; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.600.

³⁴⁸ M. Kesik, “*Mesud II*”, *TDVİA*, C. XXIX, s.342-344.

³⁴⁹ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.603; O. Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, s. 277-278

³⁵⁰ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.603

³⁵¹ Elimizdeki Selçuklu kaynaklarında bu iki oğlanın ismi zikredilmemektedir.

³⁵² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.7; Sait Kofoğlu, “*Eşrefoğulları*”, *TDVİA*, C. XI, s. 484-485.

Vezir Sâhib Ata'nın çabasına rağmen anlaşma olmadı ve iki taraf arasında çatışma başlamıştır. Karamanlı ve Eşrefoğullarının desteğiyle Gıyâseddin Keyhüsrev'in çocukları 1285 yılında Konya tahtına oturtulmuştur. Yaklaşık 20 gün Konya'da kalmışlardır.³⁵³ Sultan Mesud Kayseri'ye kaçmak zorunda kalmıştır. Fakat Vezir Sâhib Ata'ya mensup Has Balaban kuvvetleri Konya'ya gelerek duruma el atmışlardır. Keyhüsrev'in annesi ve adamları şehirden kaçmışlardır. Sultan II. Mesud Keyhüsrev'in annesini ve oğullarını yakalatarak Argun Han'a göndermiş ve yapılan muhakeme sonucunda bu çocukların Keyhüsrev'in çocukları olmadığı tespit edilmesi üzerine başları kesilip Türkmenlere gönderilmiştir. Bununla beraber valide sultanı Sivrihisar'a göndermiştir.³⁵⁴

Bu olaylardan sonra Geyhatu, Nisan 1286 yılında karışıklık içinde bulunan Konya'ya gelmiştir. Ardından Sultan Mesud 'da Konya'ya gelmiştir.³⁵⁵ Karamanlılar bölgede sakin bir hayat sürüyorlardı. Ancak Germiyanlılar beyliğini kuvvetlendirmiş, Beyşehir (Gargurum) ve civarını yağmaya başlamışlardır.³⁵⁶ Bunun üzerine Selçuklu ve Moğol kuvvetleri birlikte Germiyan Türkmenlerine karşı harekete geçmişlerdir. Ordu kumandanı olarak İlhanlılardan Napış Noyan bulunmaktaydı.³⁵⁷ Daha sonra Konya'ya gelen vezir Sâhib Ata Fahreddin de Beyşehir'e doğru harekete geçti. Germiyanlılar ani baskınla, birleşen Selçuklu ve Moğol kuvvetlerini bozguna uğrattılar. Daha sonra Selçuklu kuvvetleri yeniden toparlanmış ve Germiyanlılar üzerine saldırmışlardır. Bunun sonucunda Germiyanlı Türkmenler birçok ganimeti geride bırakarak kaçmak zorunda kalmışlardır.³⁵⁸

Sultan Mesud ordusunu toparlayarak yeniden Germiyanlıların üzerine yürümüştür. Germiyan beylerini yerinde bulamayınca vilayette bulunan mallarını yağmalayarak Kayseri'ye geri dönmüştür. Sultan Mesud'un Kayseri'ye geldiğini haber alan Germiyanlılar kumandanları Bozkuş Bahadır önderliğinde kuvvetlerini toplayarak Karahisar üzerine yürümüştür. Haberi alan Karahisar'daki Sâhib Ata'nın torunu Şemseddin Mehmed kendi kuvvetleriyle Germiyanlılara saldırmıştır.³⁵⁹ Ancak Bozkuş

³⁵³ Anonim Selçuknâme, s.53.

³⁵⁴ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.605.

³⁵⁵ Anonim Selçuknâme, s.55.

³⁵⁶ M. Ç. Varlık, *Germiyan-Oğulları Tarihi*, s.28; İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.40,

³⁵⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 64; Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, İstanbul 2017, s.351-352.

³⁵⁸ İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 2011, s.40.

³⁵⁹ İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.40.

Bahadır, Şemseddin Mehmed'i 1287'de öldürmüş askerlerini de mağlup etmiştir.³⁶⁰ Bu haber Sâhib Ata Fahreddin'e ulaşınca, Selçuklu Sultanından yardım istemiş, sultan Mesud ordusu ve Moğol askerleri ile birlikte Germiyanlılara karşı harekete geçmiştir. Büyük bir ordusunun üzerine gelmesi ile korkan Bozkuş Bahadır ve kuvvetleri oradan uzaklaşmışlardır. Sultan Mesud uç vilayetlerini ve Germiyan vilayetini yağmalayarak tekrar Karahisar'a gelmiştir. 15 Kasım 1287'de Konya'ya ardından Kayseri'ye dönmüştür.³⁶¹ Bu sırada Moğol ve Selçuklu kuvvetleri uç vilayetlerde bulunuyorlardı. Karamanoğulları da Tarsus'taki Ermenilere karşı harekete geçmişlerdir. Ermeni Kralı, bu durumu Geyhatu Han'a şikâyetinde bulunmuştur. Geyhatu, Sultan Mesud ve Vezir Sâhib Ata ile birlikte Karamanlılara karşı harekete geçmişlerdir. Ancak Karamanlılar sarp dağlara kaçtıkları için onları yakalayamamışlardır.³⁶² Birleşen Selçuklu-Moğol orduları, Karamanlıları bulamayınca 15 Ocak 1288 yılında Larende şehrini ve Karaman ülkesini tahrip etmişlerdir.³⁶³ Bütün bu isyan ve çatışmaların ardından Selçuklu-Moğol kuvvetlerinden çekinen, Germiyan ve Eşrefoğulları beyleri de 1288'de Konya'ya gelmiş Sultan Mesud'dan af dilemişlerdir. Sultana itaatlerini bildirip sulh yapmışlardır.³⁶⁴

II. Gyaseddin Mesud döneminde beyliklerin isyanları bastırılmıştır. Ancak yapılan akınlar Anadolu'da düzen ve asayiş bozmuş, Moğolların ağır vergileri ve zulümleri artmıştır. Özellikle Muineddin Süleyman Pervâne'nin ölümünden sonra, devletin tüm işlerini Sâhib Ata Fahreddin üstlenmişti. Pervâne'nin yürüttüğü mutlak hâkimiyet devri, Selçuklu sultanlarının etkisiz kalmasını sağlamış ve böylece devletin yönetiminde daha çok devlet adamları söz sahibi olmuştur. Sâhib Ata Fahrettin ise II. Gıyâseddin Mesud döneminde meydana gelen bu olaylar çerçevesinde en yetkili kişi konumuna yükselmiştir.³⁶⁵

2.10.2. Sâhib Ata Fahrettin Ali'nin Ölümü ve Moğolların Selçuklu Devletine El Koyması

1285 yılında Argun Han Anadolu'ya Geyhatu'yu göndermiş, Konya dışında her yeri yağmalatmıştır. Her geçen gün sayıları artan Moğol askerlerinin tüm ihtiyaçlarını

³⁶⁰ Anonim Selçuknâme, s.55; M. Ferit-M. Mesut, *Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*, s. 22

³⁶¹ *Tarih-i Al-i Selçuk Selçuknâme*, s.53; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.606.

³⁶² O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.606.

³⁶³ Metin Tuncel, "Karaman", *TDVİA*, C. XXIV, s.444-447.

³⁶⁴ M. Ç. Varlık, *Germiyan-Oğulları Tarihi*, s.30.

³⁶⁵ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.552.

karşılama için tedarik edilen bütçe ülkeyi felakete sürüklemiştir. Moğolların mali giderleri meselesi Sâhib Ata Fahreddin ile İlhanlıların adına hareket eden Muciriddin Emirşah'ın arasını açınca Argun Han, Sâhib Ata Fahrettin'i huzuruna çağırıştır. Argun Han'ın ağır vergi taleplerinden ve Anadolu halkının daha fazla ezilmesinden rahatsız olan Sâhib Ata Fahreddin Tebriz'den Konya'ya dönmüştür.³⁶⁶ Döndükten bir süre sonra ise 1288'de Akşehir'in Nadir köyünde vefat etmiştir.³⁶⁷ Sâhib Ata Fahreddin, Selçuklu vezirleri arasında emir-i dâd, saltanat naibliği ve vezirlik olmak üzere 40 yılı aşan hizmeti ile Moğol hâkimiyeti karşısında Selçuklu devletini korumuş, hazinesini hayır işlerinde kullanarak³⁶⁸ Ebû'l-Hayr (Hayır Babası) unvanı ile anılmıştır.³⁶⁹ Anadolu'da ata unvanını alarak "Sâhib Ata" lakabı, asıl adının önüne geçmiştir. Fahreddin Ali'ye henüz sağlığında iken Karahisar'ın ikta olarak verilmesinden dolayı şehre "Karahisar-ı Sahîb" de denilmiştir.³⁷⁰

Sâhib Ata Fahreddin'in ölümünden sonra vezirlik makamına Moğollar tarafından İranlı Fahreddin Kazvini atanmıştır.³⁷¹ Saltanat naipliği görevini Mucireddin Emirşah üstlenmiştir. Fahreddin Kazvini ve beraberinde Mucireddin Emirşah 1283 yılı sonlarında kalabalık bir İran topluluğu ile Anadolu'ya gelmişlerdir. Moğolların mali hususlarını yerine getirmek amacıyla halka ağır vergiler koyarak baskı ve zulüm yapmışlardır. Böylece Moğollar Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi, askeri ve mali işlerinin tamamında söz sahibi olmuşlardır. Fahreddin Kazvini, İran'dan gelen maiyetini Kayseri'den uçlara kadar uzanan batı vilayetlerinin idaresine yerleştirmiştir.³⁷² Ağır

³⁶⁶ Sahip Ata Fahreddin'in bu dönüşü hastalıklarla dolu olmuştur. Fazla düşünmekten ve kederden İshale tutulmuştur. Öyle ki günde elli kereden fazla tuvalete gittiğini ve doktor tedavisinin yeterli olmadığını kaydetmişlerdir. Bkz. **Anonim Selçuknâme**, s.56

³⁶⁷ Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s. 118; A. Sevim-Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s. 299; O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.607; Mustafa Uyar, "*Moğol istilası Döneminde Selçuklular*" s.435; A. Sevim- Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s.193; **Anonim Selçuknâme**, s.56; A. Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s.246.

³⁶⁸ Kaynaklarda Sahib Ata Fahreddin'i Sahib Hacı Ali olarak tanıtmaktadır. Onun okuma yazma olmayan bir ümmü olduğunu, yedi bin kadar hazine geliri olduğunu ve bunları hayır hasenat için kullandığını yazarlar. Bkz. El-Ömerî, **Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım Mesâlikü'l-Ebsâr**,

³⁶⁹ Z. Odabaşı, "*Sahib Ata Oğulları Beyliği*", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, s.209; O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.552.

³⁷⁰ İbn Bibi, **El-Evâmirü'l-Alaiyye II**, s. 176; C. Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", s. 330; İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey, ve Eğirdir'deki Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit, Oğulları Hakkında Malûmat**, İstanbul Devlet Matbaası, 1929, s. 4; Ü. Bulduk, **XVI. Asırda Karahisar-ı Sahîb**, s.60; O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.552; A. Öngül, **Anadolu Selçukluları**, s.281

³⁷¹ Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s. 117; M. Uyar, "*Moğol istilası Döneminde Selçuklular*", s.436

³⁷² **Anonim Selçuknâme**, s.57-58.

vergiler uygulaması, baskı, zulüm ve asayişsizlik sebebiyle halk yurtlarını bırakıp göçe başlamıştır. Bu durumundan şikâyetçi olan halk bir mektup yoluyla Fahreddin Kazvini ve Mucireddin Emirşah'ı Argun Han'a şikâyet etmişlerdir. Bunu göz önünde bulunduran Argun Han, Fahreddin Kazvini'yi Tebriz'e çağırarak 1291 yılında şehir meydanında kellesini vurdurmuştur.³⁷³ Emir Şah ise Sivas'ta yargılanmış muhakeme sonucu serbest bırakılmıştır. Daha sonra Kazvini yerine Anadolu'ya mali işleri yürütmek için Yavlak Arslan oğlu Nasıreddin tayin edilmiştir.³⁷⁴ Nasıreddin iyi huylu dürüst biri olarak halkın sevgisini ve Geyhatu'nun güvenini kazanmıştır.³⁷⁵ Fakat Argun Han'ın ölümü ile 1291'de İlhanlı hükümdarı olan Geyhatu Anadolu'dan ayrılmış ve Tebriz'e geri dönmüştür. Geyhatu'nun Tebriz'e geri dönmesi Anadolu'nun idaresinde bir boşluk meydana getirmiştir.³⁷⁶

Anadolu'da Moğol idaresi gittikçe düzeni bozuyor, Anadolu Beyliklerinin isyanları artıyordu. Sultan Mesud'un Kayseri'de bulunmasını fırsat bilen Karamanlılar, Halil Bahadır önderliğinde Konya'ya yürümüşlerdir. Savunmasız kalan Konya halkı Ladik'de bulunan Sâhib Ata'nın torununu yardıma çağırmıştır. Fakat bununla da baş edemeyince Sultan Mesud, durumu Geyhatu'ya bildirerek yardım istemiştir.³⁷⁷ Anadolu'ya gelen Geyhatu, kuvvetlerinin bir kısmını Akşehir civarındaki Menteşe iline sevk edip kendisi de kuvvetleriyle beraber Karamanlıların üzerine yürümüştür. İlhanlı hükümdarı Geyhatu'nun bu hareketi ile Karamanoğulları ve Menteşoğullarının ülkeleri büyük zarar görmüş, yağma ve tahrip edilmiştir. Yedi bin esir tutsak edilerek Konya'ya gönderilmiştir. Böylece bu Türkmen akınları ağır bir şekilde bastırılmıştır. Diğer tarafta II. İzzeddin Keykavus'un oğullarından IV. Kılıçarslan, Çobanoğullarından Muzaffereddin Yavlak Arslan ile birleşerek Kastamonu civarında İlhanlılara karşı harekete geçmiştir. Geyhatu, Sultan Mesud'u ve bazı kuvvetlerini göndererek isyanı bastırması, 1292'de yanında ganimetlerle İran'a geri dönmüştür. Geyhatu'nun geri dönmesi ile Karamanlı ve Eşrafoğulları beyleri tekrar harekete geçerek Gavele kalesini yağmalayıp yeniden Konya üzerine yürümüşlerdir.³⁷⁸

³⁷³ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.610.

³⁷⁴ E. Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 150.; M. Uyar, "*Moğol istilası Döneminde Selçuklular*", s.436.

³⁷⁵ Anonim *Selçuknâme*, s.59.

³⁷⁶ A. Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s.250.

³⁷⁷ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.620; Anonim *Selçuknâme*, s.61-62.

³⁷⁸ M. Çetin Varlık, "*Anadolu Beylikleri*", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. X, s. 55-57

Bu sıralarda Anadolu Selçuklu Devletinde Türkmen isyanları devam ederken İlhanlı devletinde saltanat mücadelesi için iç isyanlar baş göstermiştir. Hülagü'nun torunu Baydu, Geyhatu'yu tahttan indirip öldürerek 1295'de tahta geçmiştir.³⁷⁹ Ancak kendisi saltanatta bir yıl kaldıktan sonra Argun Han'ın oğlu Gazan Han, İlhanlı tahtına geçmiştir.³⁸⁰ Fakat bu sırada Anadolu'ya tayin edilen Moğol Noyanları ard arda isyan ederek öldürülmüşlerdir. Bunlardan ilki Baltu Noyan'dır. İlhanlılara karşı isyan hareketlerinde bulunmuş ve Selçuklu Sultanı II. Mesud'un Gazan Han'ın huzuruna gitmesini engellemiş, onu bir süre yanında tutmuştur. Fakat bundan bir netice elde edemeyince Baltu Noyan, Gazan Han tarafından 1297'de idam ettirilmiştir. Ancak Selçuklu Sultanı Mesud, Gazan Han'ın huzuruna çıksa da gecikme sebebiyle tahttan indirilerek Hamedan'a sürülmüştür.³⁸¹

2.10.3. III. Alaeddin Keykubat'ın Saltanatı (1298-1301) ve Selçuklu Devletinin Yıkılışı

Sultan II. Mesud'un tahttan indirilerek Hamedan'a sürülmesinin ardından taht iki yıl boş kalmıştır. II. Mesud'un yeğeni olan III. Alaeddin Keykubat 1298 yılında İlhanlılar tarafından Selçuklu tahtına getirilmiştir.³⁸² Vezirliğe Tebrizli Şemseddin Lakuşi, Moğol ordularının başına ise Bayancar Noyan getirilmiştir.³⁸³ Diğer taraftan Anadolu'ya Bayancar Noyan'ın atanmasına tepki gösteren Sülemiş, 1299'da Gazan Han'a isyan etmiş, Karamanoğulları ile anlaşarak Sivas'ı kuşatmıştır. Fakat bir süre sonra Gazan Han ordusunu Erzincan Akşehir taraflarına göndererek Sülemiş'i bozguna uğratmıştır. Sülemiş de kaçarak Memlûk Türk Devleti'ne sığınmıştır. Daha sonra Memlûklerin yardımıyla Anadolu'ya geldiyse de Ankara civarında yakalanarak Tebriz'e götürülmüş ve orada 27 Ağustos 1299'da öldürülmüştür.³⁸⁴

³⁷⁹ A. Yuvalı, "Geyhatu Han", TDVİA, İstanbul 1996, c.14, s.44-45; ³⁷⁹A. Sevim- Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s.195.

³⁸⁰ Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s. 149-150; A. Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s.253.

³⁸¹ Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s. 154-155; A. Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s.257-258; Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana**, s.316-318.

³⁸² Niğdeli Kadı Ahmed, **El-veledü's-Şefik**, s.447.

³⁸³ Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s. 244.

³⁸⁴ Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s. 164, 193-195; Bertold Spuler, **İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri**, 1220-1350, TTK, Ankara 2011, s.110; M. Uyar, "Moğol istilası Döneminde Selçuklular", s.439; A. Sevim- Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s.197-198; Ö. Tokuş, "Moğol Hakimiyetinde Anadolu ve Anadolu'da Moğol Noyanlarının İsyanları", **Türk Dünyası Araştırmaları**, (Eylül-Ekim 2017), S.230, C.117, s.177-208.

Sultan III. Alaeddin Keykubat'ın Sülemiş isyanında tarafsız kalması Gazan Han'ı memnun etmiştir. Gazan Han, bu isyanda tarafsız kaldığı için onu Hülagu'nün kızı ile evlendirmiştir. Selçuklu Sultanı Alaeddin tekrar ülkesini dönünce Moğol hanları gibi halka zulüm ederek mallarına el koymuş zorla para toplamaya başlamıştır.³⁸⁵ Çok geçmeden halk durumu Moğol kumandanı Abuşka'ya şikâyet etmiştir. Sultanı en çok kıskırtan Karahisarlı Kadı Mecdeddin ile Seyyid Hamza, Abuşka tarafından öldürülmüş, Sultan III. Alaeddin Keykubat ise Konya'dan kaçarken yakalanarak Gazan Han'a gönderilmiştir. İdamı eşi sayesinde durdurularak tahttan indirilmiş ve 1301'de İsfahan'a yollanmıştır.³⁸⁶

Tahttan indirilen III. Alaeddin Keykubat'ın yerine daha önceden Hamedan'a sürgün edilen II. Gıyâseddin Mesud geri getirilerek, 1302 yılında ikinci kez Selçuklu tahtına geçirilmiştir.³⁸⁷ Konya'da Selçuklu tahtına oturmuş ve vezirliğine Saveli Alaeddin atanmıştır. Bu hükümdarlık döneminde de başarısız olan Sultan II. Mesud, Aksaray- Niğde arasında bulunan Develi Hisar'ı kuşattı. Ancak İlhanlı hükümdarı olan Gazan Han'ın 1304'de ölümü üzerine kuşatmayı kaldırmıştır.³⁸⁸ İlhanlı tahtına ise Hudabende Olcaytu Han çıkmış, Moğol kuvvetlerinin başına İrincin Noyan'ı getirmiştir. Bu dönem ile ilgili kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamaktadır. İrincin Noyan'ın Anadolu valiliğinde halk yönetimden memnun olmamış ve durumu Olcaytu Han'a bildirmişlerdir.³⁸⁹ Devlet içinde yaşanan iç karışıklıklar dolayısıyla bu durumu göz ardı eden Olcaytu Han, Anadolu meselesini ertelemiştir. Nihayet İrincin Noyan Anadolu valiliği görevinden kendi isteğiyle çekilmiş ve onun yerine 1314'de Emir Çoban Soldoz getirilmiştir.³⁹⁰

Sultan II. Mesud'un ikinci saltanatı biraz sönük geçmiş ve 1308 yılında da Kayseri'de vefat etmiştir.³⁹¹ Sultan II. Mesud'un ölümü ile beraber Anadolu Selçuklu

³⁸⁵ M. Kesik, "Mesud II", TDVİA, C. XXIX, s.342-344.

³⁸⁶ Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana**, s.318-323.

³⁸⁷ E. Merçil, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, s. 152; M. Uyar, "Moğol istilası Döneminde Selçuklular", s.439-440.

³⁸⁸ B. Spuler, **İran Moğolları**, s.117; E. Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, s.125.

³⁸⁹ Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana**, s.327-328.

³⁹⁰ B. Spuler, **İran Moğolları**, s.122; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş", **Belleten**, S. 124, C. XXXI, Ekim 1967, s. 601-646; Murat Zengin, **İlhanlılar-Eratnalılar-Memlûkler Döneminde Malatya (1295-1414)**, Malatya 2017, s. 49

³⁹¹ Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s. 243-244; Niğdeli Kadı Ahmed, **El-veledü's-Şefik**, s.449; M. Kesik, "Mesud II", TDVİA, C. XXIX, s.342-344.

Devleti de sona ermiştir.³⁹² Ancak bazı kaynaklarda III. Gıyâseddin Keyküsrev'in oğlu V. Kılıçarslan'ın Selçuklu tahtına çıktığı ve 1318 yılında öldüğü bilgisi bulunduğundan devletin bu zamana kadar sürdüğü rivayet edilmiştir.³⁹³ Anadolu'ya gelen Emir Çoban bölgedeki Türkmen beylerini İlhanlı Devletine itaate davet etmiştir. Karamanoğulları hariç tüm beyler Emir Çoban'a gelerek onu ziyaret etmişlerdir.³⁹⁴ Kendisini ziyarete gelen beylerin bağlılıklarını hilat ile onaylayıp kabul eden Emir Çoban ilk olarak kendisine karşı çıkan Karamanoğullarının üzerine yürümüştür.³⁹⁵ 1314'de Konya'daki idareyi ele almış ve burada beylikleri ağırlamıştır. İdari istikrarı yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Anadolu'da bir süre kaldıktan sonra geri dönen Emir Çoban giderken yerine oğlu Timurtaş'ı Anadolu Umum Valisi olarak bırakmıştır.³⁹⁶ Timurtaş'a naip olarak da tecrübeli devlet adamlarından Seyfeddin Arız'ı ve mali işler için de Hacı Celaleddin'i bırakmıştır. Bu sırada İlhanlı devletinde taht değişikliği yaşanmıştı. Olcaytu'dan sonra İlhanlı tahtına 1316'da Ebu Said Bahadır Han geçmiştir. Tahta geçtiğinde henüz çocuk yaşta olduğundan naiplerinin etkisi altında kalmıştır. 1317'de resmi olarak Hanlığı tanınmıştır.³⁹⁷ İlk görevi beylerbeyi olarak Emir Çoban'ı atamak olmuştur. Anadolu umum valiliğine getirilen Timurtaş vakit kaybetmeden harekete geçmiştir.

Timurtaş'ın valiliğinde Anadolu'da İlhanlı hâkimiyeti daha güçlü hale getirilmiştir. Öyle ki daha önceki dönemlerde 4-5 tümenlik Moğol askeri mevcudatı Timurtaş döneminden sonra 9-10 tümenlik bir güç birliğine yükseltilmiştir. Moğol hakimiyet sahasının takriben başladığı Zonguldak, Bolu, Eskişehir, Kütahya, Karahisar, Beyşehir, Larende ve hudutlarını Timurtaş idare etmekteydi. Timurtaş bir yandan valilik görevini sürdürürken diğer yandan bölgedeki mahalli güçleri kendine çekmeye çalışıyordu. Böylece istiklalini ilan etmeye çalışıyordu. Bu amaçla 1322-1323'te Ebu Said Bahadır Han adına okunan hutbeyi kendi adına çevirip, kendi adına sikke dahi bastırmıştır.³⁹⁸ Bu durumdan rahatsız olan Ebu Said Bahadır Han, Timurtaş isyan etmeden onun üzerine harekete geçmiştir. Devlet adamlarının araya girmesiyle ve

³⁹² Erdoğan Merçil, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, s.152.

³⁹³ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.660; A. Sevim- Y. Yücel, **Türkiye Tarihi**, s.199.

³⁹⁴ M. Akkuş, "*Karamanoğullarının Moğol Tahakkümüne Karşı Mücadeleleri*", s. 336

³⁹⁵ C. Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", s. 354; İ. H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s.9.

³⁹⁶ Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, s. 252; İ. H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 9-10; A. Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 284; Ş. Cem Tuysuz, "*İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Timurtaş'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı*", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Eylül 2018 S. 22, C. 3, s. 1649-1675.

³⁹⁷ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.660.

³⁹⁸ Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana**, s.328; M. Zengin, Malatya, s. 61

babası Emir Çobanın ricasıyla isyandan vazgeçen Timurtaş, Ebu Said Bahadır Han'dan af dilemiş ve valilik görevine devam etmiştir.³⁹⁹

On iki sene Anadolu'da İlhanlılar adına valilik görevinde bulunan Timurtaş halka kötü davranmaya başlamıştır. Timurtaş artık Anadolu'da İlhanlılar lehine hareket ediyordu. Anadolu'da müstakil bir güç oluşturmak isteyen Timurtaş, Türkmen beylerine karşı zülmane davranışlar sergiliyordu. Hatta batı uçlarında Bizans'a karşı harekete geçen Türkmenler üzerine de yürümüştür. Anadolu'daki Türk hükümdarları, Timurtaş'ın bu faaliyetlerinden rahatsız olup elçilerle Ebu Said'e haber göndermişlerdir.⁴⁰⁰ Bunlardan biri de Karahisar'da idareyi elinde bulunduran Sâhib Ataoğullarından Nasireddin Ahmed olmuştur. 1326'da Timurtaş'ın Anadolu Beylikleri üzerine yürümesi ve Karahisar'ı muhasarası, Ebu Said Bahadır'ın yeniden üzerine yürümesine neden olmuştur. Ebu Said Bahadır Han'ın Emir Çoban'ı ve Timurtaş dışındaki diğer oğullarını öldürmesi haberi Timurtaş'a ulaşmıştı. Timurtaş bu olaydan sonra sadece Anadolu'daki Türkmen beylere karşı değil, Anadolu'ya gönderilen Moğol beylerine karşı da hasımâne tavırlar takınmaya başlamıştır. Bu amaçla birçok üst düzey emiri de yakalayıp öldürmüştür.⁴⁰¹ Yeniden Ebu Said Bahadır Han'ın üzerine gelmesiyle Timurtaş kaçmış ama öncesinde Eretna Beyini Karahisar'a yollamıştır. Eretna Beyinin Karahisar üzerine yürümesiyle Nasireddin Ahmed, şehirden kaçmış ve Germiyanogullarından Yakup Bey'e sığınmıştır.⁴⁰² Bir süre sonra da Nasireddin Ahmed, Yakup Bey'in damadı olmuştur. Böylelikle Sâhib Ataoğulları beyliği artık Germiyanlıların hakimiyetine dahil olmuştur ve Beyliğin son beyi de Nasireddin Ahmed sayılmıştır.⁴⁰³

Sahîb Ata Nasireddin Ahmed'in Germiyanogullarına sığınması Timurtaş'ın bu beylik üzerine yürümesine engel olmuştur.⁴⁰⁴

³⁹⁹ Y. Bedirhan- Z. Atçeken, **Malazgirt'ten Vatana**, s.329; O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.662.

⁴⁰⁰ B. Spuler, **İran Moğolları**, s.137; İ. H. Uzunçarşılı, "*Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş*", s. 626

⁴⁰¹ F. Sümer, "*Anadolu'da Moğollar*", s. 8

⁴⁰² C. Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", s. 355; İ. H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s.41; K. Göde, **Eratnalılar (1327-1381)**, Ankara 1994, s.8-15; A. Sevim-Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 300

⁴⁰³ E. Merçil, "*Sâhib Ataoğulları*", **TDVİA**, C.XXXV, s.518; O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.664.

⁴⁰⁴ M. Ç. Varlık, **Germiyan-Oğulları Tarihi**, s.42; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler*, s. 4-5

2.10.4. Germiyanogulları Döneminde Karahisar

Sahîb Ata Nasıreddin Ahmed'in Timurtaş'ın tazyikinden kaçmasıyla Germiyanogullarına sığınması, Karahisar'da artık Germiyanogulları Beyliğinin söz sahîbi olduğunu göstermektedir. Net bir tarih olmamakla beraber 1361'den sonra başladığı tahmin edilen Germiyanogullarının Karahisar hâkimiyeti, Süleyman Şah zamanına tekabül etmektedir.⁴⁰⁵

⁴⁰⁵ İ. H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s.45-46; M. Ç. Varlık, **Germiyan-Oğulları Tarihi**, s.84.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE KARAHİSAR'DAKİ SOSYAL- KÜLTÜREL VE MİMARİ GELİŞMELER

3.1. İdari ve Sosyal Yapı

Türkiye Selçuklu Devleti'nin idari yapısına dair ilk verilere, II. Kılıçarslan (1155-1192) döneminde ulaşılabilmektedir. O, on bir oğlunu çeşitli şehirlere melik olarak göndermiş ve bu durum ilk idari bölünme olarak kabul edilmiştir.⁴⁰⁶ Ülkenin hükümdar ve ailesine ait olması ve sultanın oğullarının görevlendirildikleri yerleri sultan adına hutbe okutmaları ilk şarttı. XIII. Yüzyılda Selçuklu idaresi döneminde Subaşılık önemli bir yer teşkil etmekteydi. Ve vilayet Subaşılığı, Osmanlılarda XV. Yüzyıla kadar devam edecektir.

XIV. yüzyılda Selçuklu Devletinin idari yetkisini kaybetmeye başladığı dönemlerde Anadolu'da mahalli güçler kendi hakimiyetlerini ilan etmeye başlamışlardır. Bu sırada İlhanlı devletinin etkisi hem Selçuklu devleti hem de mahalli güçler üzerinde de devam ediyordu. Devletin inkırazı sırasında beylikler güçlenmişti. Bunlardan biri de Karamanoğullarıydı. Fakat bu durumda bile devletin asıl sahibi, XIV. yüzyılın ortasına kadar İlhanlılardı.

İlhanlı etkisine giren Anadolu Selçuklu Devleti gücünü günden güne kaybetmiş, özellikle 1310 sonrası Selçuklu etkisi görülmemeye başlanmıştır. Hülagü'nün Anadolu'ya gelişi ile artık yeni bir dönem başlamış, Anadolu İlhanlılarının atadığı valiler, bölgede bıraktıkları yerli sultanlar tarafından yönetilmiştir.⁴⁰⁷ Ülkedeki idari birimler şüphesiz bir hiyerarşiye bağlı kalmaktadır. Şehirlerdeki en üst yöneticiler emriü'l-ümera yani Beylerbeyi'dir.⁴⁰⁸ Beylerbeyi merkeze yakın oturur ve devletin ordusunda genel komutanlık görevindedirler. Beylerbeyi'nin hemen alt idaresinde olanlar subaşılar yani Serleşkerlerdir. Eski Türkçede Sü/Su kelimesi “ordu, asker” ile aynı anlama gelmekteydi. Oğuz kabileleri tarafından “sübeği” şeklinde kullanılan bu

⁴⁰⁶ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye II*, s.21; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 216- 220.

⁴⁰⁷ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, İstanbul 2019, s.65.

⁴⁰⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhâl*, Ankara 1989, s. 92; E. Merçil, *“Sipehsâlâr”*, s. 259-260

unvan daha sonra kumandan, Serleşker olarak da kullanılmıştır. Farsça bir tabir olan Ser/baş ile leşker/asker kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Türklerde kumandan yerine kullanılan Subaşı kelimesi Selçukluların devlet yönetiminde Farsçanın etkin olmasıyla beraber Serleşker kavramı kullanılmıştır.⁴⁰⁹ İbni Bibi'ye göre Serleşkerlik: Serleşkeran-ı Saltanat ve Serleşker-i Vilayeti uc olarak iki kısma ayrılmaktadır. Buna göre uç vilayetlerde bulunan Serleşkerler uç beylerbeyine bağlı, diğer vilayetlerde bulunan Serleşkerler direk merkez beylerbeyine bağlıdır.⁴¹⁰

Selçuklu döneminde devletin arazisine yerleştirilen Türkmenler ziraat yaparak geçimlerini sağlamışlardır. Bu bölgeler artık tımar bölgeleri sayılmıştır. Karahisar bölgesi de böyle bir tımar bölgesinin sancağıdır. Bölgede Serleşkerlik kurulmuştur. Her sancak da bir kadılık her kadılıkta bir subaşı bulunuyordu. Bunların başında da ordu komutanı olarak Subaşı adını alan Serleşkerler bulunuyordu. Serleşkerler Karahisar-ı Devle kalesinde yani Alaeddin Sarayında otururlardı. Şimdiye kadar kaynaklarda kaydedilen Karahisar'daki Serleşker isimleri şunlardır;

- * Sabukuddin Ebülvefa İlyas b. Oğuz (1170-1209)
- * Bedreddin Ebu Hamid Hacı Mehmed b. İlyas b. Oğuz (1209-1219)
- * Şerafeddin Hoca Hartn b. Yusuf (1237-1250)
- * Şemseddin Ömer b. Osman (1250-1260)
- * Tai b. Selçukşah (1260-1262)
- * Nasretüddin Hasan b. Fahreddin Ali (1263-1276)
- * Necmeddin Ruzbe (1277)
- * Şemseddin Mehmed b. Nasretüddin Hasan b. Fahreddin Ali (1279-1287)
- * Muzaferrüddeve b. Nusretüddin Hasan b. Fahreddin Ali (1287-1299)

1299'dan sonra da artık Karahisar'da Sahîb Ataoğullarının hüküm sürdüğü görülmektedir.⁴¹¹

⁴⁰⁹ Mücteba İlgürel, "Subaşı", TDVİA, C.XXXVII, s.447-448; Muharrem Ergin, **Orhan Abideleri**, İstanbul 2010, s.111

⁴¹⁰ İbni Bibi, **El-Evamirü'l- Ala'iyye**, s.76-79; Erkan Göksu, **Türkiye Selçuklularında Ordu**, Ankara 2018, s.224.

⁴¹¹ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s. 261

Karahisar, Anadolu'nun Türkleşme sürecini en hızlı yaşayan bölgelerden biri olmuştur. 1071 Malazgirt savaşından sonra Türkler Anadolu'nun iç ve batı kısımlarına doğru ilerlemiş, uç bölgeler de Türklerin hakimiyet sahasına dahil olmuştur. 1176 Miryakefalon savaşıyla Anadolu'da Türklerin hakimiyet temelleri sağlamlaşmıştır. II. Kılıçarslan'ın ülkeyi on bir oğlu arasında paylaştırmasıyla her bir vilayet kendi idari sistemini oluşturmuştur. Bu tarihlerde küçük bir yerleşim yeri olan Karahisar, Gıyâseddin Keyhüsrev'e tahsis edildikten sonra büyük bir yerleşim haline gelmeye başlamıştır. XII. Yüzyılda başlayan şehirleşme ile Karahisar ve civarı Selçuklular uç vilayeti haline gelmiştir.⁴¹²

Şehre Anadolu'nun doğusundan gelen Türkmenler yerleştirilmiştir. Daha önce kale eteğinde bir köy olarak bulunan Karahisar şehre zamanla gelen Türk nüfusu sayesinde büyük bir yerleşim şehri olmuştur. Yapılan camiler, mescitler, hanlar, kervansaraylar şehrin mimari yapısının şekillenmesinde en büyük etken olmuştur. Mimari hayatın şekillenmesi ile beraber iskanlarla halkın yaşam alanı oluşturmasını sağlamıştır.⁴¹³

Tamamı kapalı havza içerisinde yer alan Karahisar ovası düzlük bir araziye konumlanmıştır. Selçuklular döneminde ticari hayatın yanında yerleşik halkın uğraştığı tarım ve hayvancılık da önemli geçim kaynağı sayılmıştır. Ziraatın yapılmış olması halk arası etkileşimi ve ticari alışverişi arttırmış, şehrin gelişmesini sağlamıştır. Ovanın yakınlarından geçen çay ve nehirler ile tarımdan büyük bir gelir elde edilmiştir. Karahisar ovasının yanında Dinar, Dombay, Sandıklı, Şuhud, Çöl ve Emirdağ ovaları da Selçuklu döneminde hem yerleşime hem de ticari gelişime açık ovalar olmuştur.⁴¹⁴

Bölgede yer alan Bolvadin ovası, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Antik Frigya döneminde yerleşime açılan Bolvadin ovası daha sonra Romalılar döneminde il merkezi olarak bilinmiştir. Hatta şehir Romalılar devrinde gelişerek kültür şehri olmuştur. 1071 Malazgirt savaşından sonra şehir, Türklerin göç ve Yerleşimlerine sahne olmuştur. 1107'de Bizans ile Selçuklu emirleri arasında meydana gelen Bolvadin savaşının ardından şehir tamamen Türklerin eline geçmiştir. Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir rol oynadığı için de bölge

⁴¹² Özer Küpeli, “Selçuklu ve Beylikler Döneminde İdari Yapı”, **Afyonkarahisar Kütüğü I**, s. 181-183

⁴¹³ Tülay Metin, **Selçuklu Çağında Yaşamak Ortaçağ'da Türk Şehri**, İstanbul 2020, s.21-27

⁴¹⁴ Metin Tuncel, “Karahisar”, **TDVİA**, C. XXIV, s. 416-418

“Anadolu’nun kilidi” adını almıştır. Bolvadin ovası Selçuklular zamanında Karahisar-ı Devle olarak da anılmıştır. Selçukluların ticaret merkezi haline gelen bölge kervansaraylar ve medreseler ile dönemin önemli kültür ve yerleşim merkezlerinden biri olma özelliğini korumuştur. Moğolların Anadolu’ya gelişi ve Selçuklu devletinin faaliyetlilerini yitirmeye başladığı dönemden itibaren bölgede artık mahalli beyliklerin ve daha sonra Eşrefoğulları, Karamanoğulları gibi güçlü beyliklerin hakimiyetleri görülmüştür.⁴¹⁵

3.2. Kültürel ve Mimari Hayat

3.2.1. Karahisar Kalesi ve Camisi

M.Ö 1350’lerde Hititlerden II. Muşşili zamanında yapıldığı tahmin edilen Karahisar Kalesi, daha sonra birçok medeniyet tarafından müstahkem mevki olarak kullanılmıştır. O dönemde Hapanvua adın alan kale Bizans ve Selçuklular zamanında da kullanılmıştır. 1147-1157 tarihleri arasında Sultan I. Mesud’un emrinde Anadolu’ya yerleştirilen Türkmenlerin buraya gelmesiyle kale önem kazanmaya başlamıştır. Kalenin etrafına yerleşim alanları kurulmuş ve kale merkez olarak kullanılmıştır. Bizans döneminde Akroinos veya Akroinos adıyla da anılmıştır.⁴¹⁶ Türklerin Anadolu’ya yerleşmesiyle beraber kale artık Türkler tarafından kullanmaya başlamıştır. XII. Yüzyılın sonlarında kalenin Selçuklular tarafından kullanıldığı kaydedilmektedir. Anadolu’da baş gösteren önce Moğol ardından İlhanlı tahakkümüyle I. Alaeddin Keykubat şehirdeki kaleleri tahkim ederek buraya bir mescid yaptırmıştır. Bu görevi lalası olan Mimar Bedreddin Gevhertaş’a devretmiştir. Bu caminin muhtemelen daha küçük ama sanatsal açıdan gösterişli olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Caminin daha sonra ki yıllarda yıkılıp tamamen yok olduğu bilinmektedir.⁴¹⁷

3.2.2. Hisarardı Medresesi

Hisarardı Medresesi, 1231-33’de Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat tarafından mimar Bedreddin Gevheri’ye yaptırılmıştır. Selçuklular zamanında Karahisar kalesinin batısında yer alan bu medresenin cami ile aynı dönemde yaptırıldığı

⁴¹⁵ T. Metin, *Selçuklu Çağında Yaşamak*, s. 28-29

⁴¹⁶ B. Darkot, “Karahisar”, s. 278; Ahmet İlaslı-Muzaffer Uyan, “*Türk Öncesi Eserler*”, *Afyonkarahisar Kütüğü I*, s.275-294.

⁴¹⁷ S. Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, s.255; Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*, C. IX, (haz. Mümin Çevik), İstanbul 1984, s.17

bilinmektedir. Sultan Alaeddin medresesi olarak da bilinen bu yapı, Osmanlılar zamanında da hizmet vermeye devam etmiştir. Bina yakın bir tarihte yıkılıp yerine sağlık ocağı inşa edilmiştir. Günümüzde medresenin yalnızca güney duvarı ayakta kalmıştır.⁴¹⁸

3.2.3. Karahisar Ulu Camii

Hoca Bey Camii olarak da bilinen bu mimari eser Anadolu Selçuklu devletinden kalan nadir eserlerdendir. 1272’de Mimar Emir Hac Bey eliyle yapılmaya başlandığı bilinmektedir. Daha sonra ki dönemlerde ufak çaplı tamiratlar geçirmiştir. Bu dönemde patlak veren Siyavuş olayından dolayı bu eserin yapımı ertelenmiş ve 1277’de tamamlanmıştır. Bunlardan biri de Sâhib Ata Fahreddin zamanında tahkimatının yeniden yapılmasıdır.⁴¹⁹

3.2.4. Attar Yusuf Efendi Mescidi

Yukarı Pazar Camii olarak da bilinen bu cami 1272’de yapıldığı bilinen Ulu camiden daha önce inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklu devletinin inşa edilen en eski camisi olarak bilinmektedir. Ulu cami yapılmadan önce onun bulunduğu yere inşa edilmiştir.⁴²⁰

3.2.5. Gazlıgöl Alaeddin Külliyesi

Anadolu Selçuklu devletinin, bölgede önemli mimari eserlerinden biridir. 1231-32 de Sultan I. Alaeddin Keykubad tarafından inşa ettirilmiştir. Geniş ve birçok kullanım alanına Sâhib olan bu külliye dönemin gözde eserlerindendi. Külliyenin içinde Cami, Kervansaray, Han niteliğinde konaklama yerleri ve ılıca bulunmaktadır. 1582’ye kadar hizmet vermeye devam etmiştir. Bu tarihte yeni bir Kervansaray inşa edilip caminin yıkıldığı bilinmektedir.⁴²¹

⁴¹⁸ M. Karazeybek, “Selçuklu ve Beylikler Döneminde Afyonkarahisar”, s. 74.

⁴¹⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Kitabeler**, s. 13-14; S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.287-288; Yusuf İlgar-Mustafa Karazeybek, “Afyonkarahisar’da Cami ve Mescitler”, **Afyonkarahisar Kütüğü I**, s.305; M. Ferit-M. Mesut, **Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri**, s. 137

⁴²⁰ Y. İlgar-M. Karazeybek, “Afyonkarahisar’da Cami ve Mescitler”, s.305.

⁴²¹ Y. İlgar-M. Karazeybek, “Afyonkarahisar’da Cami ve Mescitler”, s.305; Ö. Küpeli, “Afyon Karahisar’da Kervansaraylar, Bedestenler ve Hanlar”, s.361;

3.2.6. Salar Köyü Cami

Camiyle ilgili ayrıntılı bir bilgi bulunamasa da caminin inşasının, bölgede bir süre Selçuklular adına hâkim olan Sahîb Ata Oğulları beyliği zamanında yapıldığı kabul edilmektedir. Cami bölgede yaşanan bir deprem sonucunda yıkılmıştır.⁴²²

3.2.7. Sahîb Ata Kervansarayı

Karahisar'ın Sultandağı ilçesinde bulunan Kervansarayın 1249 yılında inşa edildiği bilinmektedir. Sahîb ata Fahreddin döneminde inşa edilen bu kervansarayın dönemin ticareti açısından önemi büyüktür. Anadolu'nun kilidi olan Karahisar batıya giden güzergâh üzerinde yer alındığından buradaki kervansaraylarda o denli önemli olmuştur. Ticaret ve dini hayatın ihtiyaçlarının karşılandığı kervansaraylar tüm halka hitap etmektedir. Tüccarların Selçuklu zamanında yol güzergahlarında bulunan kervansaraylarda konaklamaları hem güvelikleri açısından hem de ticaret açısından önem arz etmekteydi. Selçuklu devlet adamları tarafından vakıf olarak kurulan kervansaraylarda yerli yabancı fark etmeksizin insanlar ihtiyaçlarını gideriyorlardı. Sahîb Ata Fahreddin'in inşa ettiği kervansaray da bunlardan biridir.⁴²³

3.2.8. Çayhanı Kervansarayı

Karahisar'ın Çay ilçesinde yer alan bu kervansaray kaynaklarda Taşhan ya da Ebû'l-Mücahid Yusuf Han'ı gibi isimlerle de bilinmektedir. 1278'de III. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde devlet adamlarından Ebû'l-Mücahid Yusuf bin Yakup tarafından inşa edilmiştir. Kervansaraydaki kitabede buranın mimarının Oğulbek b. Mehmed olduğu yazmaktadır.⁴²⁴ Bu kervansaray aynı zamanda bir külliye ile birlikte anılmaktadır.⁴²⁵ Ticaretin canlı tutulmasını sağlayan kervansaraylar insanlar ile ticaret arasında bir köprü görevi görmekteydi. Dönemin devlet adamlarından Ebû'l-Mücahid Yusuf bu sebeple bu kervansarayı hem çeşme hem külliye hem de insanların ihtiyaçlarını giderecek tamamlayıcı bir unsur olarak inşa etmiştir. Bu külliyenin içinde

⁴²² Y. İlgar-M. Karazeybek, “Afyonkarahisar’da Cami ve Mescitler”, s.307.

⁴²³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Kitabeler**, s. 17-19; Ö. Küpeli, “Afyon Karahisar’da Kervansaraylar, Bedestenler ve Hanlar”, **Afyonkarahisar Kütüğü I**, s.359-370; M. Kemal Özergin, “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”, **Tarih Dergisi**, C.XV, S.20, (Mart 1965), s.153-158; Ahmet İlaslı-Mevlüt Üyümez- Fevzi Kaya, “Afyon’da Mimari”, **Afyon’un Kilidi Afyon**, s. 195

⁴²⁴ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul 1989, s. 140

⁴²⁵ Zeki Sönmez, **Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk İslam Mimarisinde Sanatçılar**, Ankara 1995, s.303; Ö. Küpeli, “Afyon Karahisar’da Kervansaraylar, Bedestenler ve Hanlar”, s.360.

ayrıca Selçuklu döneminde derslerin verildiği geniş kapsamlı bir medrese olduğu da bilinmektedir.⁴²⁶

3.2.9. Boyalı Köy Külliyesi

Şehrin dışında bulunan ve erken dönem Selçuklu eserlerinden biri olan bu külliyenin yapılış tarihi 1210'dur. İçinde kümbet, iki türbe ve bir hankâh bulunan küçük bir külliye'dir.⁴²⁷ Ayrıca bu külliye içinde bir karakol binasının olduğu da yapılan kazılar sonucunda anlaşılmıştır. Selçuklulardan sonra medrese olarak da kullanılmıştır. Afyon ile Sincan arasında Boyalıköy'de yer almaktadır. Bu külliyenin XVII. yy'de Bektaşî Türbesi olarak kullanıldığı bilinmektedir.⁴²⁸

3.2.10. Altıgöz Köprüsü

Günümüz Karahisar demiryolu istasyonu yakınlarında yer alan bu köprü Anadolu Selçuklu devletinin bölgeye kazandırdığı ilk önemli eserlerdendir. Eserin Arapça kitabesine göre köprünün banisinin Ebû Vefa İlyas B. Oğuz adında birinin olduğu bilinmektedir. 1209'da yaptırılmış olup Selçuklular döneminde ticaret güzergahında yer aldığı için Emir Sipehsâlar Ebû Hâmid Hacı Mehmed b. İlyas tarafından onarım görmüştür.⁴²⁹ Köprüye bu dönemde yeni ayaklar eklenerek sağlamlaştırılmıştır. Çünkü köprüler bütünleştirici bir görev üstlenmektedir. Ticari hayatın sorunsuz devam edebilmesi ve geçiş güzergahının kontrol edilmesini sağlamak için köprülere önem verilmiştir.⁴³⁰

3.2.11. Kadınalar Türbesi

İslam devletlerinde anıt mezar yani türbe mimarisi oldukça önemlidir. Anadolu Selçuklu mimarisinde anıt mezar veya Kümbetler gösterişli bir şekilde inşa edilmiştir.

⁴²⁶S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.293-298; Yusuf İlgar, "Afyonkarahisar'da Medreseler ve Mektepler", s.371-372.

⁴²⁷S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.265-267; Selim Kaya, **I, Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi**, s.198

⁴²⁸ O. Aslanapa, **Türk Sanatı**, s. 136

⁴²⁹ Selim Kaya, **I, Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi**, s.198; İlyas b. Oğuz'un Karahisar ve Kütahya taraflarında Serleşker olduğu bu Arapça kitabeden anlaşılmaktadır. Buralar kendilerine has olarak verilmiştir. Kitabede melikler denildiğine göre adı zikredilen kişi muhtemeldir ki önemli bir aileden gelmektedir. Yahut büyük bir kabile beyidir. Kaynağımız bu beyin ve kabilenin Akkoyunlulardan geldiğini ileri sürmektedir. Bkz. S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.262-264.

⁴³⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Kitâbeler**, s. 6-8; Mustafa Karazeybek, "Selçuklu ve Beylikler Döneminde Afyonkarahisar", **Anadolu'nun Kilidi Afyon**, s. 63-75; Kazım Çeçen, "Köprü", **TDVİA**, C. XXVI, s.253; Semavi Eyice "Altıgöz Köprüsü", **TDVİA**, C.II, s.531-532.

Devrin ileri gelen devlet adamları için türbeler yapılmıştır. Bu sadece devlet adamları ile sınırlı kalmamış hanım sultanlar için de geçerli olmuştur. Bunlardan biri de “Kadınanalar Türbesi” dir. Net olarak ne zaman yapıldığına dair bir tarih kayıtlarda bulunamamaktadır. Moğolların Anadolu’da zulme başladığı dönemde III. Alaeddin Keykubat’ın kızları da bu zulme maruz kalmıştır. Emir Çoban’ın oğlu Timurtaş’ın Konya’yı yağmalamasının ardından Keykubat’ın Melek Peyker, Naime Gevher ve Asiye Hatun adlı üç kızı Karahisar’a gelerek Sâhib Ata Oğullarına sığınmıştır. Burada tebdil-i kıyafet ederek Sultan kızı oldukları hissettirilmeden halk arasına yerleştirilmiş ve güvende yaşamaları sağlanmıştır. Selçukluların son dönemlerinde su yetersizliğinden halk zor durumda kalmış ve hastalıklar baş göstermişti. III. Alaeddin Keykubat’ın bu üç kızından önce Melek Peyker, sultanlık zamanlarından kalan kendi ziynet eşyalarıyla hayır yapmak istemiştir bu amaçla suyolları, su kuyuları, mahalle çeşmeleri yapılarak şehre temiz su akışı sağlanmıştır. Daha sonra Naime Gevher şehirde köprüler kurdurmuştur. Böylece halkın ovalar arası geçişi kolaylaştırmıştır. Asiye Sultan ise elindeki para ile arazi satın almış ve kimsesizler için bin kişilik mezar yaptırmıştır. Bu sebeptendir ki vefatlarının ardından yapılan Türbeye “Kadınanalar Türbesi” denilmiştir.⁴³¹

3.2.12. Hodalı Çeşmesi

II. Izzeddin Keykavus ve Keyhüsrev Han emriyle, dönemin Karahisar’ı Devle valisi olan Şemseddin Ömer tarafından inşa edilmiştir. 1250-1260 yılları arasında olduğu varsayılmaktadır. Bu kadı Şemseddin Ömer hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Çeşme üzerinde bulunan Selçuk sülusu ile yazılan kitabede çeşmenin, Kadıların, Subaşılının ve Serleşkerlerin uğradığı bir konak önüne inşa edildiği bilinmektedir.⁴³²

3.2.13. İshaklı Kervansarayı

Selçuklu devrinin önemli sanat eserlerinden biri olan bu kervansaray Afyon’un Sultandağ ilçesinde yer almaktadır. Geniş bir avlunun dört sütunu üzerine kurulan bu Kervansarayda tek avlu içinden girilen birçok oda, bir mescid ve kışlık bir mekân

⁴³¹ Ahmet Tunca, “Selçuklu Devleti Zamanında Afyon ve Kadınalar”, **I. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, (10-11 Mayıs 1990), Afyon, s. 114-118; Mevlüt Üyümez-Fevzi Kaya, “Afyonkarahisar’da Su Mimarisi”, **Afyonkarahisar Kütüğü I**, s. 389

⁴³² S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.269-270; İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Kitâbeler**, s.11-12

bulunmaktadır. Kervansarayın içinde bulunan karakol Selçuklu tüccarlarının güvenli bir şekilde konaklamaları için tasarlanmıştır. Kervansarayın kapısında Selçuk sülusu ile yazılmış bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabeğe göre eser II. İzzeddin Keykavus zamanında dönemin beylerinden biri olan Hoca Ali b. El- Hüseyin tarafından 1249'da yaptırılmıştır. Ali. b Hüseyin kaynaklarda Sahib Ata Fahreddin Ali olarak geçmektedir. Bu nedenlerdir ki Karahisar'ı Devle değil Karahisar'ı Sahib olarak bilinmiştir.⁴³³

3.2.14. Bolvadin Alaca Çeşmesi

Selçuklular zamanında inşa edilen bu hayrat kitabesiyle ve süslemeleriyle önemli bir eserdir. Kitabede yer alan bilgiye göre eser Siyavuş vakasının son bulmasının ardından sevinç içinde yapılmıştır. 1278 yılında Sâhib Ata Fahreddin'in kölelerinden biri olan Bayram tarafından inşa edilmiştir. Yanına yapılan mescid günümüze ulaşmamıştır.⁴³⁴

⁴³³ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.273-274.

⁴³⁴ S. Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, s.291-292.

SONUÇ

Kültürel ve tarihsel açıdan zengin toprakları olan Anadolu, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Stratejik ve jeopolitik önemi olan Karahisar da Anadolu'nun kilidi olarak bilinmektedir. Şehir Karahisar adını alıncaya kadar Hititler döneminde Hapanova, Romalılar ve Bizans döneminde Akronion, Selçuklular, Beylikler döneminden sonrada Karahisar-ı Devle ve Karahisar-ı Sahib olarak bilinmiştir.

Bölgeye yerleşen ilk insan topluluğunun ne zaman geldiği bilinmese de yapılan kazı çalışmaları tarih öncesi çağlarda yerleşmenin olduğunu göstermektedir. Bölgeye gelen Hititler, M.Ö. 1800'lerde Hitit Krallığını kurmuş ve burada kendi kültür birliğini oluşturmuşlardır. Uzun bir hakimiyet sonrası bölgeyi Friglerin alması, artık Anadolu'nun Afyon bölgesinin Frigya olarak adlandırılmasında etken olmuşlardır. Karahisar etrafında kurdukları bu siyasi hakimiyet bir dönem Kimmer hakimiyetiyle saldırılarıyla yıkılsa da Afyonkarahisar çevresinde yeniden kurulmaya muvaffak olmuştur. Güçlü bir kültür ve idari yapı oluşturan Frigler, perslerin bölgede ki hakimiyetlerine kadar bu izleri sürdürmüşlerdir. M.Ö. 600'lerde Manisa'da kurulan Lidyalılar, Kimmerlerin, Friglerin siyasi birliklerinin bozulmalarının ardından Karahisar ve civarına gelerek Anadolu topraklarında ilerlemeye başlamışlardır. Bu ilerleme Lidyalıların sınırlarının genişleyip, Anadolu'nun bir süreliğine tek hâkimi olmasına kadar devam etmiştir. Bu hakimiyet Perslerin, doğu topraklarını aşarak Anadolu'ya girmesiyle son bulmuştur. İran'dan Anadolu'nun stratejik açıdan önemli noktasına gelen Persler, buradaki birçok şehirleri hakimiyetlerine alarak, Dinar (Afyon) merkezi egemenliklerini sağlamlaştırmışlardır. Geniş sınırlara ulaşmaları Perslerin, Makedonyalı Büyük İskender'e yenilmelerine ve bulundukları toprakları kaybetmelerine neden olmuştur.

M.Ö. 380'lerde Anadolu'ya gelen Makedonya Kralı Filip, Anadolu'da kurulan yerleşik hakimiyetleri yerinden etmiş ve doğu ile batıyı birleştirmek istemiştir. Bu amaçla Pers imparatorluğunu ortadan kaldırarak artık Anadolu'yu da etkileyecek yeni bir devrin yani Helenizm devrinin başlamasında büyük bir rol oynamıştır. Büyük İskender komutanları Anadolu'da yeni bir dönem başlangıcı olarak birçok şehirleri yeniden inşa etmiş ve bu yeni uygarlığın izlerini kazımışlardır. Karahisar ve çevresinde

önemli kent devletleri oluşturarak, günümüzde bilinen kentlerin temellerini atmışlardır. Selevkosların Batı Anadolu'ya seferler düzenlemeleri, Romalıların bölgede ilerlemelerine engel olacağından, onları Manisa civarında durdurmuşlardır. Romalılar ile Selevkosların Anadolu üzerine karşı karşı gelmeleri, artık Anadolu'nun yeni Sâhiblerini de belirlemiş oluyordu. Anadolu topraklarının yeni sahipleri artık Romalılarıydı. Anadolu'da kurulan Roma idari yapısı "Asya Eyaleti" Batı Anadolu'nun Roma hakimiyetinin kabulünü sağlamıştır. Anadolu'nun batısından Ermenistan'a kadar olan tüm topraklar Romalıların hakimiyetine dahil olmuştur. Bu dönemde şehirde ticaret ile Karahisar en refah dönemini yaşamış ve Karahisar çevresi büyük yerleşim yerlerine dönüşmüştür. Batı Roma'nın yıkılıp yerine Doğu Roma'nın aktif bu siyaset izlemesiyle beraber Anadolu'da yeni bir hakimiyet mücadelesi başlamıştır. Romanın ikiye bölünmesi, Anadolu'nun da belirli bölgelerin ikiye bölünmesine neden olmuştur. Karahisar'ın da dahilinde bulunduğu Frigya bölgesi Kral Arkdios'un payına düşmüş ve Amoriom bölgesi en önemli şehirlerinden biri haline gelmiştir. Amoriom, Bizans'ın hem dini hem de ticari merkezi haline gelmiştir.

X. yüzyılda başlayan Türk akınları, Anadolu'nun düzeninin değişeceğinin bir işareti olmuştur. Bunlarından biri de 1071'de başlayan Malazgirt zaferidir. Komutan Romanos Diogenes önderliğinde ki Bizans ordusu Malazgirt'le Türkler tarafından mağlubiyete uğramış ve savaş sonunda esir edilmiştir. Anadolu'nun orta kesimlerine çekilen Bizans bir süre sonra yeniden toparlanmış ve 1116'da Bolvadin'de yeniden Selçuklularla karşı karşıya gelmişlerdir. 1146 Konya'da 1176 Miryakefalon'da aldıkları ağır yenilgiler, Bizans'ın bu bölgelerden çekilip uç bölgelerine yönelmesine ve Selçukluların bölgedeki hakimiyetlerinin güçlenmesinde önemli bir etkidir. Alparslan zamanında başlayan Anadolu fetihlerinde, hanedandan olan Kutalmışoğlu Süleyman Şah Anadolu'nun Batı kesimlere yönelerek buraların fethiyle meşgul olmuş. Ayrıca yanına Artuk, Saltuk, Tutuş ve Atsız gibi büyük komutanlarla Anadolu Anadolu'ya gelerek birçok bölgeyi hâkimiyetlerine almışlardır. 1157'de Sultan Sencer'in ölümüyle Büyük Selçuklu Devleti yıkılmış ve artık yeni hakimiyet Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın önderliğini yaptığını Anadolu Selçukluları olmuştur. Süleyman Şah ile batıda İznik'e kadar ulaşılmıştır. Konya baş şehir olarak devletin merkezi olmuştur. Avrupalıların Anadolu'yu Müslümanların elinden kurtarmak ve Kudüs'e varmak için kurdukları ordu olan Haçlılar, Papa Urbanus önderliğinde ayaklanmıştır. Avrupa'dan

hareketle Anadolu'ya yönelen dağınık, düzensiz Haçlı birlikleri her ne kadar İznik'te I. Kılıçarslan tarafından durdurulsalar da, bu seferler sonunda Urfa, ve Antakya' da Haçlı kontluğu kurmuşlardır. Bir süre sonra da Kudüs Haçlı Krallığını kurmaya muvaffak olmuşlardır. Haçlı ordularının Anadolu'dan geçtiği yollar üzerinde kullandığı en önemli yolun Amorium'dan geçmesi, şehrin düzensiz ordular tarafından yağmalanmasına neden olmuştur. Haçlılar, Dorylaion' da Selçuklular tarafından durdurulmaları şüphesiz ki Anadolu'nun doğusuna geçememesindeki en büyük etken olmuştur. Şahin Şah zamanında ki taht kavgaları Bizans'la olan münasebetleri Anadolu'yu ele geçirmek için zemin hazırlamıştı. 1116 Bolvadin savaşıyla durdurulan Bizans kuvvetlerinin ardından Anadolu'nun Orta ve Batı kesimlerine Türkmenlerin yoğun bir göçle yerleşmesine neden olmuştur. II. Kılıçarslanla Selçuklularda yeni bir döneme girilmiştir.

Sultan'ın Selçuklu topraklarını on bir oğlu arasında paylaşırması Selçukluların idari taksimatını tamamlamıştır. Ülkenin sınırlarının genişlemesi, Sultan Kılıçarslan'ın bu hareketini geçerli kılmıştır. Fakat bu durum ciddi taht kavgalarını da beraberinde getirmiştir. Bu sırada 1176 Miryakefalon (Kumdanlı) savaşında Selçukluların Bizans'a karşı aldığı zaferle bir yandan Bizans'ın büyük ordu kaybı olmuş diğer yandan Selçuklular topraklarını korumuşlardır. Böylelikle Selçuklular, Malazgirt zaferi ile yöneldikleri Anadolu'da Miryakefalon Savaşıyla topraklarını ve yerlerini korumuşlardır. Bu durum Anadolu'nun orta ve doğu kesimlerinde Bizans baskısını tam olarak sona erdirdiğini göstermiştir. Haçlı Seferlerinde Anadolu'da Bizans'ın ele aldığı üstünlük, artık Selçukların eline geçmiştir. Anadolu'nun Türk iskanı özellikle Karahisar ve çevresi bu zaferle yeni yerleşim yerleri olarak ön plana çıkmıştır.

Selçuklu devletinde bir diğer değişim I. Alâeddin Keykubad döneminde yaşanmıştır. Yaklaşan Moğol tehlikesine karşı tedbirler alınmış, iskân edilen yerler tahkim edilmiştir. Ülkenin sınırları genişletilmiş ve savunma yolları arttırılmıştır. Ayrıca Moğol baskıları Doğu'daki kavimlerin batıya göç etmesini sağlamıştır. Bu durum Anadolu dengesinin yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. Bunlardan biri de Harezmşahların Anadolu'nun doğusunda Kubbetü'l-İslam olan Ahlat'ı kuşatmasıyla, Selçuklu sınırlarını tehdit etmeleri idi. 1230 Yassıçemen Savaşında Harezmşahlar devleti yıkılması Moğollar ile Selçuklu devleti arasındaki sınırları kaldırmıştı. Keza iki büyük devlet 13 yıl sonra 1243 Köse Dağı Savaşında karşı karşıya gelmiş ve Moğolların aldığı bu galibiyetle Selçuklu devleti fiilen sona ermiştir. Böylece dönemin en güçlü

devleti olan Selçuklu devleti önce Moğol hakimiyetini tanımış daha sonra da devlet içi İlhanlara tabi beyliklere bölünmüştür.

Kösedağ Savaşının ardından devlet zafiyeti uğramış ve devlette artık sultanların değil, güçlü devlet adamlarının tahakkümü başlamıştı. Bunlardan biri de Muineddin Süleyman Pervane idi. Vezirlik makamında devletin içinde bulunduğu durumdan kendini güvenceye almak için İlhanlarla dostane bağlar kurmuştur. Fakat bu dostluk durumu onun ikili siyasetinde yaptığı hataların önüne geçememiş ve bir süre sonra idam ettirilmiştir. Bir diğer önemli isim ise Sahib Ata Fahrettin Ali olmuştur. Anadolu’da Selçuklulara tabi olarak kurulan ilk beyliklerden biri Sahib Ataoğulları Beyliğinin kurucusudur. Kendisine ikta olarak verilen Karahisar da yönetimini sürdürmüş. Karahisar ve çevresini mamur etmiştir. Onun iyi yönetimi, bu bölgenin kendisinden sonra çocuklarının da yönetimde kalmasında en büyük etken olmuştur. O zamana kadar sadece Karasar/Karahisar denilen bölge, Sahib Ata Fahrettin Ali ile beraber Karahisar-ı Sahib olarak anılmıştır.

Selçukların tamamen yıkılması ve Selçuklu topraklarında birçok Emir’in bağımsız beylik kurmasıyla Karahisar da da yönetim değişikliği yaşanmıştır. Sahib Ata Fahrettin’in torunu Şemseddin Ahmed, Germiyanogullarının damadıdır. Onun ölümüyle oğullarından Nusretüddin Ahmed’in Germiyan sarayında yaşamayı seçmesi ile bu toprakların yeni sahibi artık Germiyanogulları olmuştur. Böylelikle Selçuklular zamanında hakimiyete alınan ve Anadolu’nun kilidi olan Afyonkarahisar artık Germiyanogullarının egemenliğine girmiştir.

Bir buçuk asır dan fazla Anadolu topraklarında hüküm süren Selçuklular, fiili yıkılmaya kadar bu topraklarda kendi düzenini kurmuşlardır. Kültürel ve mimari bir birlik sağlamışlardır. Özellikle Karahisar ve çevresinde Ulu Cami, Kale camii, Hisarardı gibi mescitlerin yanında kervansaraylar, köprüler, hanlar, hangahlar ve türbeler tesis etmişlerdir. Her ne kadar günümüze çoğu kalıntı ulaşmasa da kitabeler o bölgedeki Selçuklu varlığının en büyük kanıtıdır.

BİBLOGRAFYA

- Ahmed b. Mahmud, **Selçuk-Nâme I. (haz. Erdoğan Merçil)**, Kervan Matbaacılık, İstanbul 1977.
- Akkuş, Mustafa, “*Karamanoğullarının Moğol Tahakkümüne Karşı Mücadeleleri*”, **Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu- II Karamanoğulları Beyliği II**, (ed. yayını), Ekim 2016.
- Aknerli Grigor, **Moğol Tarihi**, (çev. Hrand D. Andreasyan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954.
- Aksarayî, Kerimüddin Mahmud-i, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, (çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2000.
- Alptekin, Coşkun, “*Türkiye Selçukluları*”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**.
- Altan, Ebru, “*Haçlı Ordularının Anadolu’da Geçtiği Yollar*”, **Belleten**, C. LXV, S. 243, Ağustos 2021.
- _____, “*Haçlı Seferleri ve Anadolu (1097-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi*”, **USAD**, Bahar 2020, S. 12.
- _____, “*Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı’nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri*”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.VI, s. 630-634.
- Anna Komnena, **Alexiad**, (çev. Bilge Umar), İstanbul 1996.
- Aslanapa, Oktay, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.
- Avcı, Casim, **İslam Bizans İlişkileri (610-847)**, TTK, Ankara 2018.
- Aykut, Nezihi, “*Türkiye Selçuklu Sultanı Siyavuş (Cimri)’un Sikkeleri*”, **Belleten**, S. 203, Ankara 1988.
- Bamyacı, Mehmet Ertan, “*Amorium Hanedanı Döneminde (820-867) Bizans İmparatorluğu’nun Siyasi Yapısı*”, **Journal of Social and Humanities Sciences Research**, C. V, S. 24, 2018.

Baykara, Tuncer, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş**, Bilge-Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2019.

_____, **Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

Bedirhan, Yaşar- Atçeken, Zeki, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, Eğitim Yayınevi, Konya 2019.

Bosworth, C. Edmund, **Doğuştan Günümüze İslam Devletleri Tarihi, Devletler, Prenslükler, Hanedanlıklar, Kronoloji ve Soy Kütüğü El Kitabı**, (çev. Hande Canlı), İstanbul 2005.

Bulduk, Üçler, **XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar Sancağı)**, TTK, Ankara 2013.

C. S. Lightfoot, “*III. Bizans Döneminde Afyonkarahisar*”, **Afyonkarahisar Kütüğü I.**

Cahen, Claude, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, (çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul 1979.

_____, **Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İlk Yarısı)**, (çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız), TTK, Ankara 1988.

Çakmak, Mehmet Ali- Dağlı, Rıfa “*II. Kılıçarslan Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti (1155-1192)*”, **Selçuklu Tarihi El Kitabı**.

Çeçen, Kazım, “*Köprü*”, **TDVİA**, C. XXVI.

Çetin, Osman, **Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı**, Marifet Yayınları, İstanbul 1990.

_____, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı**, Marifet Yayınları, İstanbul 1981.

_____, **Türk-İslam Devletleri Tarihi**, Emin Yayınları, Bursa 2016.

Darkot, Besim, “*Karahisar*”, **MEB İA**.

Demirkent, Işın, “*Bizans İmparatorluğu Devrinde Dorylain*”, **Bizans Tarihi Yazıları**, İstanbul 2005.

_____, **Mikhail Psellos'un Khronographia'sı**, TTK, Ankara 2004

_____, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, TTK, Ankara 2020.

Devrim, M. Saffet, “*Frigya Uygarlığı*”, **1. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 10-11 Mayıs**, (Yayına Hazırlayan: Mehmet Sarlık-Emel Can) Afyon Belediyesi Yayınları, Afyon 1990.

Eflaki, Ahmet, Menakibü'l-Arifin, C. II, Ankara.

el- Cûzcânî, Minhâc-i Sirâc, **Tabakât-ı Nâsirî Gazneliler, Selçuklular, Atabeglikler ve Harezmsâhlar**, (trc, Erkan Göksu), TTK, Ankara 2015.

El-Bundari, Feth b. Ali b. Muhammed, **Zübdetü'n Nusra ve Nuhbetü'l-Usra (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi)**, (çev. K. Burslan), İstanbul 1999.

El-Ömerî, Şihabeddin b. Fazlullah, **Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım Mesâlikü'l-Ebsâr**, Selenge Yayınları, İstanbul 2014.

Emecen, Feridun, “*Afyonkarahisar*” **TDVİA**, C.1, İstanbul 1988.

Ergin, Muharrem, **Orhan Abideleri, Boğaziçi Yayınları**, İstanbul 2010.

Eyice, Semavi, “*Altıgoz Köprüsü*”, **TDVİA**, C. II.

Fazlullah, Reşidüddin, **Camîu't- Tevarih (İlhanlılar Kısım)**, TTK, Ankara 2013.

Ferit, M. – Mesut, M., **Selçuk Veziri Sâhib Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri**, Türkiye Matbaası, İstanbul 1934.

Göde, Kemal, **Eratnalılar (1327-1381)**, TTK, Ankara 1994.

Göksu, Erkan, **Türkiye Selçuklularında Ordu**, TTK, Ankara 2018.

Gönçer, Süleyman, **Afyon İli Tarihi**, Karınca Matbaacılık, İzmir 1971.

Gregory, Timothy E., **Bizans Tarihi**, (çev. Esra Ermert), İstanbul 2020.

Hatalmış, Ali, **Anadolu'nun Fetih ve İslamlaşma Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020.

Honigmann, Ernst, **Bizans Devletinin Doğu Sınırı**, (çev. Fikren Işıltan), İstanbul 1970.

Ioannes Kinnamos'un Historia'sı, 1118-1176, (haz. Işın Demirkent), Ankara 2001.

İbn Abdüzzâhir, **Katibinin Gözünden Sultan Baybars**, (çev. Aydın Usta), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2021.

İbnü'l-Adîm, Kemâlüddin, **Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular (H. 447-521=1055-1127)**, (trc. Ali Sevim), TTK, Ankara 2014.

İlaslı, Ahmet- Uyan, Muzaffer, "*Türk Öncesi Eserler*", **Afyonkarahisar Kütüğü I.**

İlaslı, Ahmet, "*Afyonkarahisar Yer Adları*", VI. **Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (10-11 Ekim 2002)**, (haz. Mehmet Sarlık), Afyon Belediyesi Yayınları:10, Ankara 2003.

_____, "*İlk Yerleşimden Roma Dönemine Kadar Afyonkarahisar*", **Afyonkarahisar Kütüğü I**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon 2001.

İlgar, Yusuf- Karazeybek, Mustafa, "*Afyonkarahisar'da Cami ve Mescitler*", **Afyonkarahisar Kütüğü I.**

İlgürel, Mücteba, "*Subaşı*", **TDVİA**, C. XXXVII.

İnce, Fatma, "*II. Kılıçarslan Dönemi Selçuklu-Bizans İlişkileri (Miryokefalon Savaşı'na Kadar)*", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XXIX, S. 2.

Kafalı, Mustafa, "*Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*", **Erdem Dergisi**, C. VIII, S. 22, 1996.

Kafesoğlu, İbrahim, "*Alparslan*", **TDVİA**, C. II.

_____, **Selçuklu Tarihi**, Meb Yayınları., İstanbul 1992.

_____, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013.

Kanat, Cüneyt- Burçak, Devrim, **Sorularla Haçlı Seferleri**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.

Karazeybek, Mustafa, "*Selçuklu ve Beylikler Döneminde Afyonkarahisar*", **Anadolu'nun Kilidi Afyon.**

Kaya, Selim, **I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)**, TTK, Ankara 2006.

Kaymaz, Nejat, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyasü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, Ankara 2014.

Keçiş, Murat, **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)**, TTK, Ankara 2013.

Kesik, Muharrem, “*Mesud II*”, **TDVİA**, C. XXIX.

_____, “*Muînüddin Süleyman Pervâne*”, **TDVİA**, C. XXXI.

_____, “*Pervâneoğulları*”, **TDVİA**, C. XXXIV.

_____, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)**, TTK, Ankara 2003.

Kırpık, Güray-Akyol, Hasan, “*I. Gıyaseddin Keyhüsrev*”, **Selçuklu Tarihi El Kitabı**.

Koca, Salim, **Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan’dan Uluğ Keykubâd’a 1071-1220)**, Berikan Yayınevi, Çorum 2003.

Kofoğlu, Sait, “*Eşrefoğulları*”, **TDVİA**, C. XI.

Koprıman, Kazım Yaşar, “*Baybars I*”, **TDVİA**, C. V.

Köprülü, Fuad, “*Baybars I*”, **MEB İA**, C. II.

Köymen, M. Altay, “*Büyük Selçuklu İmparatorluğunun Kuruluşu I*”, **DTCFD**, C. XV, S. 1-3, Mart 1957.

_____, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara 2019.

_____, **Tuğrul Bey ve Zamanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976.

_____, **Büyük Alâeddîn Keykubad ve Zamanı**, Kronik Yayınları, İstanbul 2020.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri, “*Savâif*”, **TDVİA**, C. XXXVI.

Küpeli, Özer, “*Selçuklu ve Beylikler Döneminde İdari Yapı*”, **Afyonkarahisar Kütüğü I**.

Memiş, Ekrem, **Tarihi Coğrafyaya Giriş**, Ekin Yayınları, Bursa 2016.

Merçil, Erdoğan, “*Büyük Selçuklular*”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, (haz. Hakkı Dursun Yıldız), C.VII.

_____, “*Sâhib Ataoğulları*”, **TDVİA**, C. XXXV.

_____, “*Sipehsâlâr*”, **TDVİA**, C. XXXVII.

- _____, **Büyük Selçuklu Devleti**, Bilge-Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2016.
- _____, **Gazneliler Devleti Tarihi**, TTK, Ankara 2007.
- _____, **Müslüman Türk Devleti Tarihi**, Bilge-Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2013.
- _____, **Selçuklular-Makaleler**, Bilge-Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- Metin, Tülay, **Selçuklu Çağında Yaşamak Ortaçağ'da Türk Şehri**, Kronik Yayınları, İstanbul 2020.
- Mevdûdî, **Selçuklular Tarihi I.**, (çev. Ali Genceli), Hilal Yayınları, Ankara 1972.
- Muhammed b. Hâvendşâh b. Mahmûd Mîrhând, **Gazneliler Ravzatu's- Safâ (Mülûk-i Gazneviyye)**, (trc. Erkan Göksu), Kronik Yayınları, İstanbul 2027.
- N. Boratav, "*Battal*", **MEB İA**, C. II.
- Niğdeli Kadı Ahmed, **El-veledü's-Şefîk Ve'l-Hâfidü'l-Halîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)**, (haz. Ali Ertuğrul), TTK, Ankara 2015.
- Niketas Khoniates, **Historia**, (çev. Fikret Işıltan), TTK, Ankara 1995.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "*Battal Gazi*", **TDVİA**, C. V.
- Ostrogorsky, Goerge, **Bizans Devleti Tarihi**, (çev. Fikret Işıltan), TTK, Ankara 1981.
- Odabaşı, Zehra, "*Pervane Oğulları Beyliği*", **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, (ed. Haşim Şahin), Ankara 2017.
- Özaydın, Abdülkerim, **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi**, TTK, Ankara 1990.
- Özergin, M. Kemal, "*Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları*", **Tarih Dergisi**, C.XV, S.20, (Mart 1965).
- Piyadeoğlu, Cihan, **Büyük Selçuklular Yeni Bir Devrin Başlangıcı**, Kronik Yayınları İstanbul 2020.
- _____, **Güneş Ülkesi Horasan Büyük Selçuklular Dönemi**, Bilge-Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, **İnsanlığın Sığınağı Alp Arslan**, Erdem Yayınları, İstanbul 2019.

_____, **Selçukluların Kuruluş Hikayesi Çağrı Bey**, Timaş Yayınları, İstanbul 2019.

Reşidü'd-din Fazlullah, **Cami'ü't Tevarih (Selçuklu Devleti) (1960)**, (çev. Erhan Göksu-H.Hüseyin Güneş), TTK, İstanbul 2007.

Roux, Jean-Paul, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, (çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket), İstanbul 2001.

Runciman, Steven, **Haçlı Seferleri Tarihi**, TTK, Ankara 1998, C.I-II.

Sevim, Ali- Merçil, Erdoğan, **Selçuklu Devleti Tarihi: Siyasi Teşkilat ve Kültür**, Ankara 1995.

_____, **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, TTK, Ankara 1989.

Sevim, Ali, “*Çağrı Bey*”, **TDVİA**, C.VIII.

_____, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, TTK, Ankara 2000.

_____, **Azîmî Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H.430-538=1038\39-1143\44)**, TTK, Ankara 2006.

_____, **Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni ilişkileri**, TTK, Ankara 1983.

_____, **Ünlü Selçuklu Komutanları, Afşin, Atsuz, Artuk ve Aksungur**, TTK, Ankara 1990.

Sevim, Ali-Yücel, Yaşar, **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, TTK, Ankara 1989.

Sevin, Veli, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I**, TTK, Ankara 2019.

Sönmez, Zeki, **Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk İslam Mimarisinde Sanatçılar**, TTK, Ankara 1995.

Spuler, Bertold, **İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350**, TTK, Ankara 2011.

Sümer, Faruk, “*Abaka*”, **TDVİA**, C. I.

_____, “*II. Keykavus*”, **TDVİA**, C.XXV.

_____, “*Kösedağ Savaşı*”, **TDVİA**, C. XXVI.

_____, “*Mesud I*”, **TDVİA**, C. XXIX.

_____, “*Oğuzlar*” **TDVİA**, C. XXXIII.

_____, “*Tuğrul Bey*”, **TDVİA**, C. XXXXI, İstanbul 1012.

Şeker, Mehmet, “*Anadolu’daki Türk Kültürünün oluşması ve Unsurlarına Bir Bakış*”, **TYD**, C. XVIII, (Mart-Nisan 1998).

_____, **Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.

_____, **Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, Dib Yayınları, Ankara 2019.

Taneri, Aydın, “*Harizmşahlar*”, **TDVİA**, C.XVI.

Tarîh-i Al-î Selçuk Anonim Selçuknâme, (haz. Halil İbrahim Gök- Fahreddin Çoşguner), Atıf Yayınları, Ankara 2014.

Tellioğlu, İbrahim, **Fethedilenlerin Gözüyle Anadolu’nun Fethi**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2020.

Thomas Drew-Bear, “*Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar*”, **Afyonkarahisar Kütüğü I**.

Togan, Z. Velidi, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1970.

Tokuş, Ö., “*Moğol Hakimiyetinde Anadolu ve Anadolu’da Moğol Noyanlarının İsyanları*”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, (Eylül-Ekim 2017), S.230, C.117.

Tunca, Ahmet, “*Selçuklu Devleti Zamanında Afyon ve Kadınalar*”, **I. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, (10-11 Mayıs 1990), Afyon.

Tuncel, Metin, “*Karahisar*”, **TDVİA**, C. XXIV.

_____, “*Karaman*”, **TDVİA**, C. XXIV.

Turan, Osman, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, TTK, Ankara 2014.

_____, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013.

_____, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul 2013.

_____, **Türkiye Selçuklular Hakkında Resmi Vesikalar, Metin, Tercüme ve Araştırmalar**, TTK, Ankara 2014.

Tuysuz, Cem, “*İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş’ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı*”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Eylül 2018 S. 22, C. 3.

Uçar, Şahin, **Anadolu’da İslam Bizans Mücadelesi**, İşaret Yayınevi, İstanbul 1990.

Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)**, (çev. H.D. Andreasyan), TTK, Ankara 2000.

Usta, Aydın, “*Samaniler*”, **TDVİA**, C. XXXVI.

Uyar, Mustafa, “*Moğol İstilas döneminde Selçuklular*” **Selçuklu Tarihi El kitabı**, (ed. Refik Turan), Ankara 2018.

Uyumaz, Emine, **Selçuklu’nun Ulu Sultanı Alâeddîn Keykubad**, Erdem Yayınları, İstanbul 2019.

_____, **Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)**, TTK, Ankara 2003.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, “*Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş*”, **Belleten**, S. 124, C. XXXI, Ekim 1967.

_____, **Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğirdir’deki Kitabeler ve Sâhib, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit, Oğulları Hakkında Malûmat**, İstanbul Devlet Matbaası, 1929.

_____, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, TTK, Ankara 1988.

_____, **Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhâl**, TTK, Ankara 1989.

Üçok, Bahriye, **Emeviler-Abbasiler**, Ankara 1979.

Üyümez, Mevlüt- Kaya, Fevzi, “*Afyonkarahisar’da Su Mimarisi*”, **Afyonkarahisar Kütüğü I**.

Varlık, M. Çetin, “*Anadolu Beylikleri*”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. X.

_____, **Germiyan-Oğulları Tarihi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1974.

Wilhelm von Rubruk, **Moğolların Büyük Hanına Seyahat**, çev. Ergin Ayan, İstanbul 2012.

Yakupoğlu, Cevdet, “*Selçuklu Uç Beyliği: Çobanoğulları*”, **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, (haz. Haşim Şahin), Grafiker Yayınları, Ankara 2017.

_____, “*Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*”, **Selçuklu Tarihi El Kitabı**.

Yılmaz, Özer, “*Afyon ili Genel Coğrafya Özellikleri*”, **Anadolu’nun Kilidi Afyon**, (haz. Muzaffer Uyan-İbrahim Yüksel-Nermin Avşar), T.C Afyon Valiliği Yayınları, Afyon 2004.

_____, “*Anılarda Afyonkarahisar*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını**, (haz. Muzaffer Uyan).

Yinanç, M. Halil, **Türkiye Tarihi, Selçuklular devri I. Anadolu’nun Fethi**, TTK, İstanbul 1944.

Yuvalı, Abdulkadir, “*Geyhatu Han*”, **TDVİA**, İstanbul 1996.

_____, **İlhanlı Tarihi**, Bilge-Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2017.

Yüksel, İbrahim, “*Şehrin Adı (Afyon Değil Afyonkarahisar)*”, **Anadolu’nun Kilidi Afyon**.

Zengin, Murat, “*Memlûk Türk Sultanlığı’nın Anadolu Hakimiyet Mücadelesi: Malatya’nın Zaptı (28 Nisan 1315)*”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XXXIII, S. 55, 2004.

_____, **İlhanlılar-Eratnalılar-Memlûkler Döneminde Malatya (1295-1414)**, Malatya Kitaplığı, Malatya 2017.

<http://cay.gov.tr/ilcemizin-tarihi>

[https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/asar-kalesi-kedrea#:~:text=Asar%20Kalesi%20\(Kedrea\)%20%2D%20Afyonkarahisar,k%C](https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/asar-kalesi-kedrea#:~:text=Asar%20Kalesi%20(Kedrea)%20%2D%20Afyonkarahisar,k%C)

3%BCtlesi%20olup%2C%20%C3%BCzeri%20surla%20%C3%A7evrelenmi%
C5%9Ftir.

